

En utmanad elit

Politiken och litteraturen antar form i 1790-talets England

David Malm

Masteruppsats HT16 2016
Institutionen för idé- och lärdomshistoria
Uppsala Universitet
Handledare: Frans Lundgren

Abstract

In the midst of France's revolution, and the shockwaves it sent all over Europe and further, another revolutionary change took place. It was the threat of literature. This paper studies certain political actors' solutions to the challenges that faced but also shaped politics and the technologies themselves, such as reading, in England during the 1790's.

For many the spreading of literature was an end in itself. It held the enlightenment promise of a world run by reason. But it was also a means. The intellectuals typically associated with the revolution in France, and the welcoming of it in England, – say Voltaire and Thomas Paine – were all well versed in the workings of literature. Pitted against the revolutionaries we usually find political actors such as Edmund Burke. This paper argues for more nuanced and historical understanding of the conflict, one that doesn't give literature any inherent properties, as an *a priori* radical tool. We need to understand these technologies as something that there could be a different kind of solution to than repression, that Burke and his fellow hostiles to the revolution rather shaped these technologies in a mould that would fit their political cast. In this way there was, besides the ideological disputes, a struggle for the nature of literature. This took shape through a renewed interest in educating the people in institutions such as *Sunday schools*, and by press efforts like the magazine *Anti-Jacobin; or, the weekly examiner*, which form the basis of the study.

This paper argues that they changed the rules of literature. Therefore it is not the immediate introduction of a technology or media that necessarily is revolutionary – not Gutenberg, nor Arpanet – but when it is spread to the people and when certain protocols for the media is shaped, that is, when they are assigned a function. This paper is a study of the shaping of literature's protocols and with that the anti-Jacobins themselves.

Keywords: England, 1790s, revolution controversy, literature, anti-Jacobinism, media, public sphere, Sunday schools, education, Anti-Jacobin; or, the weekly examiner

Innehåll

Inledning, syfte och frågeställning	1
Studieobjekt och metod.....	2
<i>Historisering av litteraturkategorin</i>	4
<i>Historisering av anti-jakobinerna</i>	7
Material.....	9
<i>Skoldebatt och politisk journalistik</i>	9
Tidigare forskning.....	12
<i>Utbildningens kulturhistoria</i>	15
<i>Offentlighets- och mediehistoria</i>	17
Disposition	19
Utbildning: en självklarhet med problem	20
Utbildningens förtjänster – och problem.....	21
Den formbara människan	23
Litteraturen: nya sätt att vara, nya sätt att kommunicera.....	27
Bemötande av litteraturens flyktighet	33
Asiatisk despotism och engelsk frihet. Skolorna som en rättighet	36
Skolorna som ett flaggskepp för anti-jakobinism.....	38
Anti-jakobiner och litteraturen, avslutning	41
Offentlighetslektioner	42
Striden om offentligheten.....	43
Offentligheten som lärare.....	46
Praktiska lektioner i offentlighet.....	49
Litteraturens varande i världen: spridning eller cirkulering	54
Förhållningssätt till litteraturen	57
Avslutning, epistemologiska förändringar	60
Avslutning, att studera politik	61
Omtolkningar och vidare studier.....	62
Litteratur	65

Inledning, syfte och frågeställning

Den franska revolutionen 1789 förändrade Frankrike, men även Englands politiska system utmanades. Till exempel utkom den engelska radikalen Thomas Paine med ett vida spritt försvar av revolutionen i *Rights of man* (1792) där han önskade en liknande utveckling i England.¹ William Cobbett var en av många engelsmän som övertygats av boken, men några år senare förklarade han ursäktande hur den lurat honom att omfamna radikala åsikter. En förmildrande omständighet till att han föll för bokens lockelse menade han vara att den lästs under en svår tid i livet då han varit soldat och bevittnat korruption. Dessutom var han då politiskt okunnig, därför fanns inget motstånd mot dess förledande analys. ”The fault therefore”, sade han vädjande,

if there was any, was in the head, and not in the heart; and, I do not think, that even the head will be much blamed by those who duly reflect, that I was, when I took up PAINE’S book, a novice in politics, that I was boiling with indignation at the abuses [i.e. corruption], and that, as to the power of the book itself, it required first a proclamation, then a law, and next the suspension of the *habeas-corporis* act, to counteract [it].²

Han ursäktade sig också med att Paines bok visat sig besitta en väsentlig kraft, det hade gjorts flera försök att minska dess inflytande. Personen som skrivit detta är mest känd som en radikal politisk journalist för eftervärlden, men när han skrev ovanstående kallade han sig anti-jakobin, ett avståndstagande mot franska revolutionens Jakobinska gruppering, och texten var, utöver en ursäkt för ungdomlig radikalism, en skräckberättelse över litteraturens makt. En annan anti-jakobin, Edmund Burke, förklarade i sin attack *Reflections on the revolution in France* (1790) att han inte haft för avsikt att offentligt bemöta revolutionsanhängare men känt sig tvingad efter att andra öppet försvarat den. Den fullständiga titel på boken berättade att den var skriven som ett privat brev, den fortsätter ”*In a letter intended to have been sent to a gentleman in Paris*”, och att det därmed var med motvilja texten offentliggjorts.

Ovan har vi två utsagor av anti-jakobiner, förenade i sin kritik av franska revolutionen och en vilja om att skonas en sådan utveckling i England. De uppvisade även känslighet för frågor om offentlighet, böcker och makt. Litteraturen antogs göra saker med människor, den förvandlade dem och fick dem att tänka på vissa sätt. Den spelade en central roll i den så kallade revolutionskontroversen, det vill säga debatten om Franska revolutionen som den kom

¹ Thomas Paine, *Rights of man* 1-2, (London, 1792).

² Cobbett citerad i Olivia Smith, *The politics of language: 1791-1819*, (Oxford, 1984) s. 59.

till uttryck i England. Kontroversen har vanligtvis förstått som en debatt mellan Burke och Paine, eftersom deras texter var de mest kända, men på senare år har forskningen sett att debatten fördes på flera platser och i större delar av befolkningen.³ Hotet om revolution resulterade i mer eller mindre lyckade förslag från eliten, allt ifrån att fattiga behövde bättre kost till att beskattning av hårpuder skulle införas, vilket regeringen menade vara progressiva förslag som skulle blidka kritiker.⁴ På så sätt fungerade revolutionen som en katalysator för en lång rad frågor. Den provocerade fram nya förslag, men också hysteri.⁵

Litteraturen hade länge haft den politiska roll som framträder i citaten ovan. Men andra utvecklingar hade påverkat litteraturen, en ny typ av intellektuella, de franska filosoferna, ansågs ligga bakom revolutionen och litteraturen var deras främsta metod för att påverka. En annan nyhet var att folket, det vill säga de tidigare illitterata klasserna, nu också deltog i offentligheten. Deras medverkan hade möjliggjorts av stegrande läskunnighet och utökad bokmarknad med lättåtkomlig och billig text. Allt detta bidrog till att litteraturen stod inför vad Burke, Cobbett och andra anti-jakobiner uppfattade som en rad problem.

I denna uppsats ska jag undersöka den form som litteraturen och det anti-jakobinska aktörskapet tog på 1790-talet. Syftet är att historisera kategorierna litteratur och anti-jakobinism. För det första undersöker jag hur den politiska positionen anti-jakobin uppkommer i England under 1790-talet. Hur förväntades denna aktör arbeta politiskt? Hur skulle den förhålla sig till sin samtid? För det andra studerar jag hur anti-jakobinernas utsagor om problem och fördelar med litteratur skapade kategorin. Under vilka omständigheter förklarades litteraturen vara farlig respektive säker? Vilken roll gavs den i samhället? Det sätt jag utformat frågorna på ska belysa att det fanns skilda uppfattningar om kategorierna och att det därför är en undersökning av meningsproduktion.

Studieobjekt och metod

För att kunna historisera litteraturen och de politiska aktörerna skall jag placera dem i rätt sammanhang. Den röda tråden för litteraturens och det politiska aktörskapets brännbarhet var den instabilitet som kategorierna uppvisade. I J.G.A. Pococks berömda studie om det machiavelliska tänkandet i England noterar han att det som grundlade personlig autonomi,

³ Amanda Goodrich "Surveying the Ebb and Flow of Pamphlet Warfare: 500 Rival Tracts from Radicals and Loyalists in Britain, 1790-1796" i *British Journal for Eighteenth-Century Studies*, vol. 30, nr 1, s. 1-12, (2007). Uppskattningsvis publicerades 4000 pamfletter på temat revolution och reform mellan 1789-1802 i England.

⁴ Se John Barrell, *The spirit of despotism: Invasions of privacy in the 1790s*, (Oxford, 2006).

⁵ Det har sagts att polarisering var det verkligt utmärkande för 1790-talets politik. Dror Wahrman, *The making of the modern self: identity and culture in eighteenth-century England*, (New Haven, 2004), s. 148.

och gjorde människan fri från korrupktion, var personligt ägande.⁶ Den politiska medborgaren kunde åberopa sitt markägarskap för att försäkra avsaknad av korrumperande influenser. Men i början av 1700-talet och slutet av 1600-talet antog värde alltmer symboliska former såsom mynt och kontrakt vilka var värdefulla i den mån *andra* gick med att de var det, tvärtmot markens oomkullrunkelighet. Grunden för den personliga autonomin föll därmed, ”the individual could exist, even in his own sight, only at the fluctuating value imposed upon him by his fellows”.⁷ Anti-jakobinerna levde därmed i en tid där värde hade förlorat sin fasta karaktär. Ett älsklingstema på 1700-talet, kommersens förödande konsekvenser på samhället, kan förstås i detta ljus. Kommersens logik ansågs vara att inget i sig själv hade värde förutom det de tillskrevs. Det ger ytterligare en bakgrund till varför litteraturen ansågs vara farlig. Det sannas logik ersattes mot kommersens. På samma sätt kunde opinionen förstås, en underkategori till litteraturen. Den var en nyckfull och irrationell härskare. Sanning bestämdes av betraktaren, av publiken. Så hade de franska upplysningsfilosoferna utnyttjat litteraturen. De hade bemästrat den vilket givit dem makt i egenskap av övertalningsförmåga (att andra tillskrev dem ett värde) snarare än att de besatt någon slags sanning. På så vis sammanfaller litteraturen med, och förstärker hotet från, revolutionen.

Den nya tidens logik anammades av radikalerna. Dessutom började de ifrågasätta äldre försanttaganden. Benämningen radikal, vilken jag i enlighet med anti-jakobinerna själva kommer använda om deras motståndare, har sitt etymologiska ursprung i rot vilket går att förstå från beklaganden över att radikalerna hade tendensen att ifrågasätta allt. De hade så att säga en vilja att gå till roten av frågor om exempelvis rättvisa istället för att förlita sig på det av hävd vunna rättvisebegreppet.⁸ Eftersom radikalerna var tätt förknippade med litteratur och dess instabilitet är historiseringen av anti-jakobinerna och litteraturen med nödvändighet en studie om försök att upphäva litteraturkategorins osäkerhet.

För radikalerna var litteraturen frälsningen.⁹ Det var med den som upplysningens löfte om kunskapens spridning och fördomarnas utrotande skulle infrias. William Godwin skrev exempelvis att

⁶ The landed man [...] was permitted the leisure and economy to consider what was to others' good as well as his own. J.G.A Pocock, *The Machiavellian moment: Florentine political thought and the Atlantic republican tradition*, (Princeton, 1975), s. 464.

⁷ Pocock, *The Machiavellian moment*, s. 464.

⁸ För intressanta diskussioner om radikalismen, som delvis omprövar vad det historiskt sett inneburit att vara radikal, se Craig Calhoun, *The roots of radicalism: Tradition, the public sphere, and early nineteenth-century social movements*, (Chicago, 2012). Särskilt de två kapitel som inleder.

⁹ Det betyder inte att de också kunde se problem med den.

FEW engines can be more powerful, and at the same time more salutary in their tendency, than literature. [...] [T]he human mind is strongly affected with prejudice and mistake. [...] Now the effectual way for extirpating these prejudices and mistakes seems to be literature.¹⁰

Denna uppfattning står i skarp kontrast till litteraturen som förledare. Det fanns därmed ett samtal mellan radikaler och anti-jakobiner, ett om litteraturens vara. Det som stod på spel för bägge sidor var *utformningen* av litteraturen. Revolutionen kunde i anti-jakobinernas ögon förklaras av att en ny typ av intellektuella med hjälp av böcker spridit farliga idéer på farliga sätt. Revolutionen i Frankrike förstods därmed också som en följd av folkets oförmåga att hantera teknologin rätt, det vill säga revolutionen som ett utfall av en farligt utformad litteraturkategori.¹¹ Tidigare forskning har förbisett hur centrala dessa epistemologiska frågor var. För att rätt historisera litteraturen och anti-jakobinerna måste det undersökas hur de försökte ordna litteraturen.

Studieobjektet utgår från de historiska aktörernas uppfattningar om anti-jakobinism och litteratur, inte ifrån en på förhand analytiskt bestämd definition. Denna studies aktörer kallade sig själva anti-jakobiner, vad positionen innehöll var således vad den typen av aktörer gjorde och uppmuntrade andra, likasinnade, att göra. På samma sätt studerar jag vilka problem respektive lösningar de såg med litteraturen och hur de på så sätt formade ett litteraturbegrepp. Ambitionen är att radikalt historisera dessa kategorier. Det betyder att litteraturen och anti-jakobinerna antas vara, eller åtminstone kunna vara, väsensfrämmande från vad de är i dag. Jag intresserar mig med andra ord för uppkomsten och den sedermera naturaliseringen av kategorierna.¹² Därmed vill jag visa hur annorlunda dessa storheter fungerade, och hur de fick den funktionen.

Historisering av litteraturkategorin

Sedan Habermas *Borgerlig offentlighet* översattes till engelska (1989) har mycken forskning inspirerats och provocerats att analysera 1700-talets nya värld av politisk opinion. Det uppstod former för politik i och med den offentliga sfären, andra politiska regelverk upprättades och positioner tilldelades.¹³ Mina frågor intresserar sig för hur anti-jakobinerna begreppsliggjorde sig själva och andra under denna föränderliga tid.

¹⁰ William Godwin, *An enquiry concerning political justice, and its influence on general virtue and happiness*, (Dublin, 1793), s. 20.

¹¹ Med teknologi menar jag då exempelvis konsten att läsa, men också konsten att trycka litteratur. En farlig kategori innebär att folk exempelvis läser slarvigt och/eller att texter sprids på ett vårdslöst sätt.

¹² Lorraine Daston uttrycker det väl i sin definition av vad hon kallar ”historical epistemology” och som också fångar upp denna uppsats historisering. Den lyder: “the history of the categories that structure our thought, pattern our arguments and proofs, and certify our standards of explanation”, citerad i Wahrman, *The making of the modern self*, s. 323. Wahrman överför termen till kulturhistoriska sammanhang.

¹³ Andra bokhistoriker har i stor utsträckning istället intresserat sig för subjektivitet. Se exempelvis Thomas Götselius, *Själens medium: Skrift och subjekt i Nordeuropa omkring 1500*, (Göteborg, 2010).

Det första bidraget jag vill göra är att visa detta arbete på 1790-talet, vilket också kan synliggöra ett parallellt ordnande av offentligheten i vårt samhälle. De problem som vi är upptagna med har många beröringspunkter med 1790-talet. Uppsatsen ger därmed en möjlighet att förstå nutida offentlighetsproblem i ett historiskt perspektiv. För att ta ett exempel av otaliga liknande frågade sig en skribent nyligen, ”om vi är mogna nog att hantera den internetbaserade lättvindighetens ökade gränslöshet”.¹⁴ På 1790-talet var frågeställningarna som aktualiserats av att litteraturen introducerats liknande. Ofta kom de fram till att folket inte kunde hantera den nya tekniken utan behövde vägledas. Ytterligare ett exempel från vår nutid är de många kampanjer och debatter som försöker stävja problemen internet anses ha orsakat.¹⁵ Teknologierna skapar (och skapade) alltså problem, men också möjligheter. För Cobbett och Burke hade litteraturen fått en ny roll och med våra problem i åtanke kan vi se att deras texter inte bara handlade om en rädsla för nya teknologier utan även för hur de skulle brukas av obildade människor.¹⁶ Precis som vi i dag oroar oss för fel användning av internet, eller för all del litteraturen – vilket givit upphov till ett helt socialt galleri i trollen, porrsurfarna, nätmobbarna och skumläsarna – oroade sig Cobbett och Burke för personer som använde litteraturen på fel sätt.

De påståenden jag gjort om anti-jakobinernas upptagenhet vid att skapa förutsättningar för att folket skulle kunna använda teknologierna korrekt går tvärs emot forskningen. Litteraturen brukar istället ges en transhistorisk betydelse. Terry Eagleton har exempelvis sagt att den är “a vital instrument for the insertion of individuals into the perceptual and symbolic forms of the dominant ideological formation, able to accomplish this function with a 'naturalness', spontaneity, and experiential immediacy possible to no other ideological practice.”¹⁷ Han menar alltså att litteratur fungerat som ett neutralt maktmedel, som en teknik

¹⁴ Aase Berg, ”Tyckandet är ett opium för folket, *Dagens nyheter*, 8/8, 2016, <http://www.dn.se/kultur-noje/kulturdebatt/tyckandet-ar-ett-opium-for-folket/>.

¹⁵ Forskning från runt 2000 präglades i sin tur av ett intresse för vad nya teknologier gör med samhället. Clifford Siskin gav till exempel ut boken *The work of writing* (1998) som söker besvara frågan vad teknologier gör när de introduceras genom att studera vad skrivandet gjorde när det slog igenom på 1700 och 1800-talen. Andra exempel är Adrian Johns, *The nature of the book: Print and knowledge in the making*, (Chicago, 1998) Paul Keen, *The crisis of literature in the 1790s : Print culture and the public sphere*, (New York, 1999). Christian Thorne, “Thumbing Our Nose at the Public Sphere: Satire, the Market, and the Invention of Literature” *Publications of the Modern Language Association of America*, , Vol. 116, Nr 3, 2001, s. 531-544.

¹⁶ Vi kan gör det för att, som Johan Fornäs uttrycker det, texter har ett överflöd av betydelse ”that asks to be developed by each successive generation”. Johan Fornäs ”Post-anti hermeneutics: Reclaiming, culture, meaning and interpretation” i *Hunting high and low: Skriftestil til Jostein Gripsrud på 60-årsdagen* (red.) Hovden & Knapskog, (Oslo, 2012), s. 16.

¹⁷ Terry Eagleton, *Criticism and Ideology: A Study in Marxist Literary Theory* (London, 1976;1978), s. 56-58. Richardson kommenterar att utbildningssinstitutioner på 1790-talet därför övervakade och gav “the proper ideological function” till litteratur. Men då handlar det om *vilken* litteratur och inte om kategorin. Om kategorin säger Richardson att den uppkom som “a cultural institution predicated on a canonical set of ‘imaginative’ set of works, disseminated through schools and centralized publishing venues, and

för att indoktrinera folket. Om det var som Eagleton säger skulle det också förklara varför anti-jakobinerna, trots den rädsla Burke och Cobbett uppvisade, var lockade av litteraturen. Men den fungerade inte alls som en indoktrinerande teknik enligt anti-jakobinerna, däremot pågick det ansträngningar att omforma litteraturen till det. Min radikala historisering kommer synliggöra ett skeende där litteraturen *blev* ett maktmedel, den kommer visa anti-jakobinernas arbete med att byta ut den godwinska litteraturkategorin.

För detta ändamål använder jag det analytiska begreppet litteraturens protokoll.¹⁸ Med det avser jag det regelverk eller förhållningssätt som omgärdade kategorin, det vill säga hur litteraturen fungerade. Med det kommer vi få syn på övervägningar kring under vilka omständigheter den var säker respektive osäker. Det bör ha framgått att 1790-talet var oroliga år för litteraturen. Det sätt varpå innehållet i en bok tillgodogjordes var en särskild laddad fråga. Texten kunde exempelvis vara muntligt traderad av en läskunnig familjemedlem, eller, vilket var en stor rädsla, retoriskt presenteras på ett radikalt massmöte. Det är därför viktigt att komma ihåg att litteraturens protokoll var mindre definierade eller inte lika självklara som i vårt samhälle där vi har stabila kategorier. Genom skolan har vi dessutom lärt oss identifiera dem, de signalerar för oss vad vi har att göra med för typ av text och vad vi kan förvänta oss av den beroende på skribentens titel. När det på 1790-talet talades om "litterature" menade man vetenskap, mängder olika litterära genrer och offentligheten, vilket vi nu skulle dela upp i just dessa skilda entiteter. När jag talar om litteratur eller litteraturkategorin görs det i enlighet med dess historiska betydelse, det betyder också att de delar som utgjorde kategorin, såsom offentlighet eller läsning, används utbytbart med den större kategorin de var en del av.

Litteraturen har framförallt en annan och mer positiv betydelse i dag. I folkbiblioteken har vi fått lära oss att litteratur är fint och ger oss empati, i skolan att det ger oss information. Sådana är vår samtids protokoll. Begreppet gör alltså två saker. Dels är det ett sätt att tänka kring historiska perioders förhållande eller utformning av litteratur och dels hjälper det mig att ordna materialet utifrån hur problemet med litteraturen konstruerades, såsom vilka farliga

managed by a professional group of critics and interpreters." Alan Richardson, *Literature, education, and romanticism: Reading as social practice, 1780-1832*, (Cambridge, 1994), s. 31. Men det är alltså bara en del av litteraturens genealogi, där den får betydelsen av att vara skönlitteratur, det Richardson kallar "imaginative works".

¹⁸ Lisa Gitelman, *Always already new: Media, history and the data of culture*, (Cambridge Mass., 2006), s. 7. Hennes definition, som jag inspirerats av, av medier och dess protokoll lyder: "I define media as socially realized structures of communication, where structures include both technological forms and their associated protocols [...] [protocols] include a vast clutter of normative rules and default conditions which gather and adhere like a nebulous array around a technological nucleus. Protocols express a huge variety of social, economic, and material relationships." Chartiers översättare använder en liknande term men åsyftar sätt att läsa. Roger Chartier (red.), *The culture of print: Power and the uses of print in early modern Europe*, (Princeton, [1987]1989), s. 6.

egenskaper kategorin tillskrevs, och hur de bemöttes genom att ge den goda eller önskvärda kvaliteter.

Historisering av anti-jakobinerna

Det andra bidraget jag vill göra är till förståelsen av de anti-jakobinska aktörerna, genom att historisera dem. Jag vägleds av den viktiga insikt som snart sagt all politisk historia numer färgas av – oavsett om den kallar sig kulturhistoria, begreppshistoria eller något annat – att politik formuleras eller anpassas till sina lokala förhållanden.¹⁹ Detta perspektiv skiljer sig från exempelvis Corey Robin som har gjort ett försök att se uppkomsten av en förhållandevis stabil ”reactionary mind” som sträcker sig från Edmund Burke till Sarah Palin.²⁰ Till exempel är texterna jag citerat av Burke, Godwin och Paine alla mycket berömda texter som anses viktiga i olika ideologiers framväxt (konservatism, anarkism, och liberalism). Men från början hade de alltså sitt ursprung i vad forskare brukar kalla revolutionskontroversen. Kontroversen ökade förekomsten av folkligt deltagande i politiken. Jag har redan nämnt att Thomas Paine text spreds till långt fler än den politiska eliten, ytterligare exempel är att det hölls massmöten. Några av de första politiska rörelserna för arbetare såg därtill dagens ljus såsom London Corresponding Society (LCS), vilka arbetade för allmän rösträtt. Motsvarande organisationer startades av anti-jakobiner, såsom *Association for preserving property and liberty against republicans and levellers* vilka också arbetade med att övertyga folket.²¹ Att folket gjorde anspråk på politiken är nödvändig information för att förstå varför exempelvis Burke insisterade på att hans text skulle vara ett privat brev. Jag vill på detta sätt föra tillbaka Burke och anti-jakobinerna till sina direkta kontexter, snarare än till idéernas sfär.²²

En annan vägledning är de perspektiv som Colin Gordon och andra utvecklat på senare år. De studerar politik som ett specifikt sätt att styra. Gordon skriver att målet med perspektivet är att ”understand liberalism not simple as a doctrine, or at set of doctrines, of political and economic theory, but as a style of thinking quintessentially concerned with the art of governing.” I hans exempel är det studiet av liberalismen som åsyftas, men premissen att det ideologiska universumet är större än inställningen till en särskild fråga gäller all

¹⁹ P.O Enquist, *Musikanternas uttåg*, (Stockholm, 1978) är ett utmärkt exempel på det senare.

²⁰ Corey Robin, *The reactionary mind : Conservatism from Edmund Burke to Sarah Palin*, (New York, 2011), s. 33-34. Se även Don Herzog, *Poisoning the minds of the lower orders*, (Princeton, 1998).

²¹ Se till exempel Eugen Charlton Black, *The association: British extraparliamentary political organization 1769-1793*, (Cambridge Mass., 1963).

²² För en principiell kritik av att fokusera på endast de stora namnen och därtill att se dem som tidlösa, se Quentin Skinner klassiska text ”Meaning and understanding in the History of Ideas” i *History and theory*, vol. 8, nr 1, s. 3-53, (1969).

politik.²³ Lärdomen är därmed att om det går att följa formeringen av anti-jakobinismen i det utvalda materialet, som jag menar att det gör, består ideologin av mer än ett antal inställningar till hur staten skall organiseras. Det innebär att materialets upptagenhet vid form – det privata brevet, den publika boken, att Cobbett menade sig behöva förberedas politiskt inför läsandet och så vidare – inte är någon slump utan en helt integrerad del av ideologin. Anti-jakobinismen var inte bara att ha en preferens för *vilka* böcker som skulle läsas, utan också vem som skulle läsa dem och under vilka former. Med dessa perspektiv vill jag belysa vad anti-jakobinerna konkret gjorde i sina texter och den kreativitet de använde för att lösa problemen med litteraturen.

Min metod för att upptäcka aktörsskapande aspekter av materialet, och besvara den frågan, är att ta rygg på interventionerna i litteraturens protokoll. Det betyder att eftersom problemet med litteraturen var central formerade sig olika politiska praktiker längs dess linjer. En anti-jakobin kunde med andra ord definieras efter hur han eller hon borde förhålla sig till dessa frågor. Däri formades lika mycket en politisk aktör som till frågan om exempelvis religionens roll i samhället. Anledningen till att dessa debatter är särskilt lämpade för att besvara frågan om en politisk positions uppkomst är för att detta var det främsta sättet de uttryckte sig politiskt på, det var i offentligheten, den nya politiska formen, de särpräglade sig. När personer uppmanas att bete sig på vissa sätt i relation till litteraturen (vara aktiva, passiva, sprida en text, förhindra den och så vidare) menar jag alltså att aktören formas, eller annorlunda uttryckt: att den anti-jakobinska kategorin blir föremål för meningsproduktion.

Eftersom jag i denna uppsats talar om aktörer, aktiviteter, interventioner och projekt vill jag precisera min avsikt med språkbruket. Att tala om anti-jakobinerna med dessa ord riskerar att implicera en språk teori som hävdar att orden står oss fria att använda hur som helst, att talaren inte skulle vara begränsad av olika språkliga konventioner och traditioner. Det görs därför med denna kvalificering. Den kulturella och politiska miljö som revolutionskontroversen och litteraturens spridning förde med sig var både begränsande och möjliggörande, vilket även gällde språket.²⁴ Det betyder att det fanns vissa historiska resurser och begränsningar som fixerade aktörerna. Jag menar inte heller att interventionerna ska ses

²³ Burchell, Gordon, Miller (red.), *The Foucault effect: Studies in governmentality: with two lectures and an interview with Michel Foucault*, (Chicago, 1991), s. 14. För ett svenskt exempel på denna typ av studie se Frans Lundgren, *Den isolerade medborgaren: Liberalt styre och uppkomsten av det sociala vid 1800-talets mitt*, (Hedemora, 2003).

²⁴ Hall gör en uppdelning mellan intentionell och konstruerade språk teori. Den senare modellen är mer i linje med uppsatsens språkliga premisser, se Stuart Hall "The work of representation" i Stuart Hall (red.), *Representation: Cultural representations and signifying practices*, (London, 1997), s. 15-16.

som intentionella. Uttalandena blev handlingar på grund av den kontext de yttras i, inte på grund av eventuella uppsåt.

Material

För att genomföra undersökningen har jag valt material från en debatt mellan olika anti-jakobinska aktörer om klokheten i att bedriva undervisning för folket. Jag har också undersökt en tidskrift som anti-jakobinska aktörer drev. På olika sätt hanterade och konstruerade bägge grupperna problemet med litteraturen. Man hade kunnat, vilket många forskare gjort, dela upp dem i varifrån de kom och verkade, civilsamhälle respektive staten, och utifrån att ena gruppen tenderade att hantera så kallade privata frågor om moral medan de andra var intresserade av statliga frågor. Denna uppdelning fungerar dock inte eftersom grupperna, vid en analys, glider in i varandra. De var bägge upptagna av litteraturens problem. Detta förhållande är dock intressant i sig. En av poängerna med uppsatsen, vilket jag kommer utveckla nedan, är att många olika sorters aktörer tillsammans formade litteraturkategorin.

Anledningen till att jag valt materialet är att de grupper som genererade det gjorde avtryck. De som debatterade skolfrågan var ofta berömda och inflytelserika. Tidskriften fick efterträdare.²⁵ Därmed kan de besvara frågeställningen om formeringen av en generell politisk position. För att hålla mig till principen om lokalt konstruerad ideologi ger jag nedan en bakgrund till de miljöer och organisationer vilka givit upphov till utsagorna. I dessa texter mejslades inställningen till litteraturen och anti-jakobinismen så småningom fram, texterna antas alltså vara mer än en plats för historikern att få syn på kategorier. Det var också i texterna som de skapades, exempelvis genom att vissa positioner marginaliserades och andra fick företräde.

Skoldebatt och politisk journalistik

Kring 1780 uppstod en rörelse som ofta löst betitlas ”reformation of manners” eller ”evangelical revival”.²⁶ Det var en populär andlig rörelse inom Church of England som syftade till förnyad religiös iver, vilken många engelsmän ur eliten bekände sig till. Det går också att tala om en mer allmän moralisk reformeringsiver som överlappar. Historikern Joanna Innes framhåller att England förlorat kolonierna i Amerika på 1770-talet och att det sågs som guds straff för engelsmännens syndfulla leverne. Det förlorade kriget ledde

²⁵ I tidskriften *Anti-Jacobin Review* (1798-1821).

²⁶ Se Boyd Hilton, *A mad, bad, and dangerous people?: England, 1783-1846*, (Oxford, 2006), s. 174-184. Joanna Innes, *Inferior politics: Social problems and social policies in eighteenth-century Britain*, (Oxford, 2009), s. 179-190.

dessutom till ekonomiska svårigheter vilket i sin tur förnyade tron eller kravet på att religionen behövde förstärkas för att kunna leda människor och nationen.²⁷

Ett favoritprojekt för dessa personer var söndagsskolan (*Sunday School*) vilket var en enkel utbildningsform för människor som inte hade råd att köpa annan utbildning. På söndagarna var barnen lediga från det arbete som annars fyllde deras liv varför det på just den dagen sågs lekande barn i byarna och dess omgivningar. Barnen respekterade därmed inte söndagen som en av gud inrättad vilodag, till fromma människors förtret. Intresset för skolorna har av forskare förklarats som ytterligare en möjlighet att åtgärda ett fall av dålig moral.²⁸ Även om utsikten att förhindra detta brott var en orsak till skolornas popularitet sågs de också i ett helt annat sammanhang: som en samhällsomstörtande institution. Skolorna kunde uppfattas som farliga eftersom barnen fick lära sig att läsa. Kritiken gav upphov till debatten om klokheden i att bedriva undervisning för folket, det är detta material (under revolutionskontroversen cirka 1790-1800) som utgör underlag för den första fallstudien. De utbildningsformer jag valt att använda förutom söndagsskolorna är *Charity Schools* som fyllde en liknande funktion. Båda utbildningsformerna fanns innan 1790-talet men fick förnyat intresse i och med revolutionen och jag har därför valt den tidsinramningen. En analys av debatten gör att jag kan undersöka olika interventioner kring litteraturen, såsom under vilka omständigheter den var farlig respektive säker. Dessa frågor aktualiserades av utbildningsdebatten eftersom litteraturen inte alls hade att göra, enligt vissa, med utbildning. Särskilt inte den för folket. Indirekt leder det till en debatt om anti-jakobinismen. Eftersom det var en intern debatt, mellan olika anti-jakobiner, stred de om vilken rörelse de skulle vara och hur de skulle arbeta.²⁹

Jag har gjort sökningar i databasen *Eighteenth-century collections online* (ECCO) på *Sunday school* och *Charity school* under perioden 1790-1800. Bland resultaten har jag valt

²⁷ En förlorad moral var därtill ännu ett älsklingstema på 1700-talet. Temat fungerade som förklaringsmodell och grundläggande orsak till vad en del identifierade som samtidens sjukdomar. Innes talar om tre sådana traditioner. En religiöst motiverad som fokuserade på synd, till exempel talade de om en farlig sexualmoral spridande i samhället. En annan fokuserade på mer samhälleliga synder som lathet och fylleri och deras katastrofala följder på samhället, exempelvis det dåliga inflytandet på dessa människors barn. En tredje är den republikanska (eller machiavelliska) tradition där dygd, förstådd som viljan att uppoffra sig för allmänhetens bästa, utpekades som varande på nedåtgående. I den sistnämnda förstods särskilt kommersens ökade inflytande på samhället som ödesdigert, av handel följde egenintresse vilket ersatte samhälleliga och kollektiva dygder. Denna tredje förknippas mest med Pococks forskning som nämndes tidigare.

²⁸ Innes, *Inferior politics*, s. 186.

²⁹ En viktig avgränsning är att jag uteslutande använder mig av material från präster och debattörer som identifierade sig med statskyrkan. Jag har inte använt mig av texter från dissenter, vilka hade en annan tro än den officiella. Anledningen är att dissenters på olika sätt exkluderades från samhället och därför skulle ett sammanförande av dessa grupper vara missvisande på grund av deras olika miljöer och bevekelsegrunder. Det är interventioner inom kyrkan, inom de traditionella strukturerna, som undersöks. För dissenters se Iain McCalman (red.), *An Oxford companion to the Romantic Age: British culture, 1776-1832*, (Oxford, 1999), s. 93-101.

texter som i huvudsak diskuterade skolorna vilket resulterat i mestadels publicerade predikningar.³⁰ Dessa predikningar har ofta en oklar tillkomsthistoria. Några av dem spreds av organisationer som *Society for Promoting Christian Knowledge* (1698-) och *Sunday school society* (1785-) vilka verkade för skolornas etablerande. Andra texter var skrivna av enskilda präster och förklarades vara ströinlägg i debatten, till för att läsas av människor i den församling, fattig som rik, där prästen verkade. Ytterligare en kategori texter riktade sig direkt till barnen. Textförfattarna menade att de skulle användas i skolorna. En annan kategori texter är resultat av Hannah Mores³¹ arbete för moralens reformering genom *Cheap Repository Tracts* (CRT). Det var ett projekt för att förse folket med sedlig litteratur, som ett led i kampen mot radikalism i England.³² Projektet var aktivt mellan 1795-1798 och under tiden hann de sprida miljontals skrifter.³³ En intressant aspekt med debatten är att den fördes på flera olika platser (från små byar till London) och i andra medielandskap än vi är vana vid. Predikningar är den dominerande formen i materialet. I själva predikan, till skillnad från den publicerade versionen, kunde prästen tilltala personer ur olika klasser, exempelvis den motvillige föräldern (vanligt förekommande om man skall tro på de många präster som beklagade sig över föräldrars ovilja att låta sina barn få en utbildning) såväl som uppmaningar till samhällets mer inflytelserika personer.³⁴

En andra fallstudie undersöker tidskriften *Anti-Jacobin; or, the weekly examiner* som bland annat George Canning och William Gifford låg bakom, personer med täta band till regeringen. Den gavs ut mellan 1797-1798 vilket överlappar med oroliga år för England. Kriget med Frankrike pågick alltjämt (sedan 1793), landet blev mer och mer skuldsatt och regeringen hade svårt att finansiera den fortsatta krigsinsatsen. De radikaler i England som inspirerats av den franska revolutionen hade väsentligt avtagit i kraft efter bland annat en serie

³⁰ Det finns även texter som räknar skolor och elever, annonstexter som tillkännager att en predikan skall hållas för skolornas syfte, skolböcker och psalmer som är avsedda för skolorna. Det stora flertalet texter nämner skolorna i förbigående, det var trots allt ett ämne på många läppar.

³¹ Hannah More har blivit föremål för många egna studier. Se exempelvis "Hanna More, Revolutionary Reformer" i Anne K. Mellor, *Mothers of the nation: women's political writing in England, 1780-1830*, (Bloomington, 2000). M.O Grenby "Politicizing the nursery: British children's literature and the French revolution" i *The Lion and the Unicorn*, Vol. 27, nr 1, s.1-26, (2003). Robert Hole, "Hannah More on literature and propaganda, 1788-1799" i *History*, vol 85, nr 280, s. 613-633, (2000).

³² Susan Pedersen menar att den litteratur som More spred också kan förstås som ett försök att byta ut den befintliga folkliga litteraturen. "Hannah More Meets Simple Simon: Tracts, Chapbooks, and Popular Culture in Late Eighteenth-Century England" i *Journal of British Studies*, vol. 25, nr 1, s. 84-113, (1986). För liknande resonemang, se Peter Burke, *Popular culture in early modern Europe*, (London, 1978).

³³ E.P Thompson skriver raljant om att de skräpade ner hus runtom i landet. E.P Thompson, *The making of the English working class*, (New York, 1966[1963]), s. 351.

³⁴ För predikan som en särskild sorts offentlighet se exempelvis Jennifer Farooq, *Preaching in Eighteenth-Century London*, (Woodbridge, 2013).

repressiva åtgärder, men jakobinismen sågs fortfarande som ett enormt hot.³⁵ År 1797 publicerades exempelvis två verk som underblåste känslan av att faran inte var över. Den franska prästen Barruel gav ut sin alarmistiska historia över jakobinismen (*Mémoires pour servir à l'histoire du Jacobinisme*) som i engelsk översättning fick titeln *Memoirs, illustrating the Antichristian Conspiracy* (1798) och engelsmannen John Robison publicerade sin *Proofs of a conspiracy against all the religions and governments of Europe* (1797).³⁶ Det är i detta sammanhang tidskriften verkade, det vill säga av en upplevd massiv sammansvärjning emot kyrkan och de etablerade styrelseformerna. I en programförklaring för tidskriften uppgav de att deras bevekelsegrund var att bemöta jakobinismens spridning *i pressen*. Därmed konstruerade de jakobinismen och radikalismen som en särskild sorts litteratur och jakobinerna som en särskild sorts litteratörer. Tidskriften var därför en intervention i litteraturkategorin och det möjliggör en analys av hur de definierade problem och föreslog lösningar.

Min metod framhävs på något olika sätt i respektive fallstudie. I skoldebatten hjälper begreppet litteraturens protokoll mig att undersöka hur anti-jakobinerna föreslog olika sätt varpå exempelvis läsning kunde vara stabiliserande, befästa rådande kunskap och skapa band mellan människor. I tidskriften ringar begreppet in de aspekter av hur denna värld av text och dess cirkulering organiserades. På så sätt hjälper det mig att undersöka tidskriften som att den inte bara ville bemöta enskilda felaktiga utsagor från den radikala pressen utan att offentlighetens fara låg i pressens *förmåga* att sprida sin världsbild, och folks okritiska läsning av densamma. Då får vi också syn på anti-jakobinernas kritik av formerna för texters spridning, hur de föreslog nya protokoll för dess vägar genom samhället och hur de upprättade kriterier för vad som krävdes av en text för att vara sanningsenlig och pålitlig, en slags politisk källkritik.

Tidigare forskning

Denna studie griper in i flera forskningsfält. De kan hjälpligt delas upp i medie- och offentlighetshistoria, utbildningshistoria samt historieskrivning om 1790-talets politiska rörelser. Jag börjar med det sistnämnda.

Det finns en betydande mängd forskning om 1790-talets England som en socialt, politiskt, och kulturellt omvälvande period. Särskilt den radikala sidan av

³⁵ 1795 kom ny lagstiftning som hindrade mötesfriheten och underlättade censur av obekväma åsikter i pressen.

³⁶ För mottagande se Michael Taylor, "British Conservatism, the Illuminati, and the Conspiracy Theory of the French Revolution, 1797–1802." i *Eighteenth-Century Studies*, vol. 47, nr 3, s. 293-312, (2014). Barruels bok fick ett visst rykte och översattes till svenska 1811, boken tillhandahölls sedermera som lämplig läsning för arbetarna i Stockholms bildningsscirkel på 1840-talet.

revolutionskontroversen har engagerat forskare.³⁷ I den mån forskningen inorporerat anti-jakobinerna i sin historieskrivning är det för att kontrastera mot radikalerna eller att visa det förtryck anti-jakobiner utsatte radikaler för. Deras position likställs dessutom oftast med staten.³⁸ Men även forskning om anti-jakobinernas inverkan i det politiska livet, både hos folket och eliten, har vuxit fram.³⁹ En del av denna forskning är ytterst polemisk, vilket skvallrar om en reaktion på vad som uppfattas som ett alltför ensidigt forskningsintresse. Det förklarar delvis den apologetiska och hyllande hållning till anti-jakobinismens repressiva sidor som den tidiga förespråkaren för ett ökat fokus på dessa aktörer, Robert Dozier, har. Han hävdar till exempel, i boken *For king, country, and constitution* (1983), att anti-jakobinismen representerade engelsmännens sanna natur, att den var mer folkligt förankrad och att den var intellektuellt överlägsen radikalismen. Dessutom försvarar eller förmildrar han genomgående de repressiva metoder som användes för att kväsa radikalismen på 1790-talet.⁴⁰ Dozier utgör bara ett exempel på en forskning som växer i olika riktningar. Frågeställningarna är ofta utpräglat socialhistoriska, såsom hur stort antalet sympatisörer för respektive rörelse var. Sådana frågor, och den forskning som ställt dem, skiljer sig väsentligt från denna uppsats karaktär. Jag nämner det ändå för att visa att den forskningen i sin polemik fungerar som en fortsättning av revolutionskontroversen och att den sortens frågor därför inte är intressanta för min studie.⁴¹

I en drastisk vändning från Dozier har historikern Mark Philp benämnt 1790-talets anti-jakobinism ”vulgar konservatism”. Han vill spela ner Doziers rosiga syn på anti-jakobinerna och visar istället att deras texter som spreds till folket var allt annat än intellektuellt

³⁷ Till de absoluta klassikerna hör Thompson, *The making of the English working class*. Albert Goodwin, *The friends of liberty: The English democratic movement in the age of the French revolution*, (London, 1979).

³⁸ Se exempelvis Clive Emsleys ”Repression, 'Terror' and the Rule of Law in England during the Decade of the French Revolution” i *The English Historical Review*, vol. 100, nr 397, s. 801–825, (1985). För samma process, där den ökande politiseringen kartläggs, se Barrell, *The spirit of despotism*.

³⁹ H. T. Dickinson (red.), *Popular Conservatism and Militant Loyalty, 1789–1815, in Britain and the French Revolution, 1789–1815*, (London, 1989). Ian Christie, *Stress and stability in late eighteenth-century Britain: Reflections on the British avoidance of revolution* (Oxford, 1984). Emily Lorraine De Montluzin, *The Anti-Jacobins, 1798-1800: The early contributors to the Anti-Jacobin review*, (Basingstoke, 1988).

Mark Philp, *The French Revolution and British Popular Politics*, (Cambridge, 1991). James J. Sack, *From Jacobite to Conservative: Reaction and orthodoxy in Britain, c.1760-1832*, (Cambridge, 1993).

Herzog, *Poisoning the minds of the lower orders*. I Amerika finns exempelvis Rachel Hope Cleves, *The reign of terror in America: Visions of violence from anti-Jacobinism to antislavery*, (New York, 2009).

⁴⁰ Robert Dozier, *For king, constitution, and country: The English loyalists and the French Revolution*, (Lexington, 1983). Om engelsmännens sanna natur s. 180. Mer nyligen har Jonathan Israel på liknade vis hävdad att ”the bulk of the lower and middle orders of society proved entirely willing to unite under crown and Parliament in decrying radical activity and seditious writings.” Det menar han beror på att radikala idéer växte ”behind the scenes” och att en ”fierce defensiveness, even signs of desperation, were taking hold of the *ancien regime*’s defenders.” Jonathan Israel, *A revolution of the mind: Radical enlightenment and the intellectual origins of modern democracy*, (Princeton, 2010), s. 35.

⁴¹ Utöver de titlar jag redan nämnt finns en allmän genomgång av denna forskning av Emma Vincent McLeod ”British Attitudes to the French Revolution” i *The Historical Journal*, vol. 3, nr 50, s. 689-709, (2007).

överlägsna. Hos Philp finns därmed ett intresse för relationen mellan dessa politiska aktörer och folket. Det finns också en vetskap om att folket blev en faktor för eliten att ta i beaktande vid politisk handling. Philp har framhållit att anti-jakobiner på 1790-talet därför ”inevitably contributed to the broadening of the politically literate nation.” Han tillägger dock att det var en ”unintended consequence of their actions.”⁴² I och med att dessa anti-jakobinska aktörer lyfts fram i senare forskning luckras den (tidigare) skarpa gränsen mellan radikaler och anti-jakobiner upp, relationen liknas dessutom ofta vid en spegling. Som Philp uttrycker det i ytterligare en formulering av vad denna konservatism gav upphov till: ”the creation of a movement which *mirrored* radicalism’s transgression of the traditional boundaries between the elite and the common people.”⁴³ Denna implicita tolkningsram i forskningen kallar jag *spegelteorin*. Den säger att anti-jakobinerna använde samma metoder, tilltal och kampanjer som radikaler. Ovetande hade de speglat radikalerna genom att utöka det folkliga politiska deltagandet.⁴⁴ Denna teori har många fördelar, som att den visar på deras aktörskap och att även anti-jakobinismen ”befattade” sig med folket, nackdelen är att den reducerar aktörerna till en spegling.

Trots mina invändningar mot spegelteorin är Philp viktig. Hans verk är en vanlig referens och har fungerat som ögonöppnare för efterkommande studier av den konservativa sidan i revolutionskontroversen och deras politiska kultur. Förutom att Philp förändrat forskningen har det parallellt skett en allmän historievetenskaplig vändning där socialhistoria varit på tillbakagång vilket medfört mindre fokus på sådant som räknande av sympatisörer. Traditionell idéhistoria har breddat sina undersökningsobjekt och fokuserar inte bara på Paine och Burkes skrifter. Andra frågor har också tagits i beaktande, som var debatter utspelade sig, inför vilka publik, med vilka medel och så vidare. Jag vill särskilt framhålla två studier som inkorporerat utvecklingarna: Darrin McMahons *Enemies of the enlightenment* (2001) och Kevin Gilmartins *Writing against revolution* (2007).⁴⁵ McMahon undersöker franska motståndare mot upplysningsfilosofin och sedermera också motståndet mot revolutionärer och liberaler. Gilmartin undersöker motsvarande grupper i England, med särskilt fokus på deras litterära aktiviteter.

⁴² Mark Philp “Vulgar Conservatism, 1792-3” i *The English Historical Review*, vol. 110, nr 435, s. 68-69, (1995).

⁴³ Philp, ”Vulgar Conservatism 1792-3”, s. 45. Min kursiv.

⁴⁴ Den har även äldre källor. Peter Burke talar om den i flera av sina böcker, bland annat säger han ”Conservatives were in a dilemma. To prevent their radical opponents from monopolising the media they had to produce newspapers themselves [...] and by doing this, they made a contribution to the changes they disliked.” Burke, *Popular culture in early modern Europe*, s. 270.

⁴⁵ Darrin McMahon *Enemies of the enlightenment: The French counter-enlightenment and the making of modernity*, (Oxford, 2001). Kevin Gilmartin, *Writing against revolution: Literary Conservatism in Britain, 1790-1832*, (Cambridge, 2007).

Bägge understryker att dessa grupper är *moderna* i kontrast mot anti-jakobinernas egna mytologisering som traditionsbundna och uråldriga. Bägge menar också att det är i deras litterära produktion moderniteten ligger i, oavsett idéer om religion och styrelseformer. Det var i det arbetet de anpassade sig till en ny värld. De båda laborerar dessutom med en implicit tolkningsmodell som jag kallar pharmakonteorin. Den säger att dessa grupper ovilligt anpassade sig till offentlighetens former. Ett exempel är att McMahan och Gilmartin i snarlika ordalag menar att anti-jakobinerna ”avskydde” offentligheten och att den ledde till fruktansvärda konsekvenser, men, att de blev tvungna att anpassa sig efter dess former för att bedriva politik.⁴⁶ Denna själv motsägelse där de blir tvungna att legitimera sitt deltagande i den litterära sfären är en röd tråd i Gilmartins studie. Pharmakonteorin och dess nya konsensus säger alltså att litteraturen var ett nödvändigt ont för anti-jakobinerna.

De undersöker också aktiviteter, men i linje med deras tolkningsmodell leder det till att de ställer en viss typ av frågor, såsom hur anti-jakobiner försöker fylla offentligheten med önskvärd innehåll. McMahan skriver exempelvis om försök att sprida goda böcker (*bons livres*) på 1820-talet i Frankrike för att motverka nyutgåvor av Voltaire och andra upplysningsfilosofers texter (*mauvais livres*). En av McMahans källor formulerar tanken bakom projektet enligt följande: ”It is by books society has been spoiled. It is by books that it must be cured.”⁴⁷ Denna karaktärisering har McMahan övertagit.

Även om McMahan och Gilmartin studerar anti-jakobinerna på deras rätta plats, i offentligheten, finns det ett stort utrymme för att göra det på ett annat, och, menar jag, fruktsammare sätt. Deras ansträngningar karaktäriseras bättre som en strävan att byta ut en instabil litteraturkategori till en säker, vilket följer av en radikalare historisering. Det är därför jag undersöker de aktiviteter som gick ut på att i *grunden* omforma offentligheten.

Utbildningens kulturhistoria

Det måste påpekas att den utbildning som debatterades av anti-jakobinerna inte var samma nu som då, därför kan inte det förutsättas vad utbildning var eller anta att den har en naturlig närhet till litteratur. Med denna uppsats vill jag erbjuda en analys av hur utbildningen blev säker i politiskt avseende och varför litteratur, framförallt läsning, blev en del av den. Jag vill dessutom undersöka hur det gick till, vilka strider som föregick och vilka hinder som behövde överkommas.

I forskningen har anti-jakobiner och utbildning huvudsakligen uppfattats som varandes i motsatsställning. Enligt dem var utbildning att ”opening the door to political poison and

⁴⁶ McMahan, *Enemies of the enlightenment*, s. 15. Gilmartin, *Writing against revolution*, s. 6.

⁴⁷ McMahan, *Enemies of the enlightenment*, s. 178-179.

sedition” som historikern Robert Hole sammanfattar somlig kritik mot söndagsskolorna. Hole noterar också att det var många anti-jakobiner som var entusiastiska över skolorna, men analyserar inte motsättningen mellan ståndpunkterna i utbildningsfrågan.⁴⁸ Konflikten dem emellan skall jag lyfta fram. Vidare har flera historiker beskrivit utbildning som del i en ”battle for men’s minds” där den användes av anti-jakobiner rent instrumentellt.⁴⁹ Gemensamt för dessa forskare är att de förklarar att utbildning blivit vanligt och att de säger något om vari lockelsen med utbildning låg hos anti-jakobinerna. Ett exempel är E.P. Thompsons suggestiva och lockande (men reduktiva) ordalag där religiös utbildning sägs fungera som ”great traps for the human psyche”.⁵⁰ Eftersom mitt syfte är att historisera innebär denna uppsats skrivandet av en annan sorts utbildningshistoria.

Svagheten med den pedagogikhistoriska disciplinen har varit ett ensidigt fokus på institutionaliserad utbildning. Detta utesluter forskning på mycket av den utbildning som bedrevs innan stora statliga utbildningsprojekt lanserats.⁵¹ Målet är att skriva en typ av kulturhistoria där utbildning kommer bort från en monolitisk institution i periferin – som om skolans egna institutioner var de enda som formulerade vad utbildning skulle vara! – till ett mångförgrenat komplex som diskuterades och formades av många aktörer. Det betyder att jag dels inte förutsätter vad utbildning historiskt bestått av och syftade till, dels att jag undersöker material som exempelvis en äldre utbildningshistoriker avfärdat som att ”the impact [...] probably was minimal”.⁵² Även nyare forskning håller kvar vid att karaktärisera denna typ av breda material som ”merely propaganda”, vilket, på det sättet de använder begreppet, kan definieras som betydelselösa ord som produceras av makten för att skapa lydnad och lindra missnöje. Propaganda är därmed för dessa forskare en fantasi formulerad för att utöva makt, men som i själva verket är en tom representation och därmed helt maktlös.⁵³ Men detta material är egentligen ett stort drama där jag undersöker hur anti-jakobinerna formulerade vad utbildningen skulle vara. Det är en enkel iakttagelse som ligger till grund för denna ingång,

⁴⁸ Robert Hole *Pulpits, politics and public order in England, 1760-1832*, (Cambridge, 1989), s. 138-140.

⁴⁹ Exempelvis, R. A. Soloway, *Prelates and People: Ecclesiastical Social Thought in England, 1783-1852* (London, 1969). Lawrence Stone, “Literacy and Education in England 1640-1900”, i *Past & Present*, vol. 2, nr 42, s. 69-139, (1969).

⁵⁰ Thompson, *The making of the English working class*, s. 368. Skolorna har också studerats som en del i framväxten av en moralisk teknologi, det vill säga ett sätt att disciplinera och utöva makt. Ian Hunter, *Culture and government: The emergence of literary education*, (Basingstoke, 1988). Se särskilt s. 67 för kontrastering mot det sätt Thompson och Raymond Williams studerar liknande frågor.

⁵¹ För en kritik, se Hilton & Shefrin (red.), *Educating the child in Enlightenment Britain: Beliefs, cultures, practices*, (Farnham, 2009).

⁵² Thomas Walter Laqueur, *Religion and respectability: Sunday schools and working class culture 1780-1850*, (New Haven, 1976,) s. 205.

⁵³ Se exempelvis diskussionen i Amanda Goodrich, *Debating England’s aristocracy in the 1790s: Pamphlets, polemic, and political ideas*, (Woodbridge, 2005), s. 165.

utbildningen är en produkt av samhället (dess behov, rädslor och utmaningar det står inför) och det är därför utbildning behöver undersökas bortom de centrala institutionerna.

Genom att studera denna större fråga om hur utbildning fördes ihop med litteraturen, och på så sätt fungera som ett maktmedel, är studien en kritik av de som talar om utbildning och litteratur som ett *självklart* och förutbestämt sätt att indoktrinera, likt den tidigare citerade Eagleton. Ett annat exempel är historikern Rachel Hope Cleves som menar att amerikanska anti-jakobiner använde utbildning, vilket inbegrep läskunnighet, för att ”discipline the passions”.⁵⁴ Hårt arbete behövdes för att mildra det hot utbildningen tänktes utgöra och begreppsliggöra den som något säkert och nyttigt.

Offentlighets- och mediehistoria

Flera forskare har bidragit med kunskap om hur medier och teknologier förändras i inte på förhand bestämda processer.⁵⁵ Enkelt uttryckt har de infört meningsproduktion även i det materiellas sfär, det vill säga att medierna och teknologierna inte har inneboende kvaliteter. Det hjälper oss dels att förstå att litteraturen inte föddes med alla sina egenskaper. Den hade många utmaningar som hur texter skulle cirkuleras, hur offentliga rum skulle ordnas, hur dess olika trycksaker skulle arrangeras i en hierarki med olika funktioner (pamfletter, tidskrifter, dagstryck och så vidare), vilken läsarens roll skulle vara och listan kan göras längre. Detta förhållande underlättar även en förståelse för arbetet med ordna den framväxande tryckkulturen, det vill säga att tryck blev ett allt vanligare kommunikationsmedel, genom att förfrämliga oss inför 1790-talets litteraturkategori.

Många forskare intresserar sig för perioden 1790-1830 på grund av den romantiska rörelsens framväxt, och med den en förändring av litteraturens protokoll. En forskare uttrycker det som att formerna för litteraturen stelnat kring 1830 efter romantikernas interventioner.⁵⁶ Dessa studier är metodologiskt intressanta och relevanta för denna studie men de har oftast intresserat sig för andra frågor, såsom hur litteratur kom att likställas med *skönlitteratur* och snävat in sin forskning till undersökningar av några få centrala figurer som William Wordsworth.

⁵⁴ Cleves, *The reign of terror in America*, s. 209-211.

⁵⁵ De har ofta utmanat forskning likt Marshall McLuhans eller Eisensteins klassiska arbete om tryckpressens genomslag i Europa, som beskriver hur tryckkulturen med omedelbarhet tog över världen och fungerade som ett stabilt sätt att överföra kunskap. Deras insikt är att dessa nya teknologier i själva verket skavde. De behövde fås att fungera och sågs alltså inte som en stabil kunskapsförmedlare, precis som utbildning, förrän efter mycket arbete. Se exempelvis Johns, *The nature of the book*. Michael Warner, *The letters of the republic: Publication and the public sphere in eighteenth-century America*, (Cambridge Mass., 1990).

⁵⁶ Clifford Siskin, *The work of writing: Literature and social change in Britain, 1700-1830*, (Baltimore, 1998), s. 13. Se även Keen, *The crisis of literature in the 1790s*. Paul Keen, *Literature, Commerce, and the Spectacle of Modernity, 1750-1800*, (Cambridge, 2012).

I kölvattnet av Habermas finns som sagt en enorm forskning som intresserat sig för diverse aspekter av offentligheten. Vanliga invändningar har varit att Habermas målat upp en alltför idealistisk bild av offentligheten, forskare har exempelvis ifrågasatt vem som egentligen hade till tillgång till denna sfär, vad de kunde tala om, och att det i själva verket fanns olika offentligheter.⁵⁷ Denna forskning har varit viktig för att kontextualisera och förstå offentlighetsproblemen. Forskningen om tidskrifter som politisk form, såsom *Anti-Jacobin; or, the weekly examiner*, har jag dock ofta funnit otillfredsställande. Den är för monolitisk, tidskrifterna studeras som egna avskilda entiteter. I exempelvis *Conservatism and the Quarterly Review* (2009) förklarar författarna att de vill studera tidskriften i egen rätt.⁵⁸ För mig framstår det onödigt begränsande. *Anti-Jacobin* var en tidskrift vilken ingick i mediala och offentliga sammanhang likväl som politiska, sociala och kulturella. Därför har jag försökt förstå den så. Vissa lärdomar har jag ändå fått av denna forskning, såsom tidskriftens relation till andra trycksaker.⁵⁹

För denna studies vidkommande finns det ytterligare tendenser jag vill belysa i offentlighets- och mediehistoria som har att göra med anti-jakobinernas roll i den. En är att de på ett förtjänstfullt sätt förlorar sin specificitet, de är i takt med sin samtid i dessa studier eftersom de engagerar sig i samma litteraturproblem som andra aktörer. Samtidigt finns det en tendens till det motsatta. Eftersom anti-jakobinerna blir en av aktörerna i en kamp om litteraturen blir forskningen ofta narrativstyrd och anti-jakobinerna rollbesätts som skurkarna.⁶⁰ Ett konkret exempel på något som generellt förekommer: historikern Alan Richardson använder anti-jakobinerna som förstärkning när han i sin studie vill understryka konsensus i litteraturfrågorna, som när han menar att en hållning delas över partigränserna ("including so conservative a moralist as Hannah More.") Historikern använder sedan också samma anti-jakobiner för att skapa skillnad. Han citerar en radikal som gläds över att "all ranks and degrees now read" för att därefter citera en anti-jakobin vilken räddes tanken att

⁵⁷ Se exempelvis Craig Calhoun (red.), *Habermas and the public sphere*, (Cambridge, 1992). Thorne, "Thumbing Our Nose at the Public Sphere: Satire, the Market, and the Invention of Literature". Ian Haywood, *The revolution in popular literature: Print, politics, and the people, 1790-1860*, (New York, 2004). Smith, *The politics of language: 1791-1819*. Calhoun, *Roots of radicalism*.

⁵⁸ J. Burke Cutmore (red.), *Conservatism and the quarterly review: A critical analysis*, (London, 2007), s. 1.

⁵⁹ För forskning om just *Anti-Jacobin* se C.C Barfoot, "Anti-Jacobin; or, the weekly examiner" i Barfoot & D'haen (red.) *Tropes of revolution: Writers' reactions to real and imagined revolutions 1789-1989*, (Amsterdam, 1991). John Halliwell "Loyalist Satire" i Hull, Simon (ed), *The British Periodical Text: 1797-1835*, (Penrith, 2009). För generell forskning om ämnet se Marilyn Butler "Culture's medium" i Curran, Stuart (red.), *The Cambridge companion to British romanticism*, (Cambridge, 1993). Jon Klancher, *The making of English reading audiences, 1790-1832*, (Madison, 1987).

⁶⁰ För intressant generell diskussion om dramaturgi i historieskrivning, se exempelvis Allan Megill "Recounting the Past: 'Description,' Explanation, and Narrative in Historiography" i *The American Historical Review*, 1989, Vol. 94, nr 3, s. 624-653, (1989).

”[t]hose taught to read, to write, to reason, we now see grasping with curiosity every pernicious treatise within reach”.⁶¹ Följden av att arbeta med kontrast och förstärkning är att anti-jakobinerna inte blir aktörer i egen rätt. Deras aktiviteter bidrar inte. Istället används de som färgläggning, för att strukturera berättelsen, för att framhäva andra karaktärer. De blir bara en beståndsdel som placeras in i ett dramaturgiskt ramverk som sedan berättar sig självt. I denna uppsats vill jag istället förstå det anti-jakobinska bidraget till tryckkulturen, det är bara genom att undersöka samspelet mellan olika interventioner i litteraturkategorin som det kan förstås.

Disposition

I detta inledande avsnitt har jag försökt precisera min studie för läsaren. Nedan följer den första av totalt två fallstudier. Jag börjar med skoldebatten. Den är tematiskt uppbyggd enligt de problem och invändningar utbildningsförespråkare mötte och bemötte. På så sätt får vi syn på vilka problemen uppfattades vara och hur de kunde lösas, hur litteraturen kunde begreppsliggöras som stabil och användningsbar. I den första fallstudien kommer jag också bemöta invändningar mot materialet som går ut på att de är betydelselös propaganda. Jag kommer föreslå ett sätt att föreställas oss dess betydelse. Eftersom jag har ambitionen att historisera centrala kategorier som litteratur och utbildning kommer jag avslutningsvis jämföra hur min fallstudie skiljer sig från hur andra studerat liknande saker.

I den andra och sista fallstudien analyseras en annan aspekt av litteraturfrågan genom tidskriften *Anti-Jacobin; or, the weekly examiner*. Den är också tematiskt konstruerad enligt samma princip om att synliggöra problem och de lösningar aktörer fann på dessa. Jag börjar med att visa hur deras politiska position utmanats och hur tidskriften kan tänkas som ett svar på utmaningen. Sedan visar jag hur de försökt återfå auktoriteten genom att exempelvis föreslå en politisk källkritik. Det bäddar för avslutet som handlar om varför farmakonteorin är otillräcklig som tolkningsmodell, vilket stort ingrepp tidskriften i själva verket gjorde och karaktären på deras ansträngningar.

Slutligen kommer en sammanfattning och en diskussion av uppsatsen vari vidare studier föreslås. I slutdiskussionen återkopplar jag till de ambitionerna jag yttrat i inledningen. Där diskuterar jag hur de lyckats och vilken undersökning valen jag gjort har lett till.

⁶¹ Richardson, *Literature, education, and romanticism*, s. 46, 63. Min kursiv. Se Haywood, *The revolution in popular literature* och kapitlet ”Writing for their country: the plebeian public sphere in the 1790s” för resonemang enligt samma logik.

Utbildning: en självklarhet med problem

1796 ger sig en Mrs. Jones ut för att be om medel till byggandet av en söndagsskola på den engelska landsbygden. Till slut anländer hon till den rikaste personen i byn, storbonden Mr. Hoskins, för att be om ett bidrag. Mrs. Jones har ingen anledning att tro att hon skall nekas bidraget eftersom de övriga invånarna har varit villiga att hjälpa till. Många lovade till och med att sörja för att deras anställdas barn skulle gå i skolan när den stod klar. Mr. Hoskins var dock inte lika hjälpsam. Redan innan Mrs. Jones förklarar sitt ärende avbryter han:

Well madam, what is it now, Flannel or French? or weavers , or a new church, or large bread, or cheap rice? or what other new whim-wham for getting the money out of ones pocket?⁶²

Det var tydligen inte första gången Mr. Hoskins blivit ombedd att bidra med pengar till olika projekt. När Mrs. Jones förklarar att hon avser att öppna en söndagsskola avbryter bonden återigen,

Why then, [...] as one of the principal inhabitants I will give nothing, hoping it will spur on the rest to refuse. Of all the foolish inventions, and new-fangled devices to ruin the country, that of teaching the poor to read is the very worst.

Mrs. Jones kontrar med att hon är av motsatt uppfattning, att lära de fattiga goda principer kommer tvärtom bli landets räddning, och för att lära dem det ”we must teach them to read”.

Denna scen utspelar sig i en pamflett skriven av Hannah More och är emblematisks för många av de frågor som denna fallstudie skall belysa. Förslaget om läsning betyder att vi har att göra med en paradox eftersom anti-jakobiner med rätta förstått som varandes i antagonistisk ställning gentemot läsning. Det var, som sagt, med fasa de såg hur djupt ner i folklagren som Thomas Paine’s attack på det politiska systemet i *Rights of man* sjunkit. Samtidigt sägs läsningen vara en central beståndsdel – eller *den* centrala beståndsdel – i landets räddning från, kan man tänka, en franskinspirerad revolution eller invasion. Bondens initiala reaktion på förslaget om läsningen skvallrar om att Mrs. Jones och den aktivitet hon sysslade med inte var främmande för bonden. Bonden uttrycker irritation när hans roll som storbonde politiseras, en roll som förväntas fylla vissa funktioner som att ordna arbete, kyrkor, kläder eller mat. Men Mrs. Jones är protagonisten i denna historia, bonden förväntas och uppmanas att spela denna politiserade rollen. Hoskins invändningar mot att vara del av hennes sociala projekt skall därför förstås som rester av en gammal ordning.

⁶² Hannah More, *The Sunday school*. (London, 1796), s. 10.

More förstod dessutom själv motståndet när hon föreslog läsning som lösning, den motstridiga bonden är hennes litterära konstruktion och han var absolut en av de anti-jakobinska kritikerna till utbildning som menade att "the schools were opening the door to political poison and sedition."⁶³ Man kan därför fråga sig varför Hannah More och andra anti-jakobiner ville lära folket att läsa, vilka fördelar som därmed kunde vinnas, och hur det kunde göras möjligt med sådana fiender som hemsökte Hannah Mores text. Svaret på frågorna, enligt min hypotes, är att förespråkare för utbildning gjorde tre saker i skapandet av en litteraturkategori och den anti-jakobinska aktören. För det första måste läsningen, "the new fangled device", göras stabil. Den kunde inte förknippas med radikalismens ifrågasättanden av exempelvis politiken. För det andra måste, å ena sidan, som vi redan märkt i ovanstående text, personer som Mr. Hoskins framträda som dåliga politiska aktörer. Å andra sidan måste litteraturen och utbildningen förstås som den typ av projekt som moderna anti-jakobinska aktörer sysselsätter sig med. För det tredje behövde man knyta entusiasm och frihet till utbildning, det vill säga behålla något av dess frihetliga konnotationer som den får från radikalerna, men istället koppla den till en äldre brittisk frihet, till berättelsen om England som ett exceptionellt land där den rätta kombinationen av frihet och lag uppnåtts. Nedan följer en analys av problem och möjligheter med litteraturen, det vill säga vad som stod på spel i debatten om utbildning.

Utbildningens förtjänster – och problem

Den religiösa proskriptionslitteratur i form av predikningar och sedelärande berättelser som Hannah More och prästerna använde sig av kan uppfattas som ett av historiens mer trögörliga fenomen med sina starka genrekonventioner. Slår man upp en sådan text är det språkets tillfälliga egenheter som enklast avslöjar när den är skriven. Men de skrivs alltid i ett sammanhang varav ett av de viktigaste i dessa texter är franska revolutionen. Texterna tillkom för att övertyga om det engelska systemets överlägsenhet gentemot det franska.⁶⁴ Mer precist syftade de ofta till att bemöta radikalernas påståenden om att Frankrike efter revolutionen var ett egalitært och öppet samhälle medan England fortfarande var ett stelnat klassamhälle.⁶⁵ Texterna ville därför framställa England, tvärt emot denna bild, som ett graderat och rörligt samhälle där individer cirkulerade mellan klasserna. Med det sagt kan vi exempelvis bättre förstå berättelsen om bondflickan Hester Wilmot, också den skriven av Hannah More.

⁶³ Hole, *Pulpits, politics and public order in England, 1760-1832*, s. 138.

⁶⁴ Om än något reduktivt så säger exempelvis Soloway "the parochial clergy were a principal means of propagandizing as well as controlling the lower orders". Soloway, *Prelates and People*, s. 59.

⁶⁵ Det var vanligt att radikaler beskrev England som en aristokrati. Se Goodrich, *Debating England's aristocracy in the 1790s*, s. 139-165.

I berättelsen, som var en del av *Cheap repository tracts*, väcks Wilmots starka religiösa övertygelse av söndagsskolan och leder även till båda hennes föräldrars frälsning. Hester uppoffrar sig för sina syndiga föräldrar, den druckne och spelglade fadern och den i religionen försumliga modern. För de personliga uppoffringarna önskar sig Hester inget annat än den själsliga belöningen av att ha väckt hennes föräldrars gudfruktighet, trots andra drömmar.⁶⁶ Men utöver den religiösa glädjen fanns en framflyttande och tidsbunden form av belöning, nämligen den världsliga eller materiella. Hester Wilmot fick både en förbättrad ekonomi och spås en framtid som föreståndare för en söndagsskola på grund av sin flitighet. Denna förskjutning från de själsliga belöningarna till de världsliga kan sägas spegla en makrohistorisk process där fattigdom och askes inte längre är gångbar som berättelse och ideal i en kristendom anpassad för en handelsnation som Storbritannien men också, och lika viktigt, utmaningarna som följde av radikalismen och den franska revolutionen. En effekt av att belöningarna blev materiella var att en rörlighet i klasssystemet introducerades – de berättade att din flitighet kunde höja dig över din nuvarande plats i livet, och de sade framför allt att England var ett rörligt samhälle. Hester Wilmot var ett exempel på detta.

Men att använda en berättelse om vad vi kan kalla klassresenären i 1790-talets England orsakade problem. Ett var den grundidé våra religiösa skribenter utgick från, försynen, vilken kan sammanfattas som idén att ”God had created his entire universe on a hierarchal scale ranging from plants and animals to man himself. Each species and sub-species was particularly adapted to specifically assigned functions”.⁶⁷ Det är tanken om att gud ordnar samhället och att det därmed inte var förenligt med sann religion att förändra det.⁶⁸ En präst publicerade en predikan på detta, för reformsinnade utbildningsförespråkare, svåra ämne november 1794. Denne präst, som var positivt inställd till skolorna och skulle skänka förtjänsten av sin pamflett till dem, sade att ”it might be objected that this [education] would be giving them ideas beyond their sphere, and likely to render them unhappy in that state which it had pleased *Divine Providence* to place them.”⁶⁹ Prästen hade säkerligen hört invändningar, annars hade han inte bemödat bemöta dem. Invändningen var alltså att utbildning förknippades med eliten och att det var oförenligt med folkets liv. Utbildningen hotade därmed försynen. Ett annat problem var att skolornas aktiviteter skulle innebära

⁶⁶ Hannah More, *The history of Hester Wilmot; or, the new gown*. (London, 1796). Se även [Okänd författare], *The contrast; or, the history of James and Thomas* (Henley, 1800).

⁶⁷ Se exempelvis Soloway, *Prelates and People*, s. 64-75 om försynen och fattigdom. En del präster föreslog att bara klasserna var bestämda av Gud (och att det därmed fanns utrymme för individuell förbättring), och andra att även individen placerats i en klass. Citatet är på s. 59.

⁶⁸ Möjligtvis kunde man mildra de värsta plågorna som samhällets orättvisor skapade.

⁶⁹ Thomas Grut, *A sermon, preached [...] for the encouragement and support of Sunday schools*, (Berkhamsted, 1794), s. 10. Min kursiv.

sabbatsbrott. Det återkommer i flera predikningar.⁷⁰ I texten jag refererade till i inledningen presenterades ännu ett argument mot skolorna men på sekulär och social grund. När Mrs. Jones utkrävde svar på varför Mr. Hoskins var emot skolorna undslapp han att ”I am afraid my own workmen will fly in my face if once they are made scholars, and that they will think themselves too good to work”.⁷¹ Mindre elegant än prästernas argument men med ett desto klarare budskap: utbildning satte den sociala ordningen ur spel.

Dessa argument presenterades däremot inte av pamflettskrivarna själva, utan var tänkta invändningar från kritiker. Invändningarna (inbillade eller verkliga) genomsyrade sättet att skriva om utbildning. Det gav texterna en produktiv spänning, ett antal problem som behövde lösas. Det är viktigt för att förstå hur texterna som förespråkade söndagsskolan fungerade. Kritiken var hela tiden invävd, den bemöttes, bearbetades och besvärjdes. Titeln på denna fallstudie syftar på detta helt centrala: det pågick en konflikt om vad utbildningen skulle vara, om vilken plats litteraturen skulle ha i den, och hur eliten skulle förhålla sig till allt detta. Skribenterna försöker framställa utbildning som den mest naturliga sak, en självklarhet som ingen rimligtvis kunde vara emot. Men det är just denna retorik som avslöjar att utbildning och läsning absolut *inte* hade naturaliserats, att den inte hade någon naturlig plats i samhället, och att litteraturen inte förstods som en del av den, trots den närhet andra forskare påstått eller förutsatt. Den sågs på många håll, med Mr. Hoskins ord, som en ”new fangled device”, en absurditet. Men More och prästerna hade föresatt sig att rädda nationen, och det genom att ”teach them to read”. För att göra det krävdes en radikal förändring i litteraturens protokoll, ett där inte försynen eller samhället hotades.

Den formbara människan

Ovan såg vi centrala problem som utbildningsförespråkare möttes av, både från religiöst och sekulärt håll. En som erbjöd motstånd mot kritikerna var Sarah Trimmer. Hon var likt Hannah More en av de mer berömda kvinnorna i sin samtid. Berömmelsen kom sig av hennes penna. I en av hennes texter hävdade hon att frågan om att utbilda folket länge debatterats. Det hade ”employed the pens of some of our best writers in the last and present centuries”. På 1790-talet var dock klokhetsen i projektet fastställt, som varandes ”consistent with sound policy”. Farorna med utbildning hade lösts genom att utbildningen skulle vara enkel ”for then it cease to give pre-eminence, or to be a distinction”. En enkel utbildning upplöste hotet om att de utbildade skulle se sig som förmer än andra, den skulle då inte vara en särskiljande faktor.

⁷⁰ Charles Symmons, *The consequence of the character of the individual; and the influence of education in the forming of it.* (London, 1790), Charles Myddelton, *A sermon in defence of Sunday Schools: in which is shewn the present state of these institutions in Manchester & Salford* (Manchester, 1798), s. 12-13.

⁷¹ More, *The Sunday school*, s. 10-11.

Utbildningen skulle istället förstås som ett socialt neutralt medel för att allmänt höja kunskapsnivån som krävdes i det vardagliga livet.⁷²

Till den påstått förändrade inställningen angav Trimmer anledningen att ”as *literature* has made such considerable advances in the kingdom, the poor seem to have a just claim to more liberal instruction than was formerly allotted to them.”⁷³ Trimmers användning av ”literature” visar på en uppfattning av litteratur som inte påverkats av romantikens snävare förståelse av den som en konstform, i Trimmers begrepp inryms också vetenskapen. Vad en ”just claim” innebär sades inte men att vetenskapen hade bidragit med en förändring i synen på människans formbarhet är en rimlig tolkning eftersom en ”liberal instruction” nu var möjlig. Trimmer formulerade en annan människa än den som var ond och i behov av starka tyglar. Historikern Lawrence Stone har gjort ett försök att typologisera olika uppfattningar om människor (och särskilt barn) under 1700-talet. Ett av dessa kallar han det traditionellt kristna. Det gick ut på att barnet tidigt skulle lära sig att underkasta sig auktoritetens viljor, deras syndiga natur var tvungen att bemästras. Denna syn på barnen blir mer sällsynt mot slutet av 1700-talet och den formbara synen på människan, vad Stone kallar ”environmentalist view”, det vill säga att miljön formar människan, började ta större plats i samhället.⁷⁴ I materialet om söndagsskolorna förekommer en blandning av dessa synsätt, med stark övervikt av det Lockeanskt formbara. Formbarheten var dock inget som kunde tas för givet. Det ständiga påpekandet av barnens formbarhet, och de härledningar till utbildning som Sarah Trimmer gjorde, betyder att det lockeanska inte var en accepterad premiss. Trimmer påstår därför snarar än fastslår, i ett försök att etablera detta förhållande till barnen gentemot andra förhållningssätt.

En präst fortsatte på temat om förändringen i vetenskapen. Han använde ett antal metaforer i en predikan för att slå fast att ”unless care be taken to cultivate and inform our minds, we must expect to depart out of the world as ignorant and as uninstructed as we came into it.” Det var en formulering av nämnda Lockes doktrin där människan inte har medfödda egenskaper och föreställningar (så kallade ”innate ideas”). Människan var alltså formbar. En

⁷² Kritiker mot utbildning för folket hade funnits länge, se t.ex. Bernard Mandeville, *The fable of the bees: or, private vices, public benefits. With, An essay on charity and charity-schools*, 9:e utgåvan. (Edinburgh, [1714]1755). Se särskilt s. 243-244 och diskussionen om hållningen att ”ignorance is the mother of devotion”. Även försvarare har funnits tidigare. Samuel Johnson gör till exempel en liknande poäng som Trimmer och säger ”While learning to read and write is a distinction, the few who have that distinction may be the less inclined to work; but when everybody learns to read and write, it is no longer a distinction.” James Boswell, *The life of Samuel Johnson*, (New York, [1791]1843), s. 297.

⁷³ Sarah Trimmer, *Reflections upon the education of children in charity schools; with the outlines of a plan of appropriate instruction for the children of the poor* (London, 1792), s. 4. Min kursiv.

⁷⁴ Stone citerad i Richardson, *Literature, education, and romanticism*, s. 10-11.

av de metaforer som prästen använde för att inskräpa sin poäng om människans formbarhet var att "THE human mind" är som en

marble in the quarry, which display none of its natural beauties, until the hand of the polisher has been industrious to embellish its surface, in order that every ornament, which it is capable of displaying, may readily appear to our view.⁷⁵

Vetenskapen mobiliserades som en resurs för utbildningsförespråkare för att påvisa människans formbarhet. Det lämnas ett utrymme för prästerna och deras gelikar, det var de som skulle agera som "hand of the polisher", för att forma folket. Tänkandet, och formandet det kräver, upprepas om och om igen, "[e]very well-disposed man who thinks will be religious. Education will *cause* such a man to think. It will therefore make him religious. Vacuity of the mind is the parent of wickedness."⁷⁶ Det sistnämnda argumentet för utbildning visar på en process som denna predikan, och alla andra som nämner människans formbarhet, i högsta grad var med om. Det talades inte om sysslösa händers fallenhet för synd utan om hjärnans behov av sunda principer. Sunda principer fanns alltså inte från födseln. Därmed betonades folket som potentiellt tänkande varelser, ett tänkande som det låg i elitens intresse att forma.

En präst vid namn Macaulay inskräpte också att människor var förnuftiga varelser när han sade att hon ofta avvek från sitt samvete och lät "[the] inferior principles of our nature", passionerna, styra:

Those feelings of shame and remorse, which attend a deviation from the dictates of conscience, and the laws of eternal rectitude, furnish a strong presumption that man was not originally created in this state of moral distortion. [...] reason and conscience tells us that we ought not to be in this state⁷⁷

När människan blivit överväldigad av passioner, och avvikit från sitt samvete, visade det att människan inte skapades så. Människorna var istället tänkande varelser kapabla till att göra gott. De ville inte styras av sina begär. De skändes när inte förnuftet och moralen styrde, men bibeln kunde hjälpa människor att undfly passionernas välde.⁷⁸ Macaulay argumenterade alltså för att de fattiga var tänkande människor och att ett starkare intellekt, genom utbildning, möjliggjorde en människa styrd av förnuft.⁷⁹ Utbildning blir *nödvändig* när människan konstrueras på detta sätt, det var logiken som följde av texten.

⁷⁵ Grut, *A sermon, preached [...] for the encouragement and support of Sunday schools*, s. 2.

⁷⁶ Johnson Grant, *The abuses and advantages of Sunday schools*. (Ormskirk, 1800), s. 9. Kursiv i original.

⁷⁷ Aulay Macaulay, *A sermon on the peculiar advantages of Sunday schools*, (London, 1792), s. 5.

⁷⁸ Macaulay, *A sermon on the peculiar advantages of Sunday schools*, s. 5-6.

⁷⁹ Macaulay, *A sermon on the peculiar advantages of Sunday schools*, s. 31.

Prästen talade också om människans förbättring från en "unthinking multitude". Fokus skiftade till vad folket saknade ("unthinking", "unprincipled") från vad de var, därför gick det att rätta till. Det öppnade givetvis även upp för nya sätt som människan kan fela på, och därmed krävdes nya tyglar i de tänkande människornas tidevarv. Detta kan inte nog understrykas. Eftersom dessa skribenter fruktade det värsta (en revolution, invasion, inbördeskrig) kunde fel principer vara värre, strängt taget, än att till exempel stjäla och mörda. Avsaknad av goda principer kunde störta samhället, precis som det franska hade förstörts av filosofer och revolutionärer vilka givit folket fel principer. I skoldebatten omformades synen på människan till en tänkande varelse som nog behövde förse, eller ges möjlighet att förse sig själv, med rätt tankar. På så sätt förändrade debattörerna *människans* protokoll. Hon blev en varelse kapabel att närma sig en text, lära sig av den, bli uppfylld av dess idéer. I den nya världen där texter och farliga idéer spreds kunde folket inte ignoreras. Eliten behövde lära denna människa att läsa, forma henne.

Nu har vi sett hur utbildning, samhället och människans beskaffenhet fick uppmärksamhet i debatten om skolan. Före det kunde talas om att forma människor måste det fastslås att det var möjligt, vilket komplicerar bilden vissa forskare givit av litteraturen som ett självklart medel för indoktrinering. Vi såg också hur debattörerna positionerade sig mot personer som hade en annan syn på människan och litteraturen än de. De politiska förändringar som exempelvis Philp, Gilmartin och McMahon talar om, där anti-jakobiner "tvingats" anpassa sig till moderna politiska metoder, skedde inte per automatik. Debattörer kämpade för det. Detta är vad jag menar med deras kreativitet, att de aktivt försökte skapa en roll för litteraturen och sig själva i samhället. Det är ett mer historiskt sätt att förstå dessa politiska aktörer. Som vi dessutom skall se nedan är inte anpassning rätt ord för att beskriva hur deras metoder formades. Litteraturkategorin gjordes till en specifikt anti-jakobinsk metod för att förändra människorna.

Litteraturen: nya sätt att vara, nya sätt att kommunicera

Ett sätt att göra litteraturen eftertraktad var att presentera den som en metod för att upprätta band mellan folket och eliten, att skriva in det i dess protokoll. Dessa aspekter kommer jag analytiskt sammanföra med ordet kommunikation. Denna kommunikation var viktig för en elit som såg sig tappa fästet i folks medvetande till förmån för radikalismen. Litteraturen som kommunikation kombinerades väl med de idéer om att förändra relationerna mellan folket och eliten som väckts av revolutionskontroversen. Prästen behövde till exempel bli mildare för att kunna kommunicera bättre. En predikan från 1793 kan tjäna som exempel för de många

försöken att övertyga om nyttan av att lägga om relationerna mellan eliten och folket, medierad av litteraturen.

In order to diffuse its [i.e the schools] influence, and promote its success, permit me to exhort those of you who are in a higher station of life, to give the schools sometimes, if not the sanction of your presence, at least the advantage of your enquiries.

Som brukligt inskräptes allvaret i situationen med Frankrike, ”[c]ast your eyes for a moment on a neighbouring nation”. Det var därför relationen till folket behövde omprövas och genom att göra det, menade denne präst, ”you will [...] be convinced that I am exhorting you to consult your interest, as much as to discharge your duty.”⁸⁰ Prästen framhöll det som ett sätt att vara, ett sätt att fylla sin plikt. Eftersom folket gick att forma, och söndagsskolorna var den institution som gjorde det bäst, gick tid lagd på skolorna att likna vid att odla sin åker: ”none perhaps promises such a harvest to the sower”.⁸¹ Metaforen pekade ut relationen, folket var för präster vad grödorna var för bonden. Förutom att eliten aktivt skulle påverka skolorna tillade prästen att ”let no man think so highly of himself as to be above this office of kindness, this instance of *condescension*.”⁸² Här hade att vara nedlåtande alltså positiva konnotationer, att komma närmre folket och därigenom kommunicera.

Präster utvecklade många variationer på detta tema. Dels höjdes statusen för engagemang i folkets liv och dels framhölls vilka stora vinster som därmed kunde göras. Istället för att fostra en liten elit genom avancerad utbildning var det bättre att rikta in sig på den stora delen av befolkningen som inte hade någon utbildning alls. En präst frågade retoriskt, i en pamflett riktad till styrande inom kyrkan, om det var mer

creditable employment to teach Homer and Virgil, Demosthenes and Cicero, Thucydides and Livy, with other branches of polite literature, than to instruct young people in the Gospel of Christ, and to shew them what they must do to be saved?⁸³

Han svarade att det var nyttigare och mer berömvärdt att undervisa fattiga barn i söndagsskolan om bibeln än att ”lecturing a young nobleman in the Belles Lettres”. Prästen ville etablera det som princip, han hoppades att ”the Clergy would not think it beneath them, to attend [...] to

⁸⁰ Samuel Clapham, *A sermon, preached at Knaresborough, for the benefit of the Sunday schools*, (London, 1793), s. 14.

⁸¹ Clapham, *A sermon, preached at Knaresborough, for the benefit of the Sunday schools*, s. 6.

⁸² Clapham, *A sermon, preached at Knaresborough, for the benefit of the Sunday schools*, s. 14. Min kursiv.

⁸³ Member of the Society for promoting Christian Knowledge, *The importance of Sunday schools at the present crisis; with a short address to the prelates and clergy of the Church of England* (Canterbury, 1798), s. 27.

this humbler employment”.⁸⁴ Återigen var prästernas ord inte självklarheter utan försök att etablera en särskild typ av aktiviteter som hedervärdiga och nödvändiga.

Ytterligare en variant på temat kommunikation mellan folket och eliten återfinns i Hannah Mores *The humble reformer; or, neighbourly chat* (1797).⁸⁵

Omslaget till en av Hannah Mores pamfletter där två personer kommunicerar

Protagonisten i berättelsen, Richard Pearson, är besviken över det låga antalet besökare i kyrkan. Han sörjer också att han, som är fattig, inte har möjlighet att påverka. Han var vad man i samtiden kallade en privat person. En privat person saknade ämbete och kunde därför inte genom sitt ämbete påverka. Men han tröstade sig med att hans språk liknade sina gelikars.⁸⁶ Richard försökte genom denna kommunikationsförmåga förmå sin granne, Mr. Watkins, att gå till kyrkan oftare. Watkins berättade att han tidigare gått i kyrkan för att han tyckte om prästen. Denna präst ersattes sedan av en präst som hade ”a sour look, and a kind of manner as if he wanted to send us all to the Devil; I could not bear that, and by little and little

⁸⁴ *The importance of Sunday schools at the present crisis*, s. 28. Om elitens omläggning från parasitisk aristokrati till nyttig överklass, se Linda Colley, *Britons: Forging the nation, 1707-1837*, (New Haven, 1992), s. 164-194

⁸⁵ Hannah More, *The humble reformer; or, a neighbourly chat*, (London, 1797).

⁸⁶ På så sätt är Richard en sorts inkarnation av Hannah More. Även hon var en ”privat person” som ändå försörjde sig på sin opinionsbildande penna.

I began to stay away.”⁸⁷ Denna stränga präst följdes sedermera av deras nuvarande. Han talade dels på ett sätt som Watkins inte förstod och dels distanserade sig prästen från församlingen (”he never comes among us.”) Genom berättelsen lyckades Hannah More förmedla att milda manér var viktigt för att kyrkan skulle ha attraktionskraft. Insatta i kyrkan hade också förstått att hon kritiserade präster för att de hade flera ämbeten och att inte bodde i närheten av sin församling.⁸⁸

Richard menade vidare att prästen ”does not take so much trouble with his flock as a good shepherd ought to do. But that is an affair between him and God.” Samma tveeggade ödmjukhet använde Richard angående prästens språk:

As to his discourses, though I do not pretend to be a judge of those matters, yet I do not think they are so plain and so Christian-like as they should be; and he has a lazy way of preaching, as if he did not think of what he was saying, and did not care whether he was understood or not.⁸⁹

Kritiken Hannah More lät yttra genom Richard var ytterligare en hård dom över ett obsolet sätt att förhålla sig till de fattiga. Rollen som präst eller inflytelserik person överlag omdefinierades därmed av More och andra. Eliten skulle inte bara involvera sig i största allmänhet utan dessutom göra det på ett mildt och kommunikativt sätt. Denna uppfattning delade More med sin vän, biskopen i London Beilby Porteus och även andra höll med. I omslaget på en publicerad predikan från 1797 citerade en präst Porteus, som likt Hannah More var en portalfigur i skolornas historia, med innebörden att barnen skulle få att lyda med hjälp av övertalning, vänlighet, uppmuntran och belöning istället för att kroppsligt bestraffas. ”The infliction of corporal punishment would probably render the day odious to the young sufferers [...]. These institutions must be founded on a system not of severity, but of kindness [...]. These must be the only incitements to industry made us of in them.”⁹⁰ I en annan av dess pamfletter, denna gång riktad till barnen i skolorna, talades det på ett liknande vis om en flicka som var ”a child of a very warm impetuous temper” men som med mildare metoder lätt lät sig ledas.⁹¹ Mildhet föreslås alltså som ett mer ekonomiskt, nyttigt, effektivt, modernt och kristet sätt att vara.

⁸⁷ More, *The humble reformer*, s. 13.

⁸⁸ Ett problem i kyrkan vid denna tid var att präster inte bodde där församlingen fanns (”non residence”) och att de ofta hade flera säten (”pluralism”) vilket skapade distans. Soloway, *Prelates and People*, s. 48.

⁸⁹ More, *Humble reformer; or, a neighbourly chat*, s. 13.

⁹⁰ [Okänd författare] *Thoughts on the present state of discipline in the Sunday-Schools, in Kendal, and on the best means of improving it.* (Kendal, 1797). En annan präst talade om vikten av att använda andra medel än kroppstraff. Istället skulle man ”make them wish for the return of Sunday”. Macaulay, *A sermon on the peculiar advantages of Sunday schools*, s. 35.

⁹¹ Thomas Bingham, *An example for the children of Sunday schools; in a brief account of the life and death of Elizabeth Radden*, (London, 1792), s. [3].

Tidigare forskning har noterat en motsats tendens. Historikern Boyd Hilton talar exempelvis om att ”eschatological policing”, det vill säga att hota med helvetet, ökade under revolutionsåren och att det bidrog till en ökad prästerlig makt för att regeringen insåg effekten av den typen av budskap på folket.⁹² Kanske är det så att More, Porteus och deras gelikar har just dessa hotfulla präster i åtanke när de försöker föreslå en annan relation till de fattiga. Alternativt handlar det om en förväntning i forskningen som givit upphov till skevheter. I denna uppsats belyser jag kreativitet och förändringsvilja hos en typ av aktörer som inte brukar tillskrivas sådana tendenser.

Ytterligare ett tema är att litteraturens möjlighet att kommunicera lyfts fram och skrivs in i litteraturens protokoll, det var en utveckling som pågick parallellt med prästernas omvandling. Till exempel talade en präst om bibelns allmängiltighet. Den kunde tala till de visaste såväl som till ”the capacities of the poorest and most illiterate”.⁹³ Med formuleringen ”most illiterate” uttrycks läskunnigheten som en gradfråga, de med endast enkel utbildning kunde umgås med boken. En präst (som förvisso var dissenter, men som bedyrat sin lojalitet⁹⁴) skrev 1792 att de flesta predikningar krävde förkunskaper för att de skulle ha någon nytta eftersom prästens språk skiljde sig från folkets, ”[h]ence to them preaching is *in an unknown tongue*.” Att utbildas i läskunnighet tillfördes därmed ytterligare en nyttoaspekt eftersom det lärde folket att förstå prästerna, som ett sätt att möjliggöra kommunikationen dem emellan, ”the general instruction of the poor is *the most probable means of rendering public preaching more extensively useful*.”⁹⁵

En annan präst talade om ännu en sorts kommunikation läsandet möjliggjorde, den över rummet. Lärde barnen sig att läsa var inte predikningarna och dess budskap bundna till kyrkan eller prästens närvaro. Det rumsliga hindret upphävs. Prästen sade, i en passus explicit riktad till föräldrarna, att de skyllde på att de inte kunde läsa och därför inte kunde be tillsammans med sina barn. Men barnens utbildning ändrade på det, ”your CHILDREN are taught to read, and to read with propriety.”⁹⁶ Det möjliggjorde ”the celebration of family

⁹² Hilton, *A mad, bad, and dangerous people?: England, 1783-1846*, s. 70. Hilton förlitar sig i sin tur på historikern Robert Hole, uppfattningen verkar alltså vara spridd.

⁹³ Macaulay, *A sermon on the peculiar advantages of Sunday schools* s. 7. Han fortsätter sedan med att vi därför inte bör lyssna på ”some speculative minds [which] rejects it divine origin, and by which so many of the unthinking multitude have been allured to the standard of infidelity”. Han syftade därmed på deister som Voltaire.

⁹⁴ Se hans pamflett om dissenters lojalitet. John Liddon, *The genuine principles of all religious dissent, and especially of the Protestant dissenters in England, illustrated and defended*, (London, 1792).

⁹⁵ John Liddon, *The general religious instruction of the poor, the surest means of promoting universal national happiness*, (London, 1792), s. 17-18. Kursiv i original.

⁹⁶ Samuel Clapham, *A sermon, preached in the parish of Sunderland, for the benefit of the Charity school*, (Leeds, 1792), s. 19-20.

worship”. Det fanns alltså särskilda mediala och teknologiska fördelar med litteraturen och läskunnigheten, det vill säga konsten att förmera prästens ord (genom exempelvis en pamflett) och konsten att läsa. Men det är värt att påminna om att dessa fördelar skapades av debattörerna själva, det var de som formade protokollen till att fungera på detta sätt genom att skriva in det i litteraturkategorin. Vi har sett hur boken i samtiden och i efterhand kunde förstås annorlunda. Det har beskrivits som att dess följd oundvikligen blir demokrati, ett perfekt vapen för radikalismens sak.⁹⁷ Prästerna i England gjorde istället litteraturen till ett medel i handen på samhällets stabiliserande krafter. Bokens möjlighet att kommunicera kan tyckas som en av de mer uppenbara fördelarna med litteratur, precis som om det vore inskrivet i kategorin. Men så har det inte varit. Enligt en forskare började man på 1500 och 1600-talet bli mer positiv till det skrivna språkets förmåga att bevara och förmedla information i öppen dager, till skillnad från att litteraturen kunde hemlighålla statsangelägenheter och dylikt för eliter.⁹⁸ Denna uppsats följer ännu en betydelseskiftning i litteraturens historia, denna gång när den görs nyttig i relation till folket.

Det fanns hinder för prästernas tankar om kommunikation, ett var att teorier om språk på 1700-talet var extremt elitistiska. Korrekt grammatik och språkbruk var viktigt eftersom språket och jaget antogs stå i direkt relation till varandra. Språket avslöjade vem du var, och språket tillkännagav också ytterst hur högt utvecklad nationen var. Många lärda engelsmän ville därför efterlikna grekiskan och latinet, de skapade invecklad grammatik och en nedvärdering av talat språk till förmån för det skrivna. Folkets talspråk sågs särskilt som en perversion av den skrivna engelskan. Detta fick kännbara konsekvenser för de som inte behärskade det skrivna språket. Petitioner, som var det medel varmed befolkningen kunde göra sin röst hörd, gavs inte sällan avslag endast med hänvisning till dåligt språkbruk, oaktat innehåll.⁹⁹ En radikal som William Cobbett – när anti-jakobinismen övergivits, men upptagenhet vid litteraturen behållits – drog slutsatsen att språket var en klassfråga och därför skrev han en lärobok i grammatik för utbildade, så att de också skulle kunna delta i det politiska livet. Även anti-jakobinerna drog liknande slutsatser, fast omvänt. Cobbett ville att folket skulle kunna göra sig hörda. Präster ville göra sig själva hörda. De uttryckte exempelvis att god kommunikationsförmåga var en dygd, att inte kunna tala så folk förstod

⁹⁷ Se till exempel Thorne för en kritik av detta narrativ i forskningen. “Europe was once full of imbeciles; then came the printing press, and there were imbeciles no more; for with print came mass literacy, and with literacy came learning, and with learning – it is here that the story gets hazy – came democratic self-fulfillment in some guise or another.” Thorne, “Thumbing Our Nose at the Public Sphere: Satire, the Market, and the Invention of Literature”, s. 531.

⁹⁸ Se Nicolas Hudson, *Writing and european thought, 1600-1830*, (Cambridge, 1994).

⁹⁹ Smith, *Politics of language*. Se särskilt kapitel 1, ”The problem”.

var en svaghet hos talaren och inte hos lyssnaren. Hannah More intog dessutom hållningen att komplexiteteten i hur något uttrycktes var irrelevant för innebörden. Detta var okonventionella tankar om språk.¹⁰⁰ Våra anti-jakobiner sökte säkerställa att deras egna röster kunde göras hörda, med hjälp av litteraturen. Det var ett starkt argument för dess nytthet och stabiliserande funktion.

Interventioner i litteraturkategorin som denna är ytterligare ett exempel på vad jag menar med deras kreativitet. Kombinationen utbildning och litteratur föreslogs som det medium varmed eliten kunde öka makt och inflytande genom att utöka sin publik. Utbildningen föreslogs som en kanal mellan eliten och folket, så att säga. Det betyder att anti-jakobinerna slog mynt av exempelvis den växande bokmarknaden. Därmed anammandes inte bara tidens förändringar utan de drev också på dem, tvärtemot den vanliga förståelsen av att dessa aktörer kämpade emot utvecklingen. Om vi förstår tryckkulturen som en ny infrastruktur för idéers cirkulering, bland långt fler funktioner, vilken växer fram under 1790-talet, följer det att anti-jakobinerna investerar i denna infrastruktur genom sina interventioner i litteraturkategorin. Infrastrukturen blir också starkare om allt mer aktiviteter och personer organiseras genom den, då utökas dess makt. Man kan därmed säga att de investerade i denna tryckkulturens infrastruktur genom att göra den till sin.

Om litteraturen trovärdigt framställdes som ett medel för kommunikation, då har vi påbörjat en rörelse från litteraturen som ett livsfarligt "new fangled device" och närmat oss Terry Eagletons tal om litteratur som hegemoni som får in folk i de dominerade sätten att tänka, och därtill gör det "with a naturalness". Att fylla igen gapet mellan dessa utsagor är ett mål med denna uppsats, och vi har kommit en bit på vägen genom att se hur anti-jakobiner begreppsliggjorde litteraturen. Nedan följer andra ingrepp de gjorde.

Bemötande av litteraturens flyktighet

Men först en kort rekapitulation. Hittills har jag försökt visa hur skribenterna kämpade för att slå fast människans formbarhet, hennes på förhand avsaknad av innehåll. Jag har belyst det sociala och religiösa motståndet. Jag har också visat deras försök att begreppsliggöra litteraturen som ett medel för att behålla folks hjärtan. Det presenterades dessutom som ett modernt sätt att vara ("as literature has made such *advances*", till exempel). Därmed kan vi börja ana konturerna av en annorlunda utformad litteraturkategori. Nu ska jag försöka visa hur skribenterna på olika sätt ytterligare försökte utradera instabilitet från dess protokoll.

¹⁰⁰ Smith, *Politics of language*, s. 92. Smith menar att Hannah More till skillnad från radikaler och andra anti-jakobinska skribenter lyckades skriva på ett mer naturligt och därför folkligt sätt.

I bibeln fann många präster en källa att ösa ur för att ge legitimitet åt sina utbildningsplaner. Dessa argument var, påminner jag återigen om, djupt betydelsebärande. De ville säga att rätt utbildningen bestod och gjorde ett varaktigt intryck. Som en präst uttryckte det, ”when youth are taught the principles of industry, they are led on a way, from which when they are old they will not depart.”¹⁰¹ Och med en lätt variation: ”[t]rain up a child in the way that he should go, and when he is old he will not depart from it.” Den senare ordalydelsen kommer från ordspråksboken 22:6 i *King James Bible* (1611). Samma präst tillade att ”[p]reventatives are better than remedies”. Bibelns berättelser användes därmed som resurs och fogades även samman med nya sätt att tänka kring människors formbarhet. Att *förebygga* brottslighet (genom god moral) var till exempel något som Patrick Colquhoun, personen bakom Londons första polismyndighet, skulle komma att propagera för i slutet av 1790-talet. Budskapet var att det fanns möjlighet att forma helt nya människor, och lättare att lyckades med profylaktisk behandling av barnen än att bota den redan förhärdade föräldraskaran. Samma idé om ett varaktigt ingripande förmedlades till barnen. I en text med uppmaningar avsedda för barnen i söndagsskolorna listade exempelvis författaren ett antal dygder de skulle följa som tack för den utbildning de fått, ”this is the return we expect and desire, for the time, and money, and labour, we have bestowed upon you; and great will be our joy and comfort if we receive it.”¹⁰² Präster och andra aktörer försökte göra det klart för barnen, och skeptiker, att utbildning var att investera i en resurs – även de många jordbruksmetaforerna avslöjar synsättet – som förväntades ge avkastning. På så sätt fick utbildning, kunskap och litteratur en annan valör än i det traditionella talet om storheter som ett opartiskt sökande efter sanning, nämligen att kunskapen tillhörde och skulle vara till nytta för England och dess elit. Det som därmed bemöttes var rädslan för att kunskapen skulle användas för något annat än att skapa stabilitet. Eftersom utbildningen framställdes som varaktig lyftes en annan aspekt av litteraturen som teknologi fram, det tidliga hindret upphävdes. Orden förväntades stanna kvar.

En av de präster som allra tydligast gjorde en intervention i att kategorier som litteratur, kunskap och utbildning skulle förstås som stabila benämnde sin predikan *The abuses and advantages of Sunday Schools*. I den kryllade det av oro inför instabiliteten i en utbildning för folket, bönder satt på tavernan och ”intoxicate themselves while they discuss the affairs of

¹⁰¹ Grant, *The abuses and advantages of Sunday schools*, s. 9. Många fler har citerat, se exempelvis Myddelton, *A sermon in defence of Sunday Schools: in which is shewn the present state of these institutions in Manchester & Salford*, s. 8.

¹⁰² [Okänd författare], *Admonitions for Sunday-schools*, (London, 1790), s. 7. Se också Liddon, *The general religious instruction of the poor, the surest means of promoting universal national happiness*, s. 30.

Europe”.¹⁰³ Metaforer om kunskapen som ett svärd som kan brukas för gott likaväl som ont användes (”the sword [knowledge] that was given you for defence, and which you shall have plunged into the bosom of your faith”). Förtvivlat försökte prästen inskräpa allvaret i kunskapen, den var en stor gåva, men med det följde ansvar. ”Educated poor! Much to you is given, much will be in consequence required.”¹⁰⁴ Men denne präst ville (eller, det framträder så i den upprättade kontexten) lösa problemet med kunskapens instabilitet. Hans feberdrömmar om bönder som berusade sig och pratade politik figurerade för att kunna göra det retoriska draget att stabilisera kunskapen: ”[t]he few plain ideas which occupy the poor man’s mind, uncompressed by [other ideas] exert an elastic force, and expand till they fill the whole man.” I sin traditionella form skapade bildning möjligtvis en förmåga att relativisera, men en utbildning för folket hade en annan effekt ”than they who view a wider range of literature may be apt immediately to imagine”.¹⁰⁵ Han erbjöd alltså nya protokoll, den nyttiga, och stabiliserade versionen av litteratur där den som endast får en enkel utbildning fylls av få idéer. Prästen refererade även till verket *The pursuits of Literature* för att göra denna poäng. Det är en text från 1794 om litteratur som brukar citeras av forskare för dess drift med det storhetsvansinne författaren menade radikala litteratörer hade.¹⁰⁶ Den sade, enligt prästen, att ”the conduct of men is chiefly regulated, not so much by general System, as by short axioms, concise maxims, and sudden reflections.”¹⁰⁷ Eftersom människan styrdes av några få sanningar som de blivit fått sig givna, och inte enligt ett utarbetat system som radikaler trodde, kunde kunskapen göras säker. Litteraturen kunde bidra med dessa ”short axioms” genom att barnen exempelvis kunde få lära sig att med skrift upprepa lärdomar. Prästen medgav att det var en banal kunskap (”trite”) men den var ”far more valuable, useful, rational, than all the subtle sophisms, which have stolen the robe of philosophy”.¹⁰⁸

Att litteraturens goda effekter hävdades med en självklarhet av denna och andra präster har förmodligen bidragit till forskares tal om indoktrinering och litteraturen som ett självklart maktmedel. Men det är just de utsagorna som visar att litteraturen *inte* förstods på det viset, många *önskade* däremot en sådan utveckling vilket är det sätt varpå texterna skall uppfattas. Prästerna försökte påvisa litteraturens användbarhet gentemot den vanliga uppfattningen om att den tvärtom var livsfarlig. Jag vill göra ytterligare en central poäng i relation till tidigare

103 Grant, *The abuses and advantages of Sunday schools*, s. 18.

104 Grant, *The abuses and advantages of Sunday schools*, s. 18-23.

105 Grant, *The abuses and advantages of Sunday schools*, s. 9. Sedan följer en utsaga om varför idéerna ”fastnar”.

106 Thomas James Mathias, *The pursuits of literature, or what you will: a satirical poem in dialogue. Part the first*, (London, 1794).

107 Grant, *The abuses and advantages of Sunday schools*, s. 9-10.

108 Grant, *The abuses and advantages of Sunday schools*, s. 10.

forskning. Lagg märke till att det inte först och främst i handlade om *vilken* litteratur som var lämplig, vilket är det helt dominerade sätt varpå problemen och motsättningarna kring utbildning förstås i forskningen. Hela teknologin förstods istället som farlig. Kritikerna antog att vilken bildning som helst, själva läskunnigheten, ledde vidare till radikal läsning. Se exempelvis detta uttalande (som speglar den typ av rädsla prästen bemötte) ”[t]hose, who have received a tincture of scholarship at a Sunday-School, without any regular discipline for the rest of the week, will be proper subjects for their [radicals] purpose, and no doubt will be the first to derive instruction from the luminous pages [...] of [Paine]”.¹⁰⁹ Och det var följaktligen bara efter denna intervention i litteraturens protokoll, när de övertygat om bildningen i söndagsskolornas bestående inverkan, det kunde röra sig om *vilken* litteratur som var lämplig. Prästerna ville först slå fast att det inte handlade om samma kunskapssökande som eliten sysselsatte sig med. Därefter kunde prästen uppmana barnen i skolorna att ”peruse every book [...] with extreme circumspection” och inte använda den kunskap de fått av skolorna till att prata politik eftersom det var farligt.¹¹⁰

Även om denne präst gjorde den troligtvis mest tydliga interventionen i frågan om möjligheten att kontrollera litteraturen är den helt i linje med de övriga texterna. Alla försöker de övertyga om att litteratur kunde användas på folket.

Asiatisk despotism och engelsk frihet. Skolorna som en rättighet

I den stora katedralen St. Pauls i London, stod den högt uppsatte prästen Samuel Horsley 1793 och målade upp en bild av skolorna som ett bevis för Englands kombination av frihetlighet, lag och rätt. Retoriskt ställde han den engelska friheten mot asiatisk despotism. ”Despotism, sincere, unalloyed, rigid despotism, is the only form of government, which may, with safety to itself, neglect the education of its infant Poor.”¹¹¹ Horsley menade att utbildning var ett engelskt sätt att motverka de franska idéerna (”the absurd and pernicious doctrine of the natural equality of men”) genom att kristen utbildning gav de principer som krävdes för ett fritt samhälle. Denna frihet beskrevs som den gyllene medelvägen mellan

¹⁰⁹ Se exempelvis Soloway, *Prelates and People*, s. 73. ”there was no guarantee that the poor would confine their reading to safe literature”. Richardson, *Literature, education and romanticism*, s. 31. Raymond Williams har också talat om denna problematik. Han menar att aktörerna löste det genom vad han kallar ”social training”. I detta har Williams övertagit många kommentatorers lösning på problemet, att de skulle få lära sig att läsa, men också diverse principer. Det bör ha framgått att jag är skeptisk till en sådan uppfattning, snarare är det så att litteraturkategorin förändras och att det är det som gör den säker. Raymond Williams, *Television: Technology and cultural form*, (London, 2003[1974]), s. 134-135. Citatet är från Keen, *The crisis of literature in the 1790s*, s. 136.

¹¹⁰ Grant, *The abuses and advantages of Sunday schools*, s. 17-18.

¹¹¹ Samuel Horsley, *A sermon preached in the cathedral church of St. Paul, London*, (London, 1793), s. 23. Han talade också om att andra regeringar styr sina fattiga ”as mere animals” till skillnad från hur förhållandena var i ”free states”. För fler exempel, se Grant, *The abuses and advantages of Sunday schools*, s. 9-10.

”absolute despotic monarchy”, och ”the capricious domination of an *unprincipled* rabble.”¹¹² Horsley var inte ensam om att presentera utbildning för folket i dessa termer, snarare var det en stapelvara.¹¹³ Att placera in utbildning bland människans rättigheter kan uppfattas som ett försök att koppla den till en idé om den särskilda och uråldriga frihet som fanns i Storbritannien.¹¹⁴ Denna frihet är inte lätt att definiera (eftersom den har mytologiska proportioner) men det emblematiske exemplet var habeas corpus, det vill säga rätten att inte godtyckligt bli fängslad. Horsley kopplade explicit ihop ”den engelska friheten” och litteratur när han sade att utan läskunnighet vore folket knappast

qualified to be subjects, even of lowest class, of the free government which they are born. A government in which the meanest citizen, the very mendicant at your doors [...] hath his *birthrights*, and is entrusted with a considerable share of the management of himself.¹¹⁵

Denna födslorätt inbegrep rätten att få lära sig att läsa som ännu en rättighet i raden vilket gjorde även den obetydligaste tiggare i England till en fri undersåte. Ett sätt att förändra protokollen var att inskräpa det frihetliga med utbildning både folket självt, som skulle vara föremål för utbildningen, samt till motståndare mot olika former av utbildning. Det var ett försök att göra utbildningen attraktiv. Tillvägagångssättet bör inte vara främmande för läsaren. Horsley gjorde likt andra utbildningsförespråkare. Han etablerade fiender till utbildning, denna gång den asiatiska despotismen och fransk demokrati mot engelsk frihet.

Nu har det blivit dags att säga något om materialet och utsagornas betydelse, vi ska till frågan om propagandans relation till verkligheten. Jag ska ta Horsley som exempel. I andra sammanhang, parlamentet, där inte ”the meanest citizen” lyssnar, har han sagt att de brittiska undersåtarnas enda relation till lagarna var att lyda dem.¹¹⁶ Innebär det att talet i predikningen var betydelselöst medan utsagorna i parlamentet var en representation av verkligheten?

¹¹² Horsley, *A sermon preached in the cathedral church of St. Paul, London* s. 24-26. Min kursiv.

¹¹³ Samma kontrastering görs där despotiska ledare ansträngde sig för att hålla de fattiga undan kunskapen, de skulle hållas ”in darkness and ignorance, in order to render them fitter instruments of despotic power.” Raikes, Richard, *Considerations on the alliance between Christianity & commerce: applied to the present state of this country*, (London, 1806), s 60; Det har också sagts att för att driva undan den religiösa entusiasmen (millenerianska sekter) och reformsällskap (”exertions of existing associations”) krävs utbildning av de fattiga. Här är det Jesus som till skillnad från hedningar ”som låste in kunskap i grottor och palats” som står för den progressiva principen att utbilda även de fattiga. Grant, *The abuses and advantages of Sunday schools*, s. 6-8. Se även Robert Small, *The importance of the poor illustrated* (Dundee, 1794).

¹¹⁴ Se exempelvis kapitlet ”The Free-Born englishman” i Thompson, *The making of english working class*, s. 77-101.

¹¹⁵ Horsley, *A sermon preached in the cathedral church of St. Paul, London* s . 22. Min kursiv. Macaulay talade också om Storbritannien som en ”free and enlightened nation” där rättigheter hör till, *A sermon on the peculiar advantages of Sunday schools* s. 29.

¹¹⁶ ”He did not know what the mass of the people in any country had to do with the laws but to obey them”, William Cobbett, *Parliamentary history of England: From the norman conquest, in 1066, to the year, 1803*, (London, 1806-1820), vol. 32, s. 257-258.

Sådana frågor vill jag lyfta eftersom den typ av material jag analyserar i denna studie blivit diskrediterat som tom propaganda, vilket jag noterade i inledningen.

Till att börja med fick Horsley kritik för sitt uttalande i parlamentet, bland annat anmärktes det att hans ord var troligare att yttras, som tidens fördomar sa, i det despotiska Turkiet. Därför fick Horsley ironiskt nog själv erfara att om något etablerats som frihetligt blev sådana uttalanden omöjliggjorda. Talet om utbildning och litteratur påverkade således utbildningen, relationen mellan talet och verkligheten kan inte vara skiljt åt som en del hävdar. Kritiska uttalanden om skolorna försvåras såklart om de förstods vara en del av engelsmannens födslorätt. Och om det inte fanns några kritiker påverkade det debatten, exempelvis mobiliseras inget motstånd mot skolornas spridning. Amanda Goodrich har dock sagt om ett liknande material att det bara var retoriskt, hon är därmed en sådan som skulle hålla med Laqueurs bedömning om Mores (och Horsleys) texter: "the impact of this material probably was minimal".¹¹⁷ Goodrich skriver att de "anpassningar" anti-jakobiner gjorde när de talade om England som ett samhälle med öppen elit och utbildning för alla var "largely propaganda, *promulgated purely to win the masses back from dangerous radicalism*"¹¹⁸ Sådana uttalande är för reduktiva. Jag menar att det snarare ska förstås som att anti-jakobinerna anpassade sig efter sitt språk i en komplex rörelse där de både påverkade och påverkades och att det därmed är svårt att dra en meningsfull skiljelinje mellan språk och verklighet.¹¹⁹ För att bli godtagen för sin retorik måste man också anpassa sig efter sina ord. Det kan vara svårt att visa empiriskt men på goda grunder kan vi anta att talet om litteratur och utbildningen som något gott blev attraktivt för anti-jakobiner. I detta narrativ fann de ett sätt att förhålla sig till folket. Det betyder dock inte bara att de anpassade sig i betydelsen att de efterliknade radikaler eller kapitulerade inför en ny tids oundvikliga krav. Snarare var det så att till följd av vissa personers påtryckningar, såsom Horsleys, och att kritiker tystats, hade anti-jakobinerna skapat utrymme för att forma litteraturen.

I det följande ska vi se hur attraktiva skolorna var, jag ska belysa det med hjälp av predikningar där en utökning av skolorna föreslogs, där dess grundare hyllades och, slutligen, där kritiker av skolorna själva utsattes för stark kritik. I dessa texter kan det förstås som att vi

¹¹⁷ Laqueur, *Religion and respectability*, s. 205. Laqueur talar om vilken påverkan det hade på barnen.

¹¹⁸ Goodrich, *Debating England's aristocracy in the 1790s*, s. 165. Min kursiv. Hon fortsätter: "By successfully masking continuity with change, by promoting the loyalist commercial model, by appealing to the desire for personal and national wealth amongst the people and by giving the people hope that they could achieve such wealth and status, loyalists had found a strong new answer to Paine and to radicalism."

¹¹⁹ Relationen kan förstås på många olika sätt. Se exempelvis Quentin Skinner, *Visions of politics. Volume 1, Regarding method*, (Cambridge, 2002), s. 172-174. Han menar att om aktörer vill framstå som goda/religiösa/trovärdiga eller dylikt kan inte det göras på vilket sätt som helst, det finns bara en viss uppsättning handlingar som kan uppfylla de önskade kriterierna för att handlingarna skall tolkas på önskat vis.

ser förändrade aktörer, som brutit med äldre deviser om att ”ignorance is the mother of devotion” eftersom det lät för mycket likt despotism. Notera att detta inte är en upplysningshistorisk förklaring där världen klättrar mot förnuftets allt högre höjder, anledningen till förändringen var mindre metafysisk än så.

Skolorna som ett flaggskepp för anti-jakobinism

Jag har annonserat denna fallstudie som analys av en debatt, men motståndarna har endast närvarat indirekt. Vi har stött på några av deras argument som gick ut på att den sociala och gudomligt instiftade ordningen riskerade att rubbas av utbildning, men de var presenterade för att bemötas och inte hållna av skribenterna själva. Med citatet nedan i åtanke kan vi börja ana varför:

The sagacious Empress of Russia is said to have been so thoroughly convinced of the utility of the Sunday Schools, considered in a political light, that she has invited the benevolent Projector of them [Raikes], with liberal offers, to come and superintend their establishment throughout her vast empire.¹²⁰

Detta påstående om att söndagsskolans grundare, Robert Raikes, blivit inbjuden till Ryssland för att där upprätta söndagsskolor kommer från en medlem i *Society for promoting christian knowledge*. Raikes hyllades också av många som en mänsklighetens välgörare. En präst framställde honom som en Jesuslik hjälte, han var ”less distinguished, it seems, by the splendor of his rank, than by the zeal of his piety”.¹²¹ Skolorna hade alltså ofantligt mycket hopp och optimism knutna till sig.

I den verksamhetsberättelse centralorganisationen för söndagsskolornas spridande publicerade belyses hur storslagna drömmar om skolornas insatser för samhället slog rot. I berättelserna fanns det dels ett regelverk och dels brev som berättade om enskilda skolors framgångar och motgångar. I regelverket organisationen publicerade gavs endast knapphändig och politiskt försiktig information som sade att skolorna skulle vara öppna för fattiga barn av båda könen och av alla åldrar, att de skulle få lära sig att läsa, och att undervisningen skulle ske på de platser och tider som sällskapet eller deras representanter bestämde.¹²² Kontrasten var sedan stor mot de brev man sade sig ha fått från olika söndagsskolor runt om i landet, vilka också trycktes i samma verksamhetsberättelser. Brev introducerades med att nyttan av

¹²⁰ *The importance of Sunday schools at the present crisis*, s. 23-24.

¹²¹ Clapham, *A sermon, preached at Knaresborough, for the benefit of the Sunday schools* s. 9-10. En annan präst menade att han kommer bli evigt ihågkommen för sina insatser, de kommer ge Raikes ”immortal honour”. En tredje präst instämde, söndagsskolornas grundare hade förtjänat ”everlasting honour”. Grut, *A sermon, preached [...] for the encouragement and support of Sunday schools* s. 21. Liddon, *The general religious instruction of the poor, the surest means of promoting universal national happiness*, s. 26.

¹²² Sunday School Society., *Plan [...] For the support and encouragement of Sunday-schools* (London, 1793), s. 12-13.

skolorna hade debatteras och att exemplen från skolorna som presenterades i breven kunde fastslå hur det låg till. I dessa brev beskrevs skolorna utförligt, och verksamheten var framför allt mer omfattande än i regelverket. I breven avslöjades entusiasmen för skolorna.¹²³

I breven kan man utrona i alla fall tre bekanta teman som alla framhöll goda effekter av skolorna. Det första temat var barnens allmänna förbättring. De barn som frekventerade skolan, uppgav en brevskrivare, ”have much improved in reading, in religious knowledge, and moral conduct.” Detta goda beteende hade även spillt över på föräldrarna, ”those of riper years are influenced by their example”.¹²⁴ De ekonomiska effekterna var också goda, barnen blev ”industrious manufacturers”, och, för säkerhets skull, ”from principle, faithful to their masters”.¹²⁵

Samtidigt som de stabiliserande och goda effekterna lyftes fram fanns det ett annat tema, det andra, om den så kallade klassresenären. Till exempel berättade en person om att en före detta elev hade blivit föreståndare vid en av skolorna i byn, ”I remark with pleasure that one of the masters received the whole of his instruction from this institution; and since his appointment, has improved the school exceedingly”.¹²⁶

Ett tredje tema var en utökning av institutionen. Till exempel framhölls en flicka som sades läsa bättre än sina lärare, dessutom hade hon lärt sig att skriva (vilket ju reglerna inte sa något om, och som det fanns motstånd mot).¹²⁷ Förutom en utökning av vad de lärde ut, antog de också fler elever. En person såg stor potential i skolorna, han tänkte utöka dem till att utbilda bönder, betjänter och lärlingar ”as there are several soliciting.”¹²⁸ En annan person rapporterade om att ett varv och en glastillverkning hade startat skolor för sina anställda, vilka förmodligen inte bara bestod av barn.¹²⁹ Den optimism som de gav uttryck för stod inte efter de mest entusiastiska reformatörer. I den nya litteraturkategorin som arbetas fram ersätter läsande föräldrarna och andra former av uppfostran. Föräldrarna framhålls som dåliga exempel. Det betyder att tradering från generation till generation, att överta föräldrarnas kunskaper och bygemenskapens traditioner blev inadekvata utbildningsformer. Föräldrarna bidrog inte med den kunskap som behövdes. Utbildning skulle istället fungera som

¹²³ Sunday School Society., *Plan [1793]*, s. 73-96.

¹²⁴ Sunday School Society., *Plan [1793]*, s. 73-74. Se också s. 87.

¹²⁵ Sunday School Society., *Plan [...] For the support and encouragement of Sunday-schools* (London, 1797), s. 72. En annan skribent lyfte fram ”one lad in particular” som så småningom lärt sig skriva och nu hade ”a lucrative place of service at Richmond, s. 73.

¹²⁶ Sunday School Society., *Plan [1797]*, s. 73.

¹²⁷ Sunday School Society., *Plan [1797]* s. 95-96.

¹²⁸ Sunday School Society., *Plan [1797]*, s. 83.

¹²⁹ Sunday School Society., *Plan [1797]*, s. 93.

centraliserat system för att kunna sprida litteratur, den nya kunskapsförmedlaren, uppfostran, disciplin och värderingar.

Inte så konstigt då att en predikan av prästen Olerenshaw från 1797 orsakade en viss uppståndelse, trots sin endast försiktiga kritik av söndagsskolan (även om han överlag beundrade institutionen). Olerenshaw menade att skolornas ursprungliga syfte om att förmedla religion hade ersatts av att utbilda överlag. För att skolorna skulle behålla sin religiösa karaktär, istället för den världsliga, krävdes fyra saker av utbildningen: att barnen får lära sig att gå i kyrkan, att barnen memorerar katekesen, att de lär sig läsa bibeln, och att bara de barn som riskerade att inte få någon utbildning, som var ”neglected by careless Parents, and would otherwise be profanely brought up” skulle få gå i skolorna.¹³⁰ För denna predikan fick Olerenshaw kritik av en metodistpräst,¹³¹ och en vän till Olerenshaw (också han präst) kände sig tvungen att försvara honom. Till metodistprästen sade Olerenshaws vän och försvarare: ”[s]unday schools are popular; and to insinuate that Mr. O. has published something against them, may probably *fix an odium upon him*”.¹³² Olerenshaws vän tycks ha haft en bättre förståelse för skolornas kulturella status, som vi har sett var det för många en institution som ingav ett oerhört hopp, Olerenshaw riskerade att allmänt avskys om han stämplades som en motståndare. Olerenshaws försök till omformulering av skolornas uppgift krockade med den optimism som var knuten till skolorna, de hade blivit en rättighet, ett imperieprojekt, ett flaggskepp för en modern anti-jakobinism. Denna optimism är viktig att förstå för att historisera litteraturen såväl som de anti-jakobinska aktörerna.

Anti-jakobiner och litteraturen, avslutning

Forskningen är som sagt överens om att det fanns ett anti-jakobinskt intresse för utbildning. Den har också angivit några anledningar därtill. Vanligt är att de förstods som ett sätt att indoktrinera. Jag har bland annat invänt att indoktrinering inte var hur litteratur förstods och därmed utmanat forskningen genom att förstå litteraturbegreppet på anti-jakobinernas egna villkor. Jag har därmed ägnat mig åt anti-jakobiners meningsproduktion kring litteraturen som kategori, i ett försök att se hur problem och motsättningar hanterades och hur de formade vad litteratur var. En utmärkt jämförelsepunkt för att illustrera de poänger jag gjort i denna studie är Rachel Hope Cleves bok om anti-jakobiner i det amerikanska 1790-talet och framåt.

¹³⁰ Olerenshaw, *A sermon on the sanctification of the Sabbath*, (Manchester, 1797), s. 13. Se också hans försvar Olerenshaw, *A sermon on the religious education of children*, (Manchester, 1798).

¹³¹ Joseph Mayer, *A defence of the Sunday schools* (Stockport, 1798), s. 4.

¹³² Thomas Withaker, *Four letters to Mr. J. Mayer, of Stockport, on his defence of the Sunday schools*. (Manchester, 1798), s. 6. Min kursiv. OED definierar ”odium” som ”The fact or state of being hated or exposed to hatred”. Oxford English Dictionary, ”odium”
<http://www.oed.com.ezproxy.its.uu.se/view/Entry/130436?redirectedFrom=odium#eid>

Hennes verk utgör en ingång för mig att föra en mer principiell diskussion om vad en historisering av litteratur får för konsekvenser på historieskrivningen.

Cleves menar att den amerikanska anti-jakobinismen framförallt motiverades av en vilja att undvika våld efter att ha sett skräckväldets Frankrike sönderslitet av våld. Det ledde en kritik av våld i det egna samhället och sådana konflikter i samhället som kunde leda till det, främst slaveriet.¹³³ Enligt samma logik var barnen, och särskilt folkets barn, ett problem, en potentiell källa till våld. Barnen ansågs vara offer för sina passioner och sågs som ”mad dogs and wild beasts” med den engelska anti-jakobinens William Paleys ord (som amerikanerna lånade från). Eftersom utbildning sågs som ett sätt att kontrollera känslouttryckarna, enligt Cleves, så ledde det till att anti-jakobiner blev ”the nations most consistent advocates of common schooling”.¹³⁴ Men i linje med forskare som Eagleton används utbildning och litteraturläsning oprecist och ahistoriskt av Cleves. Man får inte svar på varför utbildning eller läsning kunde kontrollera barnen. Effekten blir att de anti-jakobinska aktörerna och deras arbete inte synliggörs i ett arbete som är ute efter just den förståelsen.

I min studie har frågan om utbildning kunnat förstås i ljuset av längre debatterade frågor såsom om människan var fixerad eller formbar. Utbildning kan också föras in i andra och överlappande kontexter som litteraturens, mediernas, prästernas och offentlighetens. Givet att det finns stora skillnader mellan 1790-talets Amerika och England så ser jag med hjälp av historiseringen av litteraturen att man i England ville lösa vidare problem än den potentiella våldsamhet som fanns i människan. Litteratur-utbildningskomplexet var mer än ett svar på revolutionen, det var också ett svar på folket och elitens roll i samhället och ett sätt att hantera tryckkulturen, att investera i dess framväxande infrastruktur. Utbildning föreställdes som ett sätt att föra in barnen i en kultur präglad av cirkulerande texter utan förödande resultat. Meningsproduktionen var därför viktig. För att bli säker behövde litteraturen lyftas fram som kommunikativ och kontrollerbar, som ett sätt att säkerställa predikans verkan utanför kyrkan, som förmedlare av ett fåtal tankar som fyller människan och bevarar henne från radikalism, som ett säkrare sätt att fostra barn än att överlåta det åt deras föräldrar. Det är för att litteraturen får en ny och säkrare status i dessa texter den kan förstås som ett maktmedel. Litteraturen blir därmed något annat än vad den varit för eliten. I detta drama har jag använt

¹³³ Se särskilt hennes artikel för detta argument Rachel Hope Cleves. "Jacobins in this Country": The United States, Great Britain, and Trans-Atlantic Anti-Jacobinism', i *Early American Studies*, vol. 8, nr. 2, 2010. Argumentet överlag sammanfattas såhär i hennes monografi: "Americans who avidly produced and consumed anti-Jacobin literature developed a suspicion of bloodshed during the 1790s, which led them to attack institutions of violence within American society." Boken undersöker på så sätt rollen som de spelade "in the genesis of abolitionism, the antiwar movement, and support for public education." Cleves, *The reign of terror in America*, s. 9.

¹³⁴ Cleves, *The reign of terror in America* s. 195-198. Citat s. 195, 198.

mig av material från många olika sorters aktörer som påverkade utbildningen i linje med vad jag kallat utbildningens kulturhistoria. Det är viktigt att komma ihåg att utbildning är en produkt av samhället, av dess farhågor, och att dess formering därför måste undersökas i hela samhället.

Offentlighetslektioner

Vi befinner oss ännu en gång på den engelska landsbygden. Den unga kvinnan Letitia Sourby har problem. Hennes fader är en respekterad bybo som besöker kyrkan, kommer väl överens med sina grannar och försörjer sin familj. En dag börjar han oroande nog förespråka en annan form av religion än den traditionella. Vidare vill fadern skiljas och inrätta ett konkubinat, dessutom har han blivit pacifist. Vad är det som har hänt honom? Letitia vet precis.

I think I could almost fix the day in my own mind, when he came home from hearing a Lecturer who went about the Country reading History and Philosophy, and, as my Father said, 'kindling a holy enthusiasm of Freedom' – I remember the words as if it were but yesterday. I am sure I have reason, and so have we all, for from that *moment* his whole manner and temper changed so, that our house, from being the pleasantest in the Village for chearful society and kindness one to another, is become gloomy and disconsolate to us all.¹³⁵

Från ett ögonblick till ett annat gick Letitias far från förebild till avskräckande exempel. Allt skedde i den stund hennes fader hörde en föreläsare från *London Corresponding Society*. Personen bakom signaturen Letitia Sourby, som sägs ligga bakom ovanstående text, var i själva verket George Canning (eller kollegan Gifford), vid tiden för författandet en ung anti-jakobinsk politiker på uppåtgående. Canning, som mot slutet av sitt liv blev premiärminister, publicerade Letitias brev i sin tidning *Anti-Jacobin; or, the weekly examiner*. Citatet belyser att litteraturens instabila protokoll hotade även i dessa aktörers texter.

Nedan följer en fallstudie över varför en sådan högt uppsatt politiker skrev denna slags text, och därtill publicerade dem i en tidning som, enligt en handbok, var till för eliten.¹³⁶ Vi kommer se att svaret på frågan ligger i problemet med föreläsaren som reser runt i landet, inte så mycket vad han sade utan för hur han gjorde det. Ovana öron och ögon behövde på något sätt skyddas från sådana påhopp som hotade att förvandla samhället från ”chearful” till ”gloomy and disconsolate”. Men hur?

Striden om offentligheten

Låt oss höra vad upphovsmännen själva sade om sin uppgift, i ett förord till tidskriften definierade de problemen som tidskriften var tänkta att bemöta. I förordet deklarerade de stolt

¹³⁵ *The Anti-Jacobin; or, Weekly examiner*, (London, 1797-1798), s. 45. Min kursiv.

¹³⁶ *An Oxford companion to the Romantic Age*, s. 408.

sin fördomsfullhet ("prejudice") och sin partiskhet gentemot "the Country *in which we live*". Liknande förklarande kontrasteringar följde där positionen gentemot motståndarna mejslades ut.¹³⁷ Deras tidskrifts okritiska kärlek för Englands traditioner påstods vara något som skiljde dem från den radikala pressen. Förordet har av forskare rätteligen förstått som en uppdelning, vanlig hos Burke och många andra anti-jakobiner vid denna period, mellan traditioner och seder gentemot en rationalistisk position. Paul Keen har exempelvis tagit fasta på just deras förord för att åskådliggöra hur "conservatives" generellt förhöll sig till de politiska möjligheterna med en offentlighet baserad på kritisk diskussion. Gentemot den radikala förhoppningen om offentlighetens fria och förbättrande kraft ställer Keen den konservativa betoningen på de hinder (positivt förstådda) som historia, kultur, geografiskt läge och så vidare utgör (eller bör utgöra) för ett lands möjliga politik. Med andra ord var politiken inte i lika hög utsträckning en öppen fråga och därmed föremål för förutsättningslös diskussion hos de konservativa som hos radikalerna. Keen gör därför *Anti-Jacobin* till en konservativ tidskrift i burkeansk mening, som han säger: "the '*Anti-Jacobin*' revelled in the same common-sense rhetoric as Burke".¹³⁸ Suntförnuftsretoriken innebär ståndpunkten att politiken följer vissa invanda mönster som säger sig själva (det vill säga följde det sunda förnuftet) och varken behöver eller ska ifrågasättas.¹³⁹ Vi behöver dock distans och nyans till den konservativa kappan som användes av *Anti-Jacobin*. Istället för att se förordet som en allmän problembeskrivning av offentligheten och dess möjligheter till en rationell-kritisk diskussion, vilket Keen gör, ser jag det som ett avstamp till att lansera ett alternativ till den radikala offentligheten. Jag tar fasta på att deras kritik ledde till ett projekt där man försökte göra något åt de problem som identifierats. Denna aspekt tydliggörs om man ser att förordet består av tre delar. Förutom den första programmatiska består det, för det andra, också av en beskrivning av de problem som offentligheten brottades med och, för det tredje, lösningar på problemen.

Enligt tidskriften var offentligheten översållad med halvsanningar och lögnar, den befolkades av "[a] multiplicity of contradictory accounts". De menade sig vara *ängsligt*, för att understryka osäkerheten i offentligheten, efterlängade av alla som delade uppfattningen

¹³⁷ *Prospectus of the Anti-Jacobin; or, weekly examiner. The first number of which will be published on Monday the 20th of November 1797*, (London, 1797), s. 1-3.

¹³⁸ "The Anti-Jacobin magazine managed to compress most of these arguments and rhetorical strategies into the preface of its first edition in 1797". Keen, *Crisis of literature in the 1790s*, s. 45-46.

¹³⁹ En forskare har, i en bok om "reaktionär retorik", typologiserat några vanliga reaktionära argument. Ett av dessa kallar han "perversity thesis". Detta argument användes för att säga att effekten av mänskliga handlingar är omöjliga att förutspå. Hirschmans anmärkning fångar väl upp anti-jakobinernas invändning mot en viss typ av radikalism som ett onödigt och farligt experimenterande. Albert O. Hirschman, *The rhetoric of reaction: Perversity, Futility, Jeopardy*, (London, 1991), s. 35-36.

att litteraturen var opålitlig. Många hade ”wished for some public channel of information on which they could confidently rely for forming their opinion.”¹⁴⁰ På så sätt formulerade tidskriften sitt projekt i direkt anslutning till den radikala pressen: ”it is our wish to be compared with them”.¹⁴¹ De menade att offentligheten istället för en ”engine of destruction” i den världspolitiska kris som fransmännens principer och krigföring utgjorde kunde bli ett ”instrument for defence” för den stabilitet som bara Storbritannien kunde garantera.¹⁴² Även om de tydligt definierade sig emot något (”*Anti-Jacobin*”) menade de att offentligheten kunde göra nytta. Det betyder att de menade sig tillföra något, och att de alltså förstod sig som ett positivt projekt.

Problemet med deras uppgift bestod i att litteraturen myllrade av ”falsehoods” vilket innebar att bemötandet av en felaktighet inte räckte.¹⁴³ De behövde därför en långtgående plan om att inte bara bemöta enskilda felaktigheter utan ”trace them diligently and patiently to their origin; and not only to dam up the current, but to cut off the source.”¹⁴⁴ Ett annat problem var att dessa så kallade felaktigheter dessutom spridit sig i hela offentligheten, de hade accepterats okritiskt även av ”well-meaning persons”. En central missuppfattning på grund av offentligheten var till exempel den franska revolutionen och dess principer. Dessa problem var djupt rotade och gick därför inte att bemöta i endast ett nummer av tidningen. De skulle därför ”trace [...] the origin, the progress, and the principles of the French Revolution, its effects on *France*, and on all *Europe*.”¹⁴⁵ Gentemot alla de fragmentariska utsagor som liknades vid en ström som figurerar i ”in a thousand different shapes” skulle de presentera sanningen.¹⁴⁶ Problemen anges alltså vara litteraturens instabilitet och lösningen följaktligen dess stabiliserande. Det traditionella konservativa språket om tradition mot förnuft kan betraktas i ljuset av den förändring som samme Keen, i andra sammanhang kallar ”litteraturens kris”. Tidskriften förstås bara delvis om endast revolutionskontroversen beaktas, ytterligare problem var att offentligheten ökade (fler läsare), att den trivialiserades (fler skribenter som försämrade kvaliteten), att den förlorade sin riktning och att den därmed destabiliserades genom att dess forna kriterier (sökandet efter sanning) nu upplösts av invaderande läsare.

¹⁴⁰ *Prospectus of the Anti-Jacobin; or, weekly examiner. The first number of which will be published on Monday the 20th of November 1797*, (London, 1797), s. 1.

¹⁴¹ *Prospectus*..., s. 3.

¹⁴² *Prospectus*..., s. 3.

¹⁴³ *The Anti-Jacobin*..., s. 1.

¹⁴⁴ *The Anti-Jacobin*..., s. 1.

¹⁴⁵ *The Anti-Jacobin*..., s. 2. Kursiv i original.

¹⁴⁶ *The Anti-Jacobin*..., s. 2.

Ett svar på litteraturens kris var dessutom själva formatet, det sågs som ”more sustained and reliable” som Kevin Gilmartin påpekat.¹⁴⁷ Tidskriftens position i litteraturens infrastruktur var att den skulle ha en viss samlande och sållande funktion bland de mer flyktiga tryckformaten, såsom pamfletterna. 1820 skrev en tidskrift en ironisk text över sådana ambitioner där tidskrifter skapat ett utrymme för sig själv ”under the [...] pretext of a public cause”, vilket skulle kunnat vara en beskrivning av *Anti-Jacobin*, men där de sedan hemfallit åt egen positionering

they have ceased to exhibit themselves in any other character than that of intellectual gladiators; with literature for an arena – the public for spectators – and weapons poisoned with party malice and personal slander.¹⁴⁸

Skribenten ironiserade över de tidskrifter som försökte förändra offentligheten på ett eller annat sätt men där de ädla idealen ersätts av ett tänkande som bestäms av partiets intressen och fula knep. Men oavsett ironin så var dessa regler tidskrifterna försökte upprätthålla starka. Inte ens radikaler avfärdade den offentliga sfären och dess regelverk. Radikaler ville vara med och följa de uppsatta reglerna, de ville visa att de var lika bundna till ett upplysningsideal om att finna sanningen som alla andra.¹⁴⁹ Om de inte gjorde det stötte de på kritik av tidningarna som menade att de ”either could not or would not privilege good writing.”¹⁵⁰ Tidskrifterna kunde därför fungera som grindvaktare. Där vill jag placera *Anti-Jacobin; or, the weekly examiner*. Till grindvaktarrollen läggs den osäkra kunskapsgrund som jag genomgående placerat denna studie i: offentligheten hade blivit ”demokratisk” på det sättet att sanning bestämdes av röster snarare än sanningskriterier. De försökte därför bestämma hur sanning skulle uppnås. Som vi skall se fastställde de hur cirkulering av texter skulle se ut, vilka medieformer som skulle användas, hur läsarna skulle finna sina texter, hur sanningshalten skulle bedömas. Med andra ord upprättade de andra litterära protokoll. De försökte också påverka hur en ansvarsfull politisk aktör (det vill säga en anti-jakobin) skulle fungera i denna litterära värld och hur fiender mot deras protokoll skulle bemötas. De formade en politisk position som utgick ifrån, precis som i skoldebatten, hur man förhöll sig till litteraturen. Jag vill visa att deras ansträngningar inte handlade om att samhället skulle botas med ”good

¹⁴⁷ Gilmartin, *Writing against revolution*, s. 96.

¹⁴⁸ Citerad i Keen, *Crisis of literature in the 1790s*, s. 130.

¹⁴⁹ Se Keens fina analys i *Crisis of literature in the 1790s*, s. 142-170. Han pratar om att radikalers ”commitment to the rationalist creed of the Enlightenment public sphere suggests a more fundamental awareness of how much was at stake in terms of political strategy in being able to comply, and to be seen to comply, with its main characteristics.” Citat på s. 143.

¹⁵⁰ Keen, *Crisis of literature in the 1790s*, s. 120.

books”, i enlighet med farmakonteorin, utan om att förändra litteraturkategorin. Därmed intog dessa aktörer en långt mer aktiv roll än de brukar tillskrivas.

Offentligheten som lärare

Edmund Burke tillskrev som sagt offentligheten stor makt, och ofta som något negativt. ”Writers, especially when they act in a body and with one direction, have great influence on the public mind”.¹⁵¹ Det var delvis på grund av denna insikt som Burke så snart efter revolutionen 1789 skrev sina *Reflections*. Motiveringen till varför han skrivit boken lyder ”[a] few years ago I should be ashamed to overload a matter so capable of supporting itself by the then unnecessary support of any argument; but this seditious, unconstitutional doctrine is now *publicly taught*, avowed, and printed.”¹⁵² Det som direkt föranledde boken var en predikan av prästen Richard Price, där han påstod att folket hade rätt att välja sin kung. Burke menade därför att han, när sådana som Price börjat *lära ut* och sprida en ”seditious, unconstitutional doctrine”, själv behövde intervensera. Det är så historikern Patrick Brantlinger ska förstås när han karaktäriserar Burkes syn på revolutionen som följden av en farlig och misslyckad utbildning.¹⁵³ Den som dominerade litteraturen, det intellektuella livet, hade också stort inflytande över handlande.

I *Anti-Jacobin* återfinns ett brev från en läsare vilken likt Burke oroade sig för följden av de idéer som lärdes ut. Läsaren var rädd för att allmänheten skulle få att tro att det dyra kriget med Frankrike kunde avslutas om England bytte regering till en fransmännen var vänligt inställd till och därför skulle ha enklare att förhandla med:

If the *public can be taught* to believe that the conduct of the French, in the late negotiation, is owing only to their distrust and hatred of the present Administration, and with one differently composed, they would be sincerely ready to treat on just and liberal grounds; they know that their real object will be erected.¹⁵⁴

Denna skribent spelade inte på vilka rädslor som helst. Satirikern James Gillray (1757-1815) publicerade 1796 ett tryck där den egentliga innebörden av fred med Frankrike förklarades.¹⁵⁵

¹⁵¹ Burke, *Reflections on the revolution in France*, (London, 1790). s. 93.

¹⁵² Burke, *Reflections on the revolution in France* s. 21-22. Min kursiv.

¹⁵³ Patrick Brantlinger, *The reading lesson: The threat of mass literacy in nineteenth-century British fiction*, (Bloomington, 1998), s. 52.

¹⁵⁴ *The Anti-Jacobin...*, s. 124.

¹⁵⁵ James Gillray, *Promised Horrors of the French Invasion or forcible Reasons for Negotiation of a Regicide Peace*. Vide, *The Authority of Edmund Burke*, (London, 1796).

Jacobin, hängs från en lykta.¹⁵⁶ Trycket visar vad som stod på spel om allmänheten hade fel lärare. Lärdomen att England skulle kunna avbryta kriget med fransmännen om de bytte regering var i själva verket en plan genom vilken radikalerna tog över och införde en franskinspirerad revolution. Frasen ”publicly taught” hade alltså oroande konnotationer och visar återigen att de upplevde en demokratisering av kunskapen. Sanningsvärdet i ett påstående bestämdes av den som bäst lyckades övertyga, snarare än en inifrån bestämd kvalitet.

Anti-Jacobin försökte slå fast att radikaler var olämpliga lärare på fler sätt. Under rubriken ”Mr. Fox’s Birthday” förklaras det att läsaren kommer få en ”authentic” rapport om födelsedagen.¹⁵⁷ I den får vi återigen möta den jakobinska offentligheten som bestod av Fox och de oppositionella i parlamentet samt flera medlemmar ur LCS, samma personer som i Gillrays tryck serverar människor på fat. Problemen hopar sig direkt på födelsedagen. En av deltagarna har glömt att ta med sig inträdesavgiften men ingen kan hjälpa honom med betalningen eftersom det visar sig att alla har med den exakta summan som krävdes. Andra anspelningar på att denna samling människor sociala status var lägre än brukligt är när en av ledarna för LCS (Gale) tackar en annan av ledarna (Tooke) för att han betalat för hans skor, vilka dessutom tillverkats av en tredje av ledarna (Hardy) som var skomakare till yrket. När gästerna så småningom satt sig, under tumult, presenteras Charles James Fox som en av tre frihetsförsvare, förutom honom kända franska revolutionärer.¹⁵⁸ Fox sjunger sedan en tiggarrisvisa men han blev ”interrupted by a jangling of bells from the Side-Table, which immediatly drew all eyes that way.” Ljudet kom från en mössa med klockor på som någon hade ”whipped on unperceived.” Publiken är oregerlig. Applåderna till olika frihetliga tal är särskilt entusiastiska, de följs av ”[l]oud and incessant shouts of applause”. När tillställningen är slut skriver *Anti-Jacobin* dessutom att ”[a] disgusting scene of uproar and confusion followed, which we shall not attempt to detail.”.

Det tidskriften gjorde i denna text om Foxs födelsedag kan ses som en del av meningsproduktionen där radikaler, arbetare, kvinnor och andra uteslöts ur offentligheten. De påstods ha intressen och vara känslöstyrda till skillnad från de vars ekonomiska situation säkerställde opartiskhet.¹⁵⁹ I rapporten om födelsedagen återfinns element från denna

¹⁵⁶ Och det efter Cannings eget förslag, se Ian Haywood "'the Dark Sketches of a Revolution': Gillray, the Anti-Jacobin Review, and the Aesthetics of Conspiracy in the 1790s" i *European Romantic Review*, vol. 22, nr 4, 2011, s. 4.

¹⁵⁷ *The Anti-Jacobin...*, s. 92-94.

¹⁵⁸ Robespierre och Collot d'Herbois.

¹⁵⁹ För en traditionell sammanfattning av dessa processer, och anti-jakobinernas roll i dem, se Calhoun, *The roots of radicalism*, s. 146, s. 156.

sammanfattning av en historisk process, men självklart inte lika ordnat. Tidskriften gjorde sig lustig över att en av ledarna för LCS var skomakare. De försökte påvisa släktskapet mellan ökända figurer från franska revolutionen och engelsk radikalism. Enkla uppförandekoder överskreds av radikalerna. En viktig agenda med redogörelsen var också, mer precist, att sammanföra olika radikala sammanslutningar till en. De respektabla personerna i Whig-oppositionen och LCS, där den senare mer eller mindre förstods som en terroristorganisation, var båda sidor av samma mynt.¹⁶⁰ Berättelsen var alltså ett försök att ringa in ett problem för att bemöta det, att den traditionella politiska eliten och de utomparlamentariska radikalerna fogats samman och utgjorde en gemensam, och aldrig tidigare skådad, attack mot stabiliteten. Rapporten var en skräckbild av offentligheten. Det är därför tidningen kunde säga att ”THE Public” vände sig till dem för ”an Authentic Detail of that important event”. Tidskriften hade gjort det till sin uppgift att visa denna offentlighets sanna ansikte. Som vi skall se nedan gjorde dem det även på andra sätt än hänvisning till social status. Jag vill komma bort från denna ganska välbekanta historien om de skrankor eliten upprättade mot de hotande horderna. Utfallet blir inte nödvändigtvis annorlunda, men vi kommer få se helt andra ingrepp i litteraturkategorin än det rent repressiva.

Praktiska lektioner i offentlighet

Tidskriften uppvisade sina pedagogiska ambitioner även på andra vis än de vi sett ovan. De ville också demaskera de berättelser radikaler försåg offentligheten med, till exempel genom att visa hur berättelserna cirkulerades i samhället. Det illustrerades ovanligt grafiskt i följande principiella utsaga:

THIS is the usual progress of Jacobin delusion. A Lie is first fabricated by *the Party*, and inscribed by its *Leading Paper*. – From that genial hotbed of all that is abominable, it is transplanted by the Faction-mongers of the *Herald*, *Post*, and *Courier*, made their own by a few unimportant variations, and then bandied about for weeks from one extremity of the Island to the other, by the *Cambridge Intelligencer*, and other Papers in the pay of *Corresponding Society*, while the original fabricator sits tranquilly at the Crown and Anchor, smiling at the Dupes he has made, and enjoying the evil he has wrought.¹⁶¹

Jakobinernas ”delusion” formligen pumpas runt i landet. Först skapades en lögn av Partiet som trycktes i parti-tidningarna, dessa spreds ”with a few unimportant variations” i andra tidningar. De gjorde sedan karriär i hela landet med hjälp av landsortstidningar som *Cambridge Intelligencer*. Under tiden satt ett diaboliskt geni i det radikala nästet och mös

¹⁶⁰ Se exempelvis kapitlet ”Charing cross and the city” i Barrell, *The spirit of despotism*.

¹⁶¹ *The Anti-Jacobin...*, s. 257-258. Crown and anchor är platsen där Fox hade sitt födelsedagsfirande, dvs ett radikalt näste. Även i samtiden förstods cirkulation som avslöjande för vad det var för typ av text. Ett verks radikalitet avgjordes inte av idéerna utan av kostnad på texten, hur den spreds, och vilket språk den använde sig av. Se Keen, *Crisis of literature*, s. 54-56.

över hur han hade lurat landet. *Anti-Jacobin* talade om det spridda som ”abominable” men minst lika viktigt verkar dess rörelse (”progress”) vara.

Denna typ av lektioner återfanns oftast under den del i tidskriften som kallades ”weekly examiners”, en sektion som lyfte fram ”Lies”, ”Misrepresentations” och ”Mistakes” som hittats i den radikala pressen. Denna sektion har ofta förbisetts eller varit svår att förstå för forskare. En forskare, som beundrar tidskriften, är exempelvis inte imponerad av dessa sektioner. I hans ordalag var de ”invariably nasty, brutish, and often not as short as one would have like it to have been[.] Here rancorous conservatism of the atavistic variety makes its appearance as Gifford [i.e. on of the editors] snapped, snarled and bludgeoned his way through a meal of brief extracts from the opposition Press”.¹⁶² Barfoot använder ett vanligt språk för att beskriva anti-jakobiner som irrationella aktörer, i detta fall ger det en missvisande bild. Barfoot menar att andra delar är mer sofistikerade och rationella, till skillnad från ”weekly examiners” monstruösa attacker.

Jag skall i det följande diskutera några exempel på dessa artiklar jag istället kallar lektioner i offentlighet, lektioner eftersom de följer dess form, och eftersom de synliggjorde farliga litterära protokoll samtidigt som de erbjöd egna. Lektionerna kan därför förstås som ett medel i tidningens ”warfare against jacobinism” genom att lära andra att se som dem. En av dessa artiklar introducerades på följande vis: ”[w]e think ourselves singularly fortunate in having found [...] so fruitful an example of all that that we think it our duty, and shall make it our business, to correct.”¹⁶³ De antog direkt lärarens roll genom att förevisa ett exempel på något de ville lära ut. Felet de hittat i en artikel från oppositionspresen var ett exempel hur radikaler försåg offentligheten med instabila protokoll. Jag skall citera artikeln de identifierat som felaktig:

The Chancellor of the Exchequer, in the debate of Friday last, *complained* that the use which the English Press made of Liberty, was to *transcribe french sentiments*, and inculcate french doctrines. [...] One can hardly conceive a condition more deplorable for a Country, than where a minister *complains* of the *Truth* being *fairly* made public. To what state have we fallen, if the People of England, are not to be fairly made acquainted with the sentiments even of their Enemies!¹⁶⁴

¹⁶² Barfoot, ”Anti-Jacobin, or the weekly examiner”, s. 142. Om en attack på en oppositionell tidning i *Anti-Jacobin* säger Barfoot att det var ”a classic demonstration of an eruption from the unstable pits of a fragile tory mentality. [...] the voice of the weekly examiner is an apt reminder of the feral underbelly of reaction”. Barfoot är förvisso inte ensam om denna typ av karaktärisering. James J. Sack pratar i sin bok om konservativa, *Reaction and orthodoxy in Great Britain 1760-1832*, om att de konservativa (däribland *Anti-Jacobin*) delvis kunde karaktäriseras utifrån deras ”hatred”, s. 38-40. Linda Colley pratar även hon om det konservativa känslolivet, ”There was, indeed, a distinctively *sturm-und-drang* quality about British patrician life in the late eighteenth and early nineteenth centuries [...], a special kind of emotionalism and violence”, Colley, *Britons*, s. 151.

¹⁶³ *The Anti-Jacobin...*, s. 3.

¹⁶⁴ *The Anti-Jacobin...*, s. 3.

Artikeln från den radikala pressen handlade alltså om att en person från regeringen, vad man kan kalla finansministern, som också råkade vara premiärministern William Pitt, beklagat sig över att fransk kritik mot England översatts till engelska.

Anti-Jacobins svar på denna artikel var att göra en principiell och handfast lektion av den. Efter ovanstående citering skrev de, "[t]he paragraph before us, is indeed eminently characteristic of Jacobin feeling". För att visa vad som var jakobinskt med den hade de "marked in *Italics* the most striking expressions". De markerade påståendena belyste att Pitt beklagat att *Sanningen* gjorts offentlig på ett rättvisande sätt. Tidskriften menade att det den radikala pressen karaktäriserade som en attack på det fria ordet i själva verket var ett försvar mot fransmännens försök att "uniformly perverting the Liberty of the English press" genom radikalers spridande av propaganda från det franska styret.¹⁶⁵ Radikalernas kritik var såklart allvarlig, dels i en kamp om litteraturens protokoll och dels vad som skulle gälla i en politiskt orolig tid där människor kunde välja att agera på det som skrevs. Oroväckande nog menade anti-jakobinerna dessutom att denna artikel var typisk, bara en i mängden av artiklar med liknande fel. Till exempel sade tidskriften att artikeln hade den distinkta jakobinska kvaliteten ("characteristic of Jacobin feeling") av att förvrida sanningen, "[i]t would be difficult to assert more audaciously what is wholly untrue".¹⁶⁶ Eftersom sanning var flytande var det viktigt att skapa medvetenhet om att påståenden i pressen och verkligheten inte stod i direkt relation till varandra. Tidskriften visste, som jag har visat, att opinionen hade performativ makt. De hade smärtsamt erfarit att kulturen och opinionen styrde sakernas tillstånd. En viktig lärdom var därför att radikalers påståenden ("assertions") inte korrelerade med verkligheten och att det genomgående stämde för radikalers språk. De ville alltså visa hur de förstörde offentligheten, fyllde den med desinformation, fick den fungera på ett sätt som gör att dess rationalitet förändras. Detta skulle läsaren lära sig att identifiera för att rädda offentligheten, det var därför de kände sig *lyckosamma* över att ha hittat ett "fruitful example". Exemplet kunde visa offentlighetens tillstånd för läsaren och tidskriften kunde föreslå andra regler för hur den skulle fungera. Det är därför jag jämför med en handfast lektion, tidskriften sysselsatte sig inte med abstrakta resonemang utan lärde ut klara färdigheter.

I 28:e numret av tidskriften jämförde de hur en händelse i Wien – där den franska generalen Bernadotte hade upprört det österrikiska folket – framställts i den egna tidskriften med den berättelse radikalernas press återgivit. Det hade därmed också att göra om en praktisk lektion om offentligheten, om sanningshalten i dess aktörers respektive beskrivningar

¹⁶⁵ *The Anti-Jacobin...*, s. 3. Den översatta texten var "dictated by the governors in France".

¹⁶⁶ *The Anti-Jacobin...*, s. 3.

av världen. Syftet med lektionen kan identifieras som ett försök att ge varje läsakt ett visst förfarande, nämligen att förse litteraturens protokoll med vad vi kan kalla källkritik. Tidskriften menade att de hade ”presented our readers [...] with a full and authentic account” och sedan hade den radikala pressen varit tvungen att basera sin version av händelsen på *Anti-Jacobin* eftersom de varit ensamma om att rapportera. Det berodde i sin tur på att de hade egen information (den kom från ”sources peculiar [i.e exclusive] to ourselves”). *Anti-Jacobin* uttryckte det som att de radikala tidningarna hade varit, ”reduced to the necessity of transcribing such parts of our Narrative as were the least favourable to that Country”. Anledningen till att den radikala pressen baserade sig på *Anti-Jacobin* var, menade tidskriften, att det franska styret tystat ner händelsen.

De franska tidningarna kom dock en vecka senare och då rättade sig den brittiska oppositionella tidningen *Courier* istället efter det som stod skrivet i de franska tidningarna trots att den information som fanns om händelsen, enligt *Anti-Jacobin*, ”merely teemed with such vague and incoherent rumours as the Taverns and Coffee-houses at Paris could supply”. *Courier* kallade även *Anti-Jacobins* redogörelse för ”Fabrication” och sin egen version för ”a faithful history of the whole transaction”. *Anti-Jacobin* invände i sin tur att *Couriers* redogörelse i själva verket bestod av felaktiga och osammanhängande utsagor, ”all are incorrect, and [...] no two agree together”.¹⁶⁷ *Anti-Jacobin* publicerade även utdrag ur *Couriers* version, som, sinsemellan, sade emot varandra. Genom att göra det tänkte de sig att de gav sina läsare ”an opportunity of judging of the fidelity of those reports, on the strength of which we are accused of Falsehood”.¹⁶⁸

Två förfaringssätt ställdes mot varandra. Det radikala protokollet liknades vid ett skvallrigt kaffehus. Tidskriften skiljde sig i det att de besatt pålitlig information och att de inte hade något att dölja, läsaren kunde själv utröna om det de sade stämde. De menade sig alltså vara oberoende till skillnad från radikalerna som lät sig influeras av politiska överväganden, såsom viljan att framställa Frankrike i god dager. Tidskriften hade dessutom etablerats och fått uppmärksamhet i offentligheten vid tidpunkten för detta nummers publicering, varpå större jämförelser mellan hur offentlighetens aktörer agerade kunde göras. Detta är i linje med den vilja de tillkännagav i sitt första nummer, där aktörer som destabiliserade litteraturen skulle fasas ut av tidskriften och ersättas av säkra litterära protokoll.

Ytterligare en lektion kan sägas lära ut vikten av flera källor, återigen på grund av att tidskriften uppfattade det som ett problem tvunget att bemötas. Signaturen ”A constant

¹⁶⁷ *The Anti-Jacobin...*, s. 218.

¹⁶⁸ *The Anti-Jacobin...*, s. 218.

reader” frågade hur en ny krigsskatt skulle komma att påverka honom. Den ihärdige läsaren hade dock inte riktat sig till *Anti-Jacobin* med sin fråga utan den var ställd till *Morning Herald*. Tidskriften tog sig ändå friheten att kopiera in frågan under ”Mistakes” i sin egen publikation och där besvara läsaren eftersom de menade att *Morning Herald* besvarat frågan fel. Tidskriften lade ingen skuld på läsaren för att denne inte fått rätt information utan menade istället att det var förklarligt eftersom det ihärdiga läsandet inte var till någon nytta om läsningen bara bestod av *Morning Herald* (”THIS Reader seems to read so constantly to very little purpose – but we presume his constancy confines his reading to the *Morning Herald*”).¹⁶⁹ Tidskriften visade upp en läsakt som misslyckats genom att belysa en vanlig signatur (som vi skall se) ur en epistemologisk synpunkt: offentligheten behövde vissa regler för att förbättra och upplysa. Radikalerna hade återigen visat vilket svagt protokoll de följde.

Det fanns ytterligare en person som använde sig av signaturen ”A constant reader” han eller hon hade varit mer lyckosam:

I and many of my neighbours have been among the constant Admirers and Readers of your excellent Paper from its first establishment; and I am very happy to tell you, that it has produced the best effect, in exposing the Principles and Designs of our Foreign and Domestic Enemies, and in rousing all descriptions of Persons (as far as my observation extends) to a just sense of the present crisis.¹⁷⁰

I denna läsakt utövades funktionen läsningen var tänkt för, läsaren symboliserade därmed lösningen på offentlighetsproblemen. I hela befolkningen (”all descriptions of Persons”) informerade och upplyste texten. Detta hade även givit läsaren, som med största sannolikhet var tidningen själv, mod att bidra med eget material. Läsaren ville ”communicate to you what I have learnt, and what occurs to me in consequence.”¹⁷¹ Informationen som läsaren sedan bidrog med var en konspirationsteori som gick ut på att radikaler försökte manipulera befolkningen på olika sätt. De följde en ”[d]esign”, det vill säga ett tillvägagångssätt snarare än en speciell idé. Vi kan lämna innehållet i själva konspirationsteorin därhän men konstatera att det var en speciell sorts intellektuella, och deras förfarande i offentligheten, som hotade. Det intressanta för denna studie är också hur brevskrivaren avslutade sitt brev, genom att förklara hur han fått informationen som låg till grund för sin teori och till vilken grad den kunde sägas vara pålitlig. ”I have stated this on the authority of information which I believe to be entitled to credit: and I am confirmed in my belief of it by the train of reasoning which I

¹⁶⁹ *The Anti-Jacobin...*, s. 60.

¹⁷⁰ *The Anti-Jacobin...*, s. 123.

¹⁷¹ *The Anti-Jacobin...*, s. 123.

have explained to you.”¹⁷² OED definierar substantivet ”credit” som ”right to be believed; authority on which to be accepted as true, truthful, or authentic”.¹⁷³ Denne läsare hade lärt sig att förhålla sig kritiskt till offentligheten till skillnad från den första läsaren vi mötte.¹⁷⁴

I ovanstående analyser har jag försökt påvisa några konkreta problem de menade att litteraturen hade. Det har synliggjort att tidskriften följde en rationalitet även i dess mer uppskruvade kritik. Det innebär att vad som tolkats i termer av rena reaktioner på en hotande radikalism, och deras sociala status, istället kan förstås som en kritik mot en uppsättning litterära protokoll, och att inte tidskriften nöjde sig med att peka ut dem som felaktiga utan också pedagogiskt erbjöd egna protokoll. Nedan följer problemet med olika medieformers ökade närvaro i samhället.

Litteraturens varande i världen: spridning eller cirkulering

Låt oss återgå till det exempel som jag öppnade föreliggande fallstudie med, där Letitia sett sitt hem plötsligt förvandlas. Att en sådan typ av text som engagerade sig i folkets läsande dök upp i tidskriften har förbryllat somliga forskare, ”one wonders why the presumably sophisticated readers of *The Anti-Jacobin* might be thought to be in need of such propagandist fictional correspondence.”¹⁷⁵ På sin egen fråga ger forskaren svaret att brevet skulle vara roande. Med den kontext vi frilade tidigare och de problem som noterats i den jakobinska offentligheten kan vi istället säga att brevet fint visar några av de problem tidskriften föreställde sig: katastrofen väntar när ostabila medieformer såsom föreläsningar spreds.

Det fiktiva brevet började med att Letitia kritiserade tidningen för att den bara diskuterade offentliga frågor, vilket i sammanhanget betydde sådant som hade med staten (till exempel krig) att göra, ”as if the Jacobinism and Principles which you set up to oppose, did not disturb Domestic Felicity and Comfort as much as it does Kingdoms and Empires”.¹⁷⁶ Hennes fader, som alltså omvänts av en föreläsning, var ett exempel på de vidare effekter jakobinismen kunde ha. Följderna av faderns förändring var precisa beskrivningar av de vanliga hoten (som vi såg hos prästerna): kyrkan, den sociala ordningen, och äktenskapet riskerade att upplösas. Ett exempel,

¹⁷² *The Anti-Jacobin...*, s. 124.

¹⁷³ Oxford English Dictionary, ”credit”.

<http://www.oed.com.ezproxy.its.uu.se/view/Entry/44113?rskey=QDv7sT&result=1&isAdvanced=false#eid>

¹⁷⁴ *The Anti-Jacobin...*s. 218 beklagas det på ett liknande sätt över premisserna och resonandet hos de radikala tidningarna, ”such are the premises and such is the deduction!”

¹⁷⁵ Barfoot, ”Anti-Jacobin; or, the weekly examiner”, s. 144-145.

¹⁷⁶ *The Anti-Jacobin...*, s. 44.

He tells us that Gratitude is a bad passion, and has actually quarrelled with Sir – – his Landlord [...] because he said he could not abide a man who laid upon him the weight of an obligation.¹⁷⁷

Faderns ”Landlord” hade dessutom uppfostrat och lånat ut pengar till honom, men fadern hade ändå vänt honom ryggen. Jakobinismen hade alltså trängt sig in på fler platser. Det kan tyckas alarmistiskt och komiskt för en sentida läsare men i en slags höjdpunkt i brevet från Letitia Sourby berättades det att fadern inspirerats så till den grad av fransmännen att hans son hade fått namnet ”Buonaparte Sourby”, taget från personen som sedermera blev känd som Napoleon (men som var berömd och fruktad general vid tiden för tidningens tryck). I ännu ett fiktivt läsarbrev, från signaturen Samuel Shallow, hade en annan fader genomgått drastiska förändringar och bestämt sig för att fira ”decade-day” efter den franska revolutionära kalenderns sekulära vilodag.¹⁷⁸ I det brevet sker också förändringen från en dag till nästa på grund av att fadern träffat en medlem ur LCS som reste runt på landsbygden för att ”enlighten and reform, and organize [...] this part of the nation”. Enligt OED var *Anti-Jacobin* de första som använde termen ”decade-day” och därmed introducerade de den på engelska. Den som först använde den franska termen i England, *decadé*, var Edmund Burke. Det var med seismografisk känslighet som anti-jakobiner framtvingande bilden av att den brittiska kulturen hotades av de litterära protokollen, ända in i dess vardagliga kärna.¹⁷⁹

I slutet av sitt brev var Letitia uppgiven, hon menade att fadern blev en ”[t]yrant” ju mer han hade ”liberty and independence in his *mouth*”. På så sätt förflyttades fokus till hur dessa idéer traderades, hur landsbygden tagits över av föreläsare med förödelse i deras spår. Men tidskriften fungerade som en räddning, i en efterskrift berättade Letitia

I forgot to mention, that my father does not know of my seeing your Paper, which I see at a Neighbour's in the Village (a Widow Lady), who takes it in, and lets me read it when I call upon her. My father would be very angry if he knew it.¹⁸⁰

Tidskriften bröt in i handlingen och räddade Letitia. Det var den som givit henne möjligheten att förstå att det fadern sade var fel, i skarp kontrast till fadern som numera alltid sågs läsandens omoraliska ”Books and Pamphlets”.¹⁸¹ Protokollen ställdes återigen mot varandra i en kamp, ett med förlösande och ett med destruktiva effekter. Historikern Jon Klancher har

¹⁷⁷ *The Anti-Jacobin...*, s. 45.

¹⁷⁸ *The Anti-Jacobin...*, s. 173.

¹⁷⁹ Oxford English Dictionary, ”decade day”, ”decadé”.

<http://www.oed.com.ezproxy.its.uu.se/view/Entry/47971?redirectedFrom=decade+day#eid7304307>

<http://www.oed.com.ezproxy.its.uu.se/view/Entry/47978?redirectedFrom=decadi#eid>.

¹⁸⁰ *The Anti-Jacobin...*, s. 45.

¹⁸¹ *The Anti-Jacobin...*, s. 45.

diskuterat sådana representationer av olik fungerande offentligheter (i hans fall fransk respektive engelsk) i sin *The making of English reading audiences 1790-1832* (1987). Klanchers exempel, jordbruksexperten Arthur Young, hade företagit flera resor i Frankrike där han före revolutionen såg ett Frankrike med enorma klasskillnader vilket han beskrev som ”stagnant” till skillnad från den ”circulation” England utmärktes av. Detta gällde även idéer, kommunikation, ekonomi, tidningar. Där denna cirkulation saknades använder Young istället ett annat begrepp för att beskriva Frankrike där radikaler dominerade offentligheten. Begreppet var att sprida (”disseminate”). Att sprida var att ”propagate”, att tvinga på.¹⁸² Klancher belyser därmed genom Young de politiska aspekterna av hur idéer traderas. För tidskriften var det ett centralt problem. Föreläsare hade *skickats* (”sent down to enlighten and reform”) för att sprida sitt budskap vilket, som vi sett, fick katastrofala följder.

Det är därför inte konstigt att *Anti-Jacobins* trading såg annorlunda ut. Deras förfarande skulle vara en lösning på de problem som de känsligt visade upp och därför var de tvungna att ha andra praktiker för cirkulering.¹⁸³ Till exempel berättade de om att folk hade lärt sig av dem och att de hade bidragit till att många människor nu förstod den politiska krisen, de menade sig också sig ha påverkat debatten överlag i rätt riktning.¹⁸⁴ De skrev också om hur de radikala tidningarna var upprörda över deras interventioner i offentligheten.¹⁸⁵ *Anti-Jacobin* framställde det också som att de påverkade på ett annat *sätt* än radikalerna, de kunde inte ha samma påträngande funktion som LCS och de andra personerna vi mötte i rapporten från Foxs födelsedag. Förutom att framhålla sig själva som bäst informerade, att de förlitade sig på flera källor och att de bedrev en slags källkritik i sin tidskrift meddelade Letitia exempelvis att hon läste tidskriften i en fridfull miljö, hos en änka i grannbyn. Hon hade inte hört det skvallras på ett kaffehus eller en taverna. Det var heller inget hon snappat upp på torget. Dessutom så hade inte änkan i grannbyn tvingat på henne tidskriften. Letitia framhöll det autonoma valet, änkan hade tidskriften och lät henne läsa den: ”when *I call upon her*”.¹⁸⁶ Med andra ord iscensatte de *hur* de påverkade.

Tidskriften påstod dessutom vid flera tillfällen att den radikala pressens publikationer endast existerade för att de ekonomiskt uppbars av nyfikna anti-jakobiner,

¹⁸² Klancher, *The making of English reading audiences* s. 28-34. Jag har dock använt dessa begrepp neutralt.

¹⁸³ Om engelska tidskriften *The Spectator* (1711-1712) har en forskare sagt att den var mästerlig på att presentera sin egen plats i offentlighet. ”It marks what can now be taken for granted: that public discourse must be circulated, not just emitted in one direction.” Michael Warner, *Publics and counterpublics*, (New York, 2002), s. 100.

¹⁸⁴ Se exempelvis *The Anti-Jacobin...*, s. 253.

¹⁸⁵ Se exempelvis *The Anti-Jacobin...*, s. 169.

¹⁸⁶ *The Anti-Jacobin...*, s. 45.

We fear that more than one Jacobin Paper is kept above water, by the idle curiosity (to give it no worse a name) of many well-disposed people— to see "what it will say, and how wicked it can be."¹⁸⁷

Det antydde att radikalerna lockade till sig läsare för att de var ett spektakel. Att köpa en av deras tidningar var att tillfredsställa de lägre begären. Fasa för att litteraturen var en underhållningsvara bland andra var en vanlig kritik mot litteraturens utveckling på 1700-talet, det var en av anledningarna till offentlighetens förfall.¹⁸⁸ *Anti-Jacobin* uppmanade dessa personer att inte stödköpa, det räckte med att läsa deras tidskrift och på så sätt hålla sig uppdaterade om radikalerna. I trädning och andra enskildheter fungerade *Anti-Jacobin* annorlunda, som ett ständigt exempel på, och uppmaning till, en god offentlighet.

Förhållningssätt till litteraturen

Tidningen slog redan i förordet fast att kampen mot jakobinismen, varhän den utspelade sig, måste vara kollektiv: "[w]e claim the support, and We invite the assistance, of ALL, who thinks with US that the circumstances and character of the age in which We live require every exertion of every man". Alla behövde anstränga sig på det sätt de kunde. Viktigt var att man likt dem delade inställningen att jakobinismen utgjorde ett verkligt hot, och beklagade den "lukewarmness with which its propagation has hitherto been resisted."¹⁸⁹ De var besvikna på de som delade deras värderingar men ändå inte aktivt motarbetade jakobinismens spridning. *Anti-Jacobin* gjorde därmed i stort sett samma iscensättning som Hannah More med flera gjort där en osmaklig position ställdes upp som fiende. Dessa berättelser förmedlade att det fanns inaktiva personer som delade övertygelse men fel metoder och förhållningssätt, och att denna passiva hållning var förödande. På det sättet fanns det ett tydligt släktskap mellan aktörerna i deras respektive försök att förändra den anti-jakobinska positionen. Nu ska jag belysa fler exempel där *Anti-Jacobin* formade den politiska positionen genom att de berättade för andra hur anti-jakobiner agerade politiskt.

I sitt andra nummer riktade de samma kritik mot passiva aktörer som inte följt tidskriften i deras "literary exertions":

And as for those who have not been able to make up their minds to a belief in the existence of the principles which we profess to oppose, or to a determination to resist them, we heartily wish them joy their happily indifference; and we have only to assure them, that we have as little desire for their countenance to our literary exertions, at the present moment, as we should have confidence in their co-operation, if the moment for more serious exertion should arrive.¹⁹⁰

¹⁸⁷ *The Anti-Jacobin...*, s. 248. Se även s. 9 och s. 83 för liknande resonemang.

¹⁸⁸ För kommersens inverkan på litteraturen och den destabiliserande effekten, se Keen, *Literature, Commerce, and the Spectacle of Modernity, 1750–1800*.

¹⁸⁹ *Prospectus...*, s. 3. Min kursiv.

¹⁹⁰ *The Anti-Jacobin...*, s. 9.

De tilltalade var antingen okunniga om det jakobinska hotet ("belief in the existence") eller hade inte bestämt sig för att bemöta det ("determination to resist them"). Kulturen, opinionen, den anti-jakobinska meningsproduktionen alltså, tillskrevs stor vikt. Staten och dess juridiska apparat, som påstås hållas högst av anti-jakobiner, blev mindre viktig.¹⁹¹

Det var precis i dessa uppmaningar anti-jakobinerna blev till som politiska aktörer, likt när More skarpt avgränsade sig mot personer som inte ville lära de fattiga att läsa. Litteraturfrågan belyser genomgående aktörskapandet. På samma sätt riktade tidskriften svidande kritik mot de som framhärddade i den traditionella uppfattningen om att "opinion" var farligt. Kevin Gilmartin spelar ner sådana aspekter i sin *Writing against revolution*. Han medger att de såg på pressen som ett effektivt sätt att utöva makt men att de motsäger det genom att "recommend measures beyond their own capacity" så som att de var för åtalet mot Thomas Paine. Han säger också att ett ytterligare bevis på närheten mellan statens auktoritet och den anti-jakobinska pressen var att framstående politiker, som *Anti-Jacobin's* Canning och Gifford, spelade en viktig roll i pressansträngningarna.¹⁹² Men till skillnad från förelöpare som John Reeves *Association for Preserving Liberty and Property against Republicans and Levellers* (1792-1793), vilka uppmanade folk att anmäla folk som spred litteratur, valde tidskriften andra tillvägagångssätt. Dessa aspekter, som jag på analytisk nivå kallat formandet av litteraturens protokoll, var inte ett sidospår utan utmärkande för anti-jakobinismen. Det säger jag inte för att försvara dem utan för att denna typ av meningsproduktion var och är en maktutövning, och därför viktig att studera.

Att opinionsarbetet tillskrevs stor vikt framgår allra tydligast i ett påstått läsarbrev där de satiriserade en person som inte engagerade sig i litteraturen. I brevet öppnade signaturen "A Calm Observer" med att säga att "[m]oderation" i politiken alltid hade varit en beaktansvärd och framstående "feature in the British Character". Han underbyggde det genom att citera en auktoritet som menade att "the happiness of the world has been disturbed not so much by the importance of the things themselves as by the opinions which have been attached to them." Betydelsen och lärdomen att dra från citatet menade han vara att,

¹⁹¹ Jfr. Gilmartin och vad han menar vara en antitetisk design, där deras handlingar alltid är motsatsen av radikalernas. Så även med pressen: "in calling itself into being as a public, this loyal public announced its incapacity to challenge the power of the state." Gilmartin, *Writing against revolution*, s. 41-42.

¹⁹² Gilmartin, *Writing against the revolution*, s. 110-111. Han påpekar förvisso att de kritiserar läsarna (de läser, men studerar inte) men menar ändå att, "counterrevolutionary reviews tended to sustain an underlying skepticism about the political legitimacy of the press and public opinion."

A conviction of this truth, and of the danger likely to arise from the exaggeration of Popular Opinion, had determined me, very early in the course of the French Revolution, to *abstain wholly and entirely from formation of any opinion whatever*.¹⁹³

Han avhöll sig från att tycka något alls på grund av insikten om opinioner och idéers farlighet. Den implicerade humorn var alltså att den mest härdade radikalen kunde ta ställning. Genom att använda ”*that mode of argument by which any impartial Man may arrive at a negative or neutral conclusion upon any subject*” resonerade han sig fram till att inte ens Robespierres skräckvälde kunde dömas för hårt.¹⁹⁴

Ögat som en kritisk fakultet tillskrevs ofta stor vikt i tidskriften. De kallade sig exempelvis ”examiner”. En insändare som de värderade högt kallade sig för ”Detector”. Signaturen ”A Calm observer” och dennes observerande misslyckades dock. Det föll på sin otillräcklighet. En mer aktiv anti-jakobinism krävdes. I insändaren används ett antal ord som ansetts hedersamma men, likt ögat, blivit för passivt. Han var ”moderate”, ”dispassionate”, ”calm” och så vidare. I känslöekonomin hade dessa högt värde och motsatser som ”frenzy”, ”sanguine”, ”fanatical stod lågt i kurs. Tidskriften använde själv de senare orden för att patologisera fransmännen och de förra för att beskriva britterna som rationella. I denna text omprövas sådana kategorier. Det skulle förstås som fullständigt absurt att stå kvar vid gamla dygder om att vara ”dispassionate”. Tag ställning uppmanade *Anti-Jacobin*, därtill menade de att det bör göras genom olika litterära akter.

Avslutning, epistemologiska förändringar

Nu är min förhoppning att jag givit en annan betydelse till vad anti-jakobiner gjorde under 1790-talet. Till skillnad från den kreativitet och pedagogik jag lyft fram i deras arbete med att forma offentligheten har vissa forskare istället sett irrationella aktörer. Andra forskare har sett anti-jakobiner använda pressen som sidospår till förföljelseverksamhet. Det meningsskapande arbete som försökte förändra aktörerna och litteraturen har i stort sett förbisetts, det ger skäl att omvärdera dessa forskares påståenden.

Särskilt viktigt var det för tidskriften att slå fast kriterier för hur offentligheten skulle fungera, allt ifrån att upprätta protokoll för enskilda läsakter till acceptabla kriterier för källkritik. 1700-talets instabila epistemologi har varit en viktig kontext för att lyfta fram dessa aspekter. Auktoriteter och sanningar, traditioner och försanttaganden fick lågt politiskt värde när radikalismen (och själva franska revolutionen) motsade alla traditioner. Sanning tycktes bara kunna existera, för att parafrasera Pococks uttalande om individen, i den mån andra

¹⁹³ *The Anti-Jacobin...*, s. 260.

¹⁹⁴ *The Anti-Jacobin...*, s. 260-261. Kursiv i original. Se även s. 270.

erkände något som varandes sant. För personerna bakom *Anti-Jacobin* kunde trovärdigheten i ett eller annat uttalande vara skillnaden mellan invasion och fred. Med historisering som metod kan man därför avfärda påståenden om de anti-jakobinska aktörernas irrationalitet. Jag hoppas dessutom att mina invändningar mot vad jag kallat farmakoteorin är tydligare efter denna studie. Att lösa offentlighetsproblemen med ”good books” skulle framstå som hopplöst naivt för *Anti-Jacobin* med problemen de stod inför. Litteraturens infrastruktur var till sin själva utformning farlig. Deras så kallade ambivalenta inställning till offentligheten var lätt att överkomma, den var en nödvändighet, men det betyder inte att de accepterade dess villkor. Tvärtom försökte anti-jakobinerna förändra dem. Det visar på att offentligheten var en viktig sfär och att andra försök att styra den gjordes än med repressiva metoder.¹⁹⁵

Som jag noterade i inledningen förlorar dessa aktörer något av sin specificitet om man ser dem i relation till andra aktörer som engagerade sig i problemet med litteraturen. Vad man då får syn på, som vi fått här, är deras ingrepp i det särskilda problem litteraturkategorin ställde dem inför.

Avslutning, att studera politik

I denna uppsats har avsikten varit att historisera en viss typ av politisk aktör och deras möte med ett problemkomplex. Istället för att kalla aktören konservativ och reducera problemet till 1789 års revolution har jag återfört aktörerna och problemet till sin egen samtid för att inte projicera min och andras förståelse bakåt. Genom mitt metodologiska val att undersöka utsagor om vad jag har kallat litteraturens protokoll har jag inte heller accepterat aktörernas egna problem och frågor, åtminstone inte på deras villkor. Min förhoppning är att jag därmed lyckats undersöka dem med nya perspektiv och frågor, och att jag kommit fram till nya svar.

I den första delstudien undersökte jag de problem som kunde relateras till olika utbildningsformer för folket. Framförallt läsningen framstod som kontroversiell i och med att den antogs hota den av gud inrättade sociala ordningen. Förespråkare ställdes inför denna invändning och en rad andra påståenden om effekter som läsningen påstods ha. I sitt bemötande av problem var de kreativa och arbetade fram en annan förståelse av litteraturen än att den var destabiliserande och omstörtande. De försökte göra litteraturkategorin säker, till kommunikation, och till något en god aktör arbetade med i den speciella kris de befann sig i med ett grannland härjat av revolution och därtill ett allmänt moraliskt förfall. Motståndare

¹⁹⁵ På så sätt kan tidskriften sägas utgöra vad medieteorikern Michael Warner kallat en *counterpublic*, en alternativ offentlighet som försöker ”transform not just policy but the space of public life itself.” Warner, *Publics and counterpublics*, s. 110.

blev svartmålade, särskilt de som hade liknande åsikter men höll fast vid vad som framställdes som gamla och obsoleta tillvägagångssätt. Debatten blev därmed dramatisk och kom att inbegripa en rad centrala frågor, jag håller fast vid min karaktärisering i inledningen, den var ett stort drama där litteraturen och anti-jakobinernas politiska roll fylldes med mening, till trots mot de som menat att materialet var propaganda. De förlegade aktörerna kopplades dessutom samman med kyrkans problem såsom dubbla pastorat, otillfredsställande närvaro i församlingen och otillgängliga sätt att vara.

Jag har genomgående framhållit att litteraturen var ett *problem*, att tryckkulturen inte hade etablerats för folket och att den därmed uppställde speciella hinder som behövde lösas. Det var inte bara franska revolutionens egalitära idéers spridning i tryckkulturen som var problemet med denna kultur utan att den exempelvis förutsatte en viss utbildningsnivå som, var man rädd för, diskvalificerade människor från kroppsligt arbete. Därför handlade det inte så mycket om – vilka är de vanligaste beskrivningarna av anti-jakobinsk utbildning i forskningen – att hitta rätt böcker eller att med utbildningen inkorporera vad Raymond Williams kallade social träning. Ingen av dessa metoder räckte för säkerställa stabiliteten, själva litteraturkategorin behövde förändras. Tryckkulturen förde alltså med sig andra problem än vad tidigare forskare identifierat och det är kanske därför de inte har sett att många av anti-jakobinernas aktiviteter var en investering i litteraturens infrastruktur.

I den andra delstudien undersökte jag ett problemfyllt rike, nämligen de lärdes republik. På 1790-talet tycktes republiken erövrade av okunniga radikaler, ostabila medieformer och ovana läsare. I tidskriften *Anti-Jacobin; or, the weekly examiner* såg vi ett försök att rädda republiken. Av vissa har tidskriften setts som ett tecken på desperation. Men även om försöken ibland tog sarkastiska, hyperboliska och ilska former var tidskriften till sin kärna ett pedagogiskt och positivt projekt. De tog sin roll som lärare av största vikt, vi har sett vad de befarade skulle hända om de inte gjorde det. Den omedelbara anledningen till tidskriften var revolutionskontroversen, viljan att avstyra franska revolutionens lockelse. Anläggs ett längre perspektiv så upptäcks att grundläggande förändringar i samhället behandlades. I den höga litterära sfären kändes också tryckkulturens spridning och förändring av och även för tidskriften handlade det därför om att etablera egna förfaringssätt i offentligheten, och att inte helt underkastas andras spelregler. Det syntes i *Anti-Jacobins* upptagenhet av hur radikaler cirkulerade sina skrifter, hur de hanterade information, hur de bemötte sina läsare och så vidare. Det märktes också av i att tidskriften inkorporerade olika typer av fiktionella läsarbreiv från människor som inte vanligtvis tillhörde de lärdes republik men som av radikaler, med förödande resultat, bjödits in. Vi har sett hur tidskriften både genom sin position i litteraturens

infrastruktur, som varandes en mer bestående trycksak, försökte rensa upp, sortera och bedöma offentligheten och också i sin position som oroliga anti-jakobiner försökte kritisera radikala förfaringssätt i offentligheten och att pedagogiskt föreslå egna. Offentligheten blev också en allt viktigare arena för anti-jakobiner. De satiriserade äldre positioner som den passionslösa engelsmannen vilken påstod sig stå över politiska kamper. De erbjöd därmed uppdaterade förhållningssätt. Det handlade inte om att anpassa sig och om att skapa motgift som många forskare före mig karakteriserat deras aktiviteter. Ambitionerna var större.

Omtolkningar och vidare studier

Den övergripande effekten på historieskrivningen och fördelen med att historisera som metod skall jag diskutera här. Jag skall också beröra hur jag gjort denna undersökning på ett principiellt plan och vad de olika valen har lett till.

Till att börja med, en jämförelse. När man historiserar inbegriper det naturligt ett intresse för hur forskningen annars bedrivs. Alternativet, som jag ser det, är att studera 1790-talets ”höger” eller ”konservatism” och förutsätta ungefär vad betyder. Don Herzogs bok om 1790-1830-talets engelska konservatism, vilken undersöker delvis överlappande material med denna studie, verkar förutsätta en stabil konservatism när han drar en linje från 1790-talet till en viss typ av konservativa aktörer i det sena amerikanska 1990-talet vilket var den tid och plats då Herzog skrev sin bok. I min inledning nämnde jag Per-Olov Enquists roman *Musikanternas uttåg* om en socialdemokratisk agitator från Stockholm som stöter på problem med att sprida socialismen i de västerbottniska kustbyarna. Vad Enquist så skickligt visar är att politiken tar sin form när den bryts mot lokala traditioner och seder. Det är en utmärkt poäng som säger att inte bara Marx, Hjalmar Branting eller Enquists agitator Johan Sanfrid Elmblad är de som formulerar politiken. Ideologin måste uppstå i en särskild, unik och lokal, mylla. I denna studie har jag följt denna princip. Det specifikt anti-jakobinska uppstår i konkreta problem. Edmund Burkes *Reflections* är det närmsta konservatismen har marxismens och liberalismens ”grundande” klassiker. Att den var skriven, precis som *Kommunistiska manifestet* (1848) och John Stuart Mills *Om friheten* (1859), som en lokal intervention glöms lätt bort. Det är det vanligaste och största problemet när politikens historia skrivs. Det är därför jag har använt mig av fallstudien och den radikala historiseringen. Vad det konkret betyder är att Edmund Burke, Mill eller Marx inte alltid är så viktiga i politisk historia, eller åtminstone att deras betydelse överdrivs. Allt är inte en variation på deras teman. Nära besläktat med denna insikt är att innovativa politiska aktörer oftast intresserat sig för konkreta problem. I denna studies fall har det rört sig om texters cirkulering snarare än de

klassiska frågorna om staten, friheten, jämlikheten. Inte för att det inte skulle höra ihop, utan att ideologierna yttrar sig i sådana frågor.

Det andra jag velat historisera i denna uppsats är litteraturen, teknologierna och deras påverkan i historien. Det är en stor fråga men här har ett kulturhistorisk angreppssätt använts där både materia och mening ges betydelse, det vill säga ett studie av den historiska process varmed teknologierna och dess beståndsdelar får en viss funktion.¹⁹⁶ Jag tror att många studier har att vinna på detta angreppssätt. Det skulle exempelvis kunna ge upphov till fler studier där medier har mytologiserats, som debatter där televisionen eller dylikt har sagts vara vägen till frälsning eller undergång. Perspektivet ifrågasätter inneboende kvaliteter i medierna och framhåller hur olika aktörer istället formar dem. Även här har jag intresserat mig för alternativet. Litteraturen, utbildningen, läsningen och offentligheten hade kunnat ges mer neutral och transhistorisk betydelse vilket Rachel Hope Cleves eller Terry Eagleton ger den. De framställer litteraturen som ett neutralt verktyg för aktörerna. Nackdelarna med det är en förlust av historisk specificitet genom att exempelvis begå misstaget att föreställa sig att utbildning och litteratur föddes i ett symbiotiskt förhållande.

Hur länge och på vilka platser interventionerna i anti-jakobinismen och litteraturen färdas har jag lämnat osagt. Jag har noterat liknande problem 1790 och 2016 men det skall inte förstås som att jag drar en linje mellan årtalen. Historien kan snarare användas som en källa att inspireras av. Det kan exempelvis uppmärksamma oss på den offentlighetsuppfostring som nu pågår, där människor tilldelas positioner och regler för cirkulering upprättas. På så sätt tror jag att denna studies metodologiska och teoretiska premisser kan inspirera till historiska såväl som till samtida studier vilka tar fasta på problem med information/medier eller att förstå en viss typ av aktörer/grupper. Jag skall ta ett konkret exempel. Vad som verkligen behövs är en fortsättning på Karin Sennefelts intressanta studie om 1700-talets Sverige där politiska uppförandekoder kartläggs, såsom platserna där politik bedrivs, sätten att skåla, att föra sig, att vara politisk på.¹⁹⁷ Hennes studie skulle jag säga tangerar samma typ av frågor som jag ställt i denna studie. Att gå från Sennefelts 1700-tal till 1800 och 1900-talet skulle vara intressant för att studera hur litteraturens protokoll antog sin form i Sverige. I Sverige hette motsvarigheten till *Anti-Jacobin; or, the weekly examiner* exempelvis Bernhard von Beskow och Gustaf Lagerbielke, de reagerade på den kris som hette Aftonbladets intåg i politiken. Detta ska självklart göras med vetskapen om att litteraturens

¹⁹⁶ Där inte protokollen ses som en "nonsymbolic form of material reality" som en forskare har uttryckt det, Warner, *The letters of the republic*, s. 5.

¹⁹⁷ Karin Sennefelt, *Politikens hjärta: Medborgarskap, manlighet och plats i frihetstidens Stockholm*, (Stockholm, 2011).

historia i Sverige inte är identisk med Englands. Sveriges väg är närmre den skotska där utbildningen började tidigare och var tydligare kopplad till protestantismen och det lutherska arvet.¹⁹⁸ Men allt detta är en annan historia.

Studiens resultat ger slutligen anledning att fundera över mer övergripande historiska frågor. För det första. Studien har varit en kritik av McLuhan/Eisenstein och den sortens teknikdeterminism till förmån för ett perspektiv där också medier och teknologier antas ha en historia. Representanter för McLuhans medieuppfattning fanns det gott om i 1790-talets England, i denna uppsats har jag citerat Godwin som en sådan. På många sätt var anti-jakobinerna även det själva. Men deras eget arbete motsade denna logik. Om litteraturen försågs med en viss uppsättning protokoll – vilket är vad medier och teknologier utgörs av – skiftar de form och bör därför också ha olika effekter, olika logiker, som inte på förhand är bestämda. Därmed har litteraturen kunnat historiseras, och med den också utbildningen. Det bör göra oss vaksamma på sådant vi per automatik tillskriver värde i dag, innan det görs bör vi iakttaga dess omgivande protokoll. Är litteraturen verkligen så nyttig oavsett vilken form den intas i? Är dess effekter så omedelbara, oavsett om man hävdar empatiskapande eller informationsgivande?

För det andra. Jag har nämnt ett grundläggande problem i att inte ta anti-jakobinerna på allvar vilket jag illustrerade med Alan Richardsons dramaturgiska bestämmelse av konservativa aktörer. Det anades också i Barfoot och Halliwells forskning om *Anti-Jacobin*. Forskningen behöver tänka om dessa aktörers roll i historien, och tränas i att tänka annorlunda kring dem. I denna uppsats har vi exempelvis sett hur kreativa dessa aktörer varit. Istället för att kyrkan och andra försvarare av stabiliteten fyllde sin uppgift som sammanhållande kitt genom att försvara rådande tillstånd omtolkade och förändrade de sin maktutövning, särskilt har vi sett hur aktiva sockenpräster varit. Anti-jakobiner har varit drivande i hur relationerna i samhället skall se ut. Denna studies historisering ger skäl att tänka kring frågor som vilken rationalitet liknande aktörer följt och vilka metoder de använt sig av. Sådant kan inte förutsättas. Den stora frågan är om de, som de så ofta sägs vara, över huvud är historiens förlorare?

¹⁹⁸ Se exempelvis Robert Arnove & Harvey Graff (red.), *National literacy campaigns: Historical and comparative perspectives*, (New York, 1987).

Litteratur

- Arnove & Graff (red.), *National literacy campaigns: Historical and comparative perspectives*, (New York, 1987)
- Barfoot, C.C, ”Anti-Jacobin, or the weekly examiner” i Barfoot & D'haen (red.), *Tropes of revolution: Writers' reactions to real and imagined revolutions 1789-1989*, (Amsterdam, 1991)
- Barrell, John , *The spirit of despotism: Invasions of privacy in the 1790s*, (Oxford, 2006)
- Berg, Aase, ”Tyckandet är ett opium för folket, *Dagens nyheter*, 8/8, 2016, <http://www.dn.se/kultur-noje/kulturdebatt/tyckandet-ar-ett-opium-for-folket/>
- Bingham, Thomas, *An example for the children of Sunday schools; in a brief account of the life and death of Elizabeth Radden*, (London, 1792)
- Black, E.C, *The association: British extraparliamentary political organization 1769-1793*, (Cambridge Mass., 1963)
- Brantlinger, Patrick, *The reading lesson: The threat of mass literacy in nineteenth-century British fiction*, (Bloomington, 1998)
- Burchell, Gordon, Miller (red.), *The Foucault effect: Studies in governmentality: with two lectures and an interview with Michel Foucault*, (Chicago, 1991)
- Burke, *Reflections on the revolution in France*, (London, 1790)
- Burke Cutmore (red.), *Conservatism and the quarterly review: A critical analysis*, (London, 2007)
- Burke, Peter, *Popular culture in early modern Europe*, (London, 1978)
- Butler, Marilyn ”Culture’s medium” i Curran, Stuart (red.), *The Cambridge companion to British romanticism*, (Cambridge, 1993).
- Calhoun, Craig (red.), *Habermas and the public sphere*, (Cambridge, 1992).
- Calhoun, Craig, *The roots of radicalism: Tradition, the public sphere, and early nineteenth-century social movements*, (Chicago, 2012)
- Chartier, Roger, (red.), *The culture of print: Power and the uses of print in early modern Europe*, (Princeton, [1987]1989)
- Christie, Ian, *Stress and stability in late eighteenth-century Britain: Reflections on the British avoidance of revolution* (Oxford, 1984)
- Clapham, Samuel, *A sermon, preached in the parish of Sunderland, for the benefit of the Charity school*, (Leeds, 1792)
- Clapham, Samuel, *A sermon, preached at Knaresborough, for the benefit of the Sunday schools*, (London, 1793)
- Cleves, Rachel Hope, *The reign of terror in America: Visions of violence from anti-Jacobinism to antislavery*, (New York, 2009)

- Cleves, Rachel Hope, "'Jacobins in this Country': The United States, Great Britain, and Trans-Atlantic Anti-Jacobinism', i *Early American Studies*, vol. 8, nr. 2, s. 410-445, (2010)
- Cobbett, William, *Parliamentary history of England: From the norman conquest, in 1066, to the year, 1803*, (London, 1806-1820)
- Colley, Linda, *Britons: Forging the nation, 1707-1837*, (New Haven, 1992)
- De Montluzin, Emily Lorraine, *The Anti-Jacobins, 1798-1800: The early contributors to the Anti-Jacobin review*, (Basingstoke, 1988)
- Dickinson, H.T, (red.), *Popular Conservatism and Militant Loyalism, 1789–1815*, in *Britain and the French Revolution, 1789–1815*, (London, 1989)
- Dozier, Robert, *For king, constitution, and country: The English loyalists and the French Revolution*, (Lexington, 1983)
- Eagleton, Terry, *Criticism and Ideology: A Study in Marxist Literary Theory* (London, [1976]1978)
- Emsley, Clive, "Repression, 'Terror' and the Rule of Law in England during the Decade of the French Revolution" i *The English Historical Review*, vol. 100, nr 397, s. 801–825, (1985)
- Enquist, P.O, *Musikanternas uttåg*, (Stockholm, 1978)
- Farooq, Jennifer, *Preaching in Eighteenth-Century London*, (Woodbridge, 2013)
- Fornäs, Johan, "Post-anti hermeneutics: Reclaiming, culture, meaning and interpretation" i *Hunting high and low: Skrififest til Jostein Gripsrud på 60-årsdagen* (red.) Hovden & Knapskog, (Oslo, 2012)
- Gillray, James, *Promised Horrors of the French Invasion or forcible Reasons for Negotiation of a Regicide Peace. Vide, The Authority of Edmund Burke*, (London, 1796)
- Gitelman, Lisa, *Always already new: Media, history and the data of culture*, (Cambridge, Mass., 2006)
- Goodrich, Amanda, *Debating England's aristocracy in the 1790s: Pamphlets, polemic, and political ideas*, (Woodbridge, 2005)
- Goodrich, Amanda, "Surveying the Ebb and Flow of Pamphlet Warfare: 500 Rival Tracts from Radicals and Loyalists in Britain, 1790-1796" i *British Journal for Eighteenth-Century Studies*, vol. 30, nr 1, s. 1-12, (2007)
- Godwin, William, *An enquiry concerning political justice, and its influence on general virtue and happiness*, (Dublin, 1793)
- Goodwin, Albert, *The friends of liberty: The English democratic movement in the age of the French revolution*, (London, 1979)
- Grant, Johnson, *The abuses and advantages of Sunday schools*. (Ormskirk, 1800)
- Grenby, M.O, "Politicizing the nursery: British children's literature and the French revolution" i *The Lion and the Unicorn*, Vol. 27, nr 1, s.1-26, (2003)
- Grut, Thomas, *A sermon, preached [...] for the encouragement and support of Sunday schools*, (Berkhamsted, 1794)
- Götselius, Thomas, *Själens medium: Skrift och subjekt i Nordeuropa omkring 1500*, (Göteborg, 2010)

- Halliwell, John, "Loyalist Satire" i Hull, Simon (ed), *The British Periodical Text: 1797-1835*, (Penrith, 2009)
- Hall, Stuart, "The work of representation" i Stuart Hall (red.), *Representation: Cultural representations and signifying practices*, (London, 1997)
- Haywood, Ian "'the Dark Sketches of a Revolution": Gillray, the Anti-Jacobin Review, and the Aesthetics of Conspiracy in the 1790s' i *European Romantic Review*, vol. 22, nr 4, s. 41-51, (2011)
- Haywood, Ian, *The revolution in popular literature: Print, politics, and the people, 1790-1860*, (New York, 2004)
- Herzog, Don, *Poisoning the minds of the lower orders*, (Princeton, 1998)
- Hilton, Boyd, *A mad, bad, and dangerous people?: England, 1783-1846*, (Oxford, 2006)
- Hirschman, Albert O, *The rhetoric of reaction: Perversity, Futility, Jeopardy*, (London, 1991)
- Hilton & Shefrin (red.), *Educating the child in Enlightenment Britain: Beliefs, cultures, practices*, (Farnham, 2009)
- Hole, Robert "Hannah More on literature and propaganda, 1788-1799" i *History*, vol 85, nr 280, s. 613-633, (2000)
- Hole, Robert, *Pulpits, politics and public order in England, 1760-1832*, (Cambridge, 1989)
- Hudson, Nicholas, *Writing and european thought, 1600-1830*, (Cambridge, 1994)
- Hunter, Ian *Culture and government: The emergence of literary education*, (Basingstoke, 1988)
- Innes, Joanna *Inferior politics: Social problems and social policies in eighteenth-century Britain*, (Oxford, 2009)
- Israel, Jonathan, *A revolution of the mind: Radical enlightenment and the intellectual origins of modern democracy*, (Princeton, 2010)
- Johns, Adrian, *The nature of the book: Print and knowledge in the making*, (Chicago, 1998)
- Klancher, Jon *The making of English reading audiences, 1790-1832*, (Madison, 1987)
- Laqueur, Thomas Walter, *Religion and respectability: Sunday schools and working class culture 1780-1850*, (New Haven, 1976)
- Liddon, John, *The general religious instruction of the poor, the surest means of promoting universal national happiness*, (London, 1792)
- Liddon, John, *The genuine principles of all religious dissent, and especially of the Protestant dissenters in England, illustrated and defended*, (London, 1792)
- Lundgren, Frans, *Den isolerade medborgaren: Liberalt styre och uppkomsten av det sociala vid 1800-talets mitt*, (Hedemora, 2003)
- Mandeville, Bernard, *The fable of the bees: or, private vices, public benefits. With, An essay on charity and charity-schools*, 9:e utgåvan. (Edinburgh, [1714]1755)
- Mathias, Thomas James, *The pursuits of literature, or what you will: a satirical poem in dialogue. Part the first*, (London, 1794)
- Macaulay, Aulay, *A sermon on the peculiar advantages of Sunday schools*, (London, 1792)

- Mayer, Joseph, *A defence of the Sunday schools* (Stockport, 1798)
- McCalman, Iain, (red.), *An Oxford companion to the Romantic Age: British culture, 1776-1832*, (Oxford/New York, 1999)
- McLeod, Emma Vincent, "British Attitudes to the French Revolution" i *The Historical Journal*, vol. 3, nr 50, s. 689-709, (2007)
- Megill, Allan, "Recounting the Past: 'Description,' Explanation, and Narrative in Historiography" i *The American Historical Review*, 1989, Vol. 94, nr 3, s. 624-653, (1989)
- Mellor, Anne K, *Mothers of the nation: women's political writing in England, 1780-1830*, (Bloomington, 2000)
- Member of the Society for promoting Christian Knowledge, *The importance of Sunday schools at the present crisis; with a short address to the prelates and clergy of the Church of England*, (Canterbury, 1798)
- More, Hannah, *The history of Hester Wilmot; or, the new gown*, (London, 1796)
- More, Hannah, *The Sunday school*, (London, 1796)
- More, Hannah, *The humble reformer; or, a neighbourly chat*, (London, 1797)
- Myddelton, Charles, *A sermon in defence of Sunday Schools: in which is shewn the present state of these institutions in Manchester & Salford* (Manchester, 1798)
- Olerenshaw, *A sermon on the religious education of children*, (Manchester, 1798)
- Olerenshaw, *A sermon on the sanctification of the Sabbath*, (Manchester, 1797)
- [Okänd författare] *Admonitions for Sunday-schools*, (London, 1790)
- [Okänd författare] *The contrast; or, the history of James and Thomas* (Henley, 1800)
- [Okänd författare], *Thoughts on the present state of discipline in the Sunday-Schools, in Kendal, and on the best means of improving it*. (Kendal, 1797)
- Oxford English Dictionary, www.oed.com
- Paine, Thomas, *Rights of man 1-2*, (London, 1792)
- Pedersen, Susan, "Hannah More Meets Simple Simon: Tracts, Chapbooks, and Popular Culture in Late Eighteenth-Century England" i *Journal of British Studies*, vol. 25, nr 1, s. 84-113, (1986)
- Philp, Mark, *The French Revolution and British Popular Politics*, (Cambridge, 1991)
- Philp, Mark, "Vulgar Conservatism, 1792-3" i *The English Historical Review*, vol. 110, nr 435, s. 42-69, (1995)
- Pocock, J.G.A, *The Machiavellian moment: Florentine political thought and the Atlantic republican tradition*, (Princeton, 1975)
- Prospectus of the Anti-Jacobin; or, weekly examiner. The first number of which will be published on Monday the 20th of November 1797, (London, 1797)
- Richardson, Alan *Literature, education, and romanticism: Reading as social practice, 1780-1832*, (Cambridge, 1994)
- Robin, Corey, *The reactionary mind : Conservatism from Edmund Burke to Sarah Palin*, (New York, 2011)

Sack, James J, *From Jacobite to Conservative: Reaction and orthodoxy in Britain, c.1760-1832*, (Cambridge, 1993)

Sennefelt, Karin, *Politikens hjärta: Medborgarskap, manlighet och plats i frihetstidens Stockholm*, (Stockholm, 2011)

Siskin, Clifford, *The work of writing: Literature and social change in Britain, 1700-1830*, (Baltimore, 1998)

Skinner, Quentin, "Meaning and understanding in the History of Ideas" i *History and theory*, vol. 8, nr 1, s. 3-53, (1969)

Skinner, Quentin, *Visions of politics. Volume 1, Regarding method*, (Cambridge, 2002)

Small, Robert, *The importance of the poor illustrated* (Dundee, 1794)

Smith, Olivia, *The politics of language: 1791-1819*, (Oxford, 1984)

Soloway, R.A, *Prelates and People: Ecclesiastical Social Thought in England, 1783–1852* (London, 1969)

Stone, Lawrence, "Literacy and Education in England 1640-1900", i *Past & Present*, vol. 2 , nr 42, s. 69-139, (1969)

Sunday School Society., *Plan [...] For the support and encouragement of Sunday-schools* (London, 1793)

Sunday School Society., *Plan [...] For the support and encouragement of Sunday-schools* (London, 1797)

Symmons, Charles, *The consequence of the character of the individual; and the influence of education in the forming of it*. (London, 1790)

Taylor, Michael, "British Conservatism, the Illuminati, and the Conspiracy Theory of the French Revolution, 1797–1802." i *Eighteenth-Century Studies*, vol. 47, nr 3, s. 293-312, (2014)

The Anti-Jacobin; or, Weekly examiner, (London, 1797-1798)

Thompson, E.P, *The making of the English working class*, (New York, 1966[1963]),

Thorne, Christian, "Thumbing Our Nose at the Public Sphere: Satire, the Market, and the Invention of Literature" i *Publications of the Modern Language Association of America*, , Vol. 116, Nr 3, s. 531-544, (2001)

Trimmer, Sarah, *Reflections upon the education of children in charity schools; with the outlines of a plan of appropriate instruction for the children of the poor* (London, 1792)

Wahrman, Dror, *The making of the modern self: identity and culture in eighteenth-century England*, (New Haven, 2004)

Warner, Michael, *The letters of the republic: Publication and the public sphere in eighteenth-century America*, (Cambridge Mass., 1990)

Warner, Michael, *Publics and counterpublics*, (New York, 2002)

Williams, Raymond, *Television: Technology and cultural form*, (London, 2003[1974])

Withaker, Thomas, *Four letters to Mr. J. Mayer, of Stockport, on his defence of the Sunday schools*. (Manchester, 1798)